

HRVOJEVA ULICA I STARI PAZAR U SPLITU

KONZERVATORSKI ELABORAT

Split, svibanj 2022.

Predmet: Hrvojeva ulica i Stari pazar u Splitu
Konzervatorski elaborat

Sadržaj

Naručitelj: PARKOVI I NASADI d.o.o.
Ul. Jerolima Kavanjina 12, 21000 Split
OIB: 64789478164

- 1. POVIJESNO-PROSTORNA ANALIZA
  - 1.1. Uvod
  - 1.2. Hrvojeva ulica
  - 1.3. Samostan sv. Domenika
  - 1.4. Stari pazar
  - 1.5. Prostor nad usjekom željezničke pruge

2. VALORIZACIJA

Autor: Prof.dr.sc. Katja Marasović dipl.ing.arh.

3. PRIJEDLOG KONZERVATORSKIH SMJERNICA

Suradnik: Emanuela Tomelić mag.ing.arh.

4. BIBLIOGRAFIJA

Split, svibanj 2022.

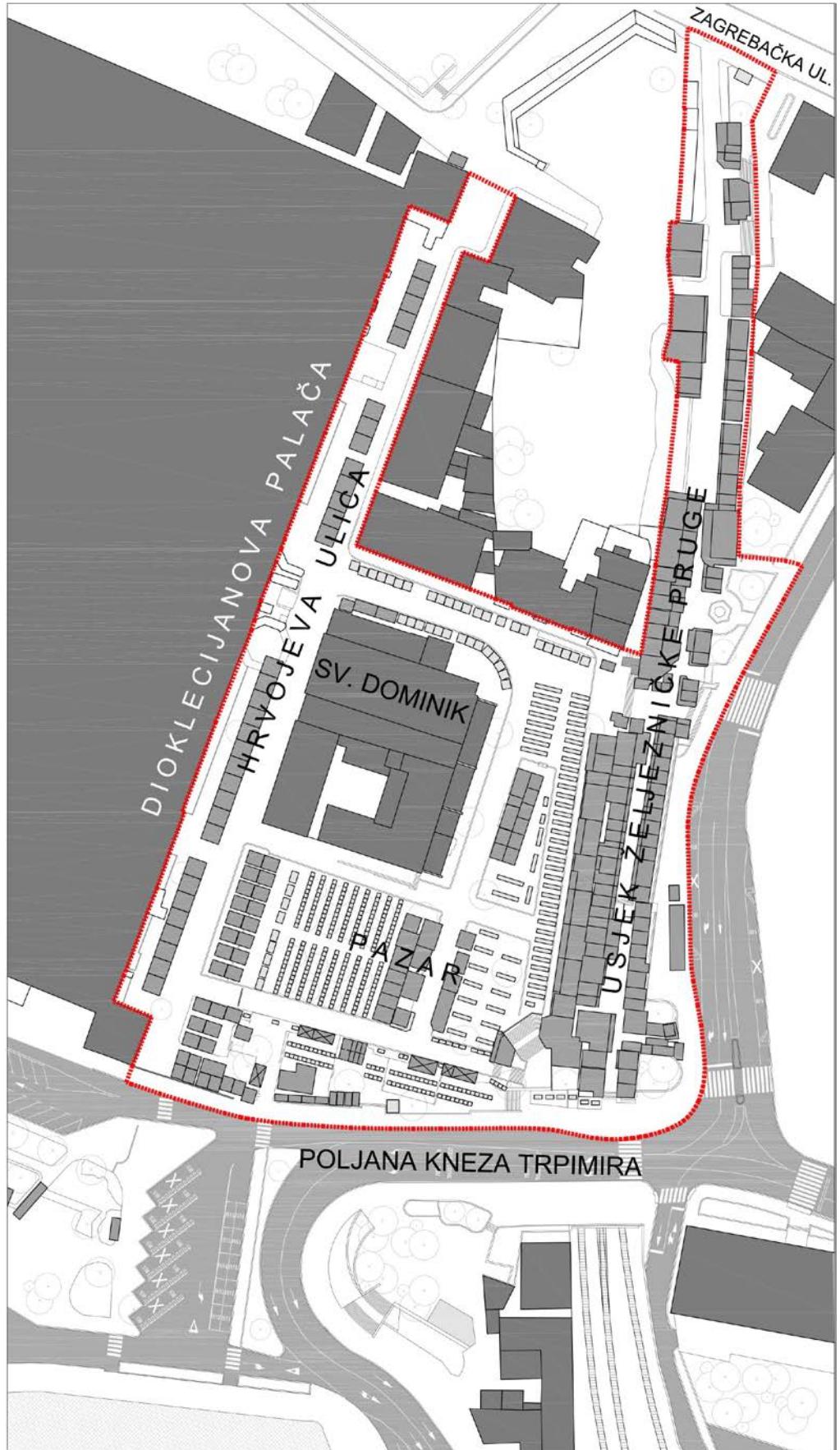
1. POVIJESNO-PROSTORNA ANALIZA

1.1. UVOD

Ovaj konzervatorski elaborat se izrađuje za potrebe arhitektonskog natječaja uređenja Hrvojeve ulice i Starog pazara u Splitu. Dodatno je obrađen i prostor nad usjekom željezničke pruge, od Zagrebačke ulice do Poljane kneza Trpimira, jer smo mišljenja da se južni dio tog prostora treba obuhvatiti arhitektonskim natječajem. Obuhvat konzervatorskog elaborata nalazi se unutar Kulturno-povijesne cjeline grada Splita pod oznakom Z-3778 u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske, unutar zone koja je od 1979. na listi UNESCO-ve svjetske kulturne baštine.

Područje obuhvata ovog elaborata je obilježeno s dvije važne obrambene linije povijesnog grada: istočnim zidom Dioklecijanove palače i istočnim dijelom bastionskog sustava Splita iz 17. stoljeća te dominikanskim samostanom i usjekom željezničke pruge. Razgradnjom baroknih bedema u 19. stoljeću stvoren je slobodni prostor koji je u sjevernom dijelu izgrađen velikim kućama dok je u južnom dijelu formirana gradска tržnica – Pazar.

Za razumijevanje transformacije tog prostora kroz vrijeme neophodno je sagledati prostorni razvoj šireg područja koje se proteže od Dioklecijanove palače do splitskog predgrađa Lučac.

Obuhvat konzervatorskog elaborata

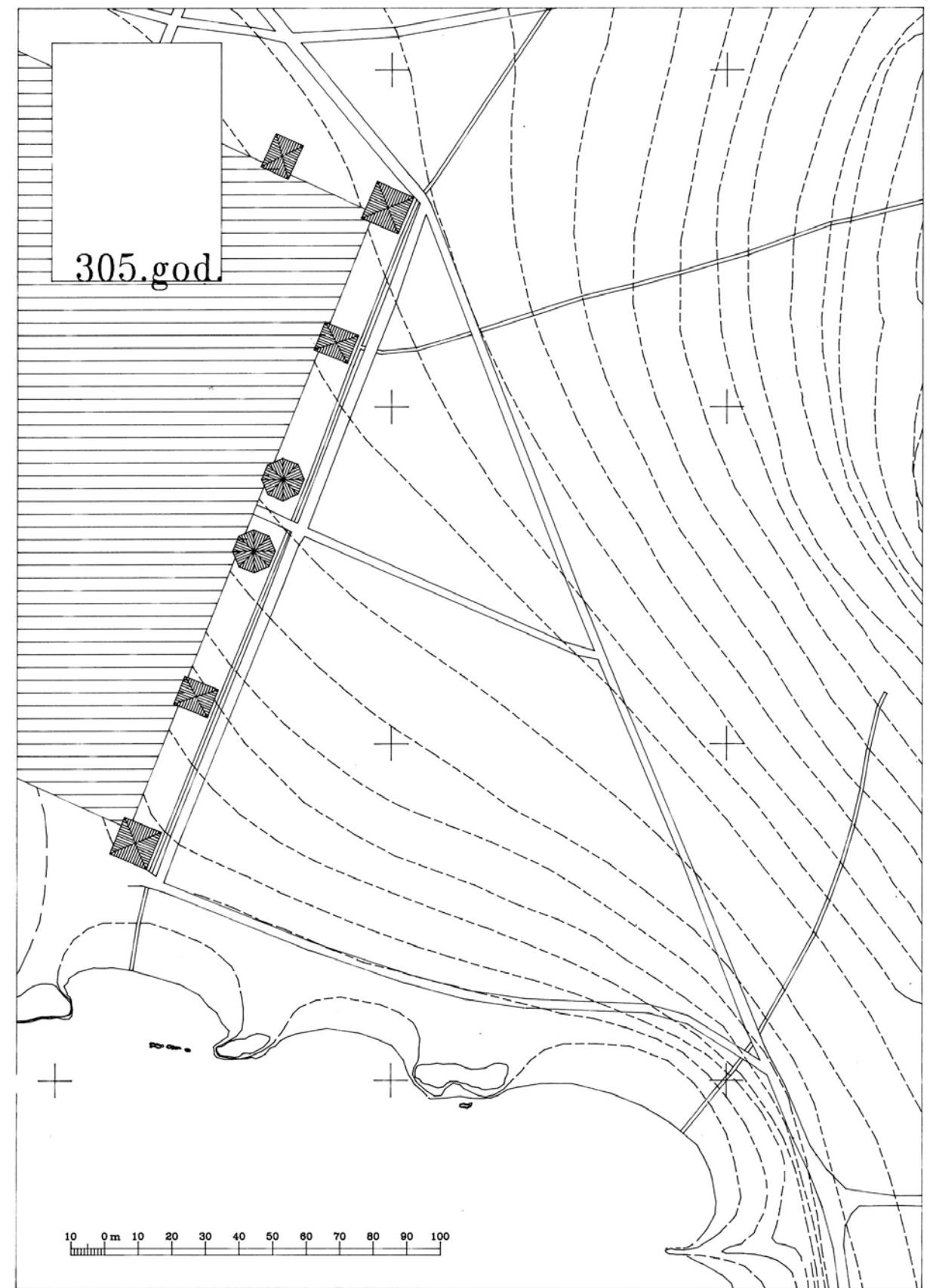
ANTIKA

Prirodni teren na širem prostoru obuhvata ovog konzervatorskog elaborata je blaga padina koja se od uzvisine Gripe na sjeveroistoku spušta prema splitskoj uvali na jugozapadu. S prostora današnjeg Manuša i Lučca tekla su dva potoka. Onaj zapadniji, koji je izvirao na Manušu, preusmjeren je prilikom izgradnje Dioklecijanove palače uz njezin istočni zid. Najstariji putovi koji se mogu pretpostaviti na tom području su onaj uz more koji od pamтивјека obilazi svaku uvalu pa i splitsku te put koji je od Solina vodio u dno splitske uvale te se račvao prema rtu Bačvice i rtu Sustipan. Na početku današnje Ulice sv. Petra Starog započinjao je put prema Stobreču.

Do danas je na području Manuša i Dioklecijanove palače pronađeno više ostataka građevina i arheoloških artefakata koji se mogu datirati u razdoblje od 1. do 3. stoljeća. Oni svjedoče o postojanju antičkog naselja Spalatum prije izgradnje Palače. Centar mu je bio na Manušu koji je bogat izvorima vode.¹ Nalazi elemenata arhitektonske dekoracije zakrivljenog tlocrtnog oblika ispod razine poda Dioklecijanovih podruma upućuju na postojanje monumentalne kružne ili polukružne građevine promjera preko 80 m koja je porušena zbog izgradnje Palače.²

Car Dioklecijan je 305. napustio prijestolje u Nikomediji i nastanio se u svojoj palači sagrađenoj u uvali nedaleko Salone, glavnog grada rimske provincije Dalmacije. Zahvaljujući neprekinutom kontinuitetu života, Dioklecijanova palača se do danas sačuvala u velikoj mjeri. Njezini vanjski zidovi su sačuvani u punoj visini uključujući i završni vjenac. Međutim, sve antičke kule, osim ugaonih, porušene su u 16. i 17. stoljeću. Prilikom rekonstrukcije istočnih vrata Palače, nakon Drugog svjetskog rata, pronađeni su ostaci antičke ceste koja je vodila od tih vrata prema istoku. Ta antička cesta se vjerojatno spajala na prije spomenuti put prema rtu Bačvice.

PROSTORNI RAZVOJ PODRUČJA ISTOČNO OD DIOKLECIJANOVE PALAČE U SPLITU

MEDITERANSKI CENTAR ZA GRADITELJSKO NASLJEĐE Split, 1993.godine

¹ JELIĆ 1896. – 1897.

² PEROJEVIĆ et al. 2009.

SREDNJI VIJEK

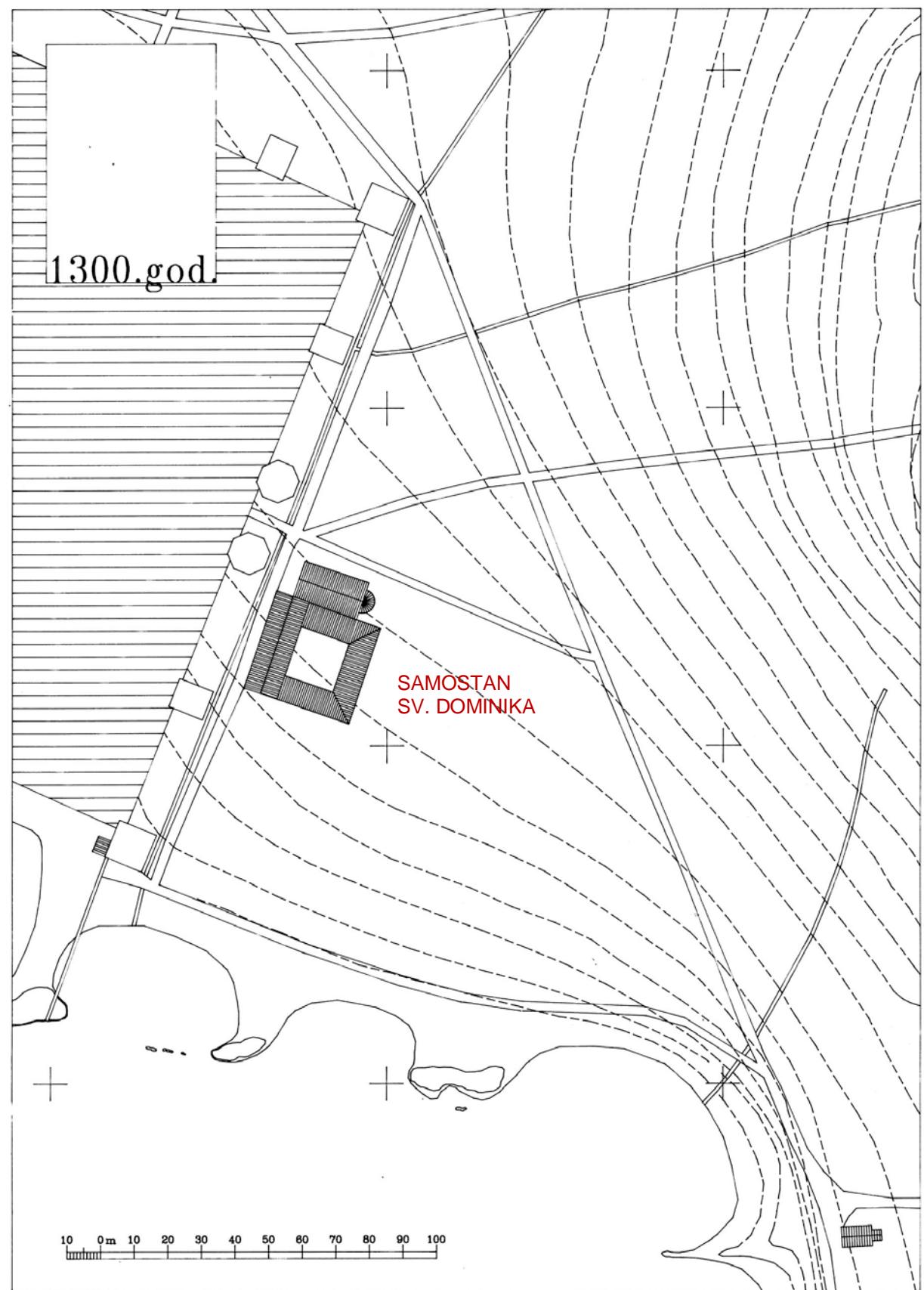
Postoje brojni dokazi da se život unutar Palače nastavio i nakon Dioklecijanove smrti 316. godine.³ Najbolji dokaz kontinuiteta života unutar njezinih zidina je postojanje groblja iz razdoblja 4. do 6. stoljeća koje se protezalo s vanjske strane istočnog zida Palače. Osim na prostoru Velike realke, grobovi iz tog razdoblja su pronađeni kod sjeveroistočne kule, južno od sjeverne pravokutne kule te na prostoru samostana sv. Dominika.⁴ Na mjestu današnje crkve sv. Dominika, sagrađena je u tom razdoblju starokršćanska crkva sv. Katarine Aleksandrijske.⁵

Nakon rušenja Salone u 7. stoljeću neki su se njezini stanovnici naselili unutar sigurnih zidina Dioklecijanove palače. Solinjanin Sever Veliki ustupio je solinskom nadbiskupu svoju "palaču" koja je zauzimala istočni dio careve rezidencije. Nadbiskup se tu nastanio 641.⁶ pa se taj događaj smatra začetkom grada Splita. Istočno od biskupske palače (tj. Dioklecijanove palače) formiran je biskupski vrt koji se spominje u Reambulaciji dobara splitske nadbiskupije iz 1397. godine.⁷ Na početku puta koji je vodio u Stobreč sagrađena je u ranom srednjem vijeku crkva sv. Petra.

Mnogi istraživači splitske povijesti se slažu da su već u 7. stoljeću sjeverna i istočna vrata Palače potpuno zazidana tako da su zapadna ostala jedini kopneni ulaz u grad tzv. *Porta franca* (otvorena vrata).⁸ Početkom 13. stoljeća u dokumentima se spominju Nova vrata (*Porta nova*) na istočnom zidu Palače.⁹ Položaj tih vrata se može prepostaviti unutar antičkih istočnih vrata Palače s pragom na višoj razini od antičke.¹⁰

Dominikanski samostan s novom crkvom sagrađen je u 13. stoljeću.¹¹

PROSTORNI RAZVOJ PODRUČJA ISTOČNO OD DIOKLECIJANOVE PALAČE U SPLITU

MEDITERANSKI CENTAR ZA GRADITELJSKO NASLJEĐE

Split, 1993.godine

³ MARASOVIĆ 2012.

⁴ BULIĆ 1906.; ŠARIĆ, RISMONDO 2005.; ZGLAV MARTINAC 2010., str. 189

⁵ OREB 1990.

⁶ MARASOVIĆ T. 1998.

⁷ FARLATI 1765., str. 343

⁸ MARASOVIĆ 2012.

⁹ OSTOJIĆ 1975., str.41

¹⁰ MARASOVIĆ 1998.

¹¹ OREB 1980., str. 29 - 30

GODINE 1649.

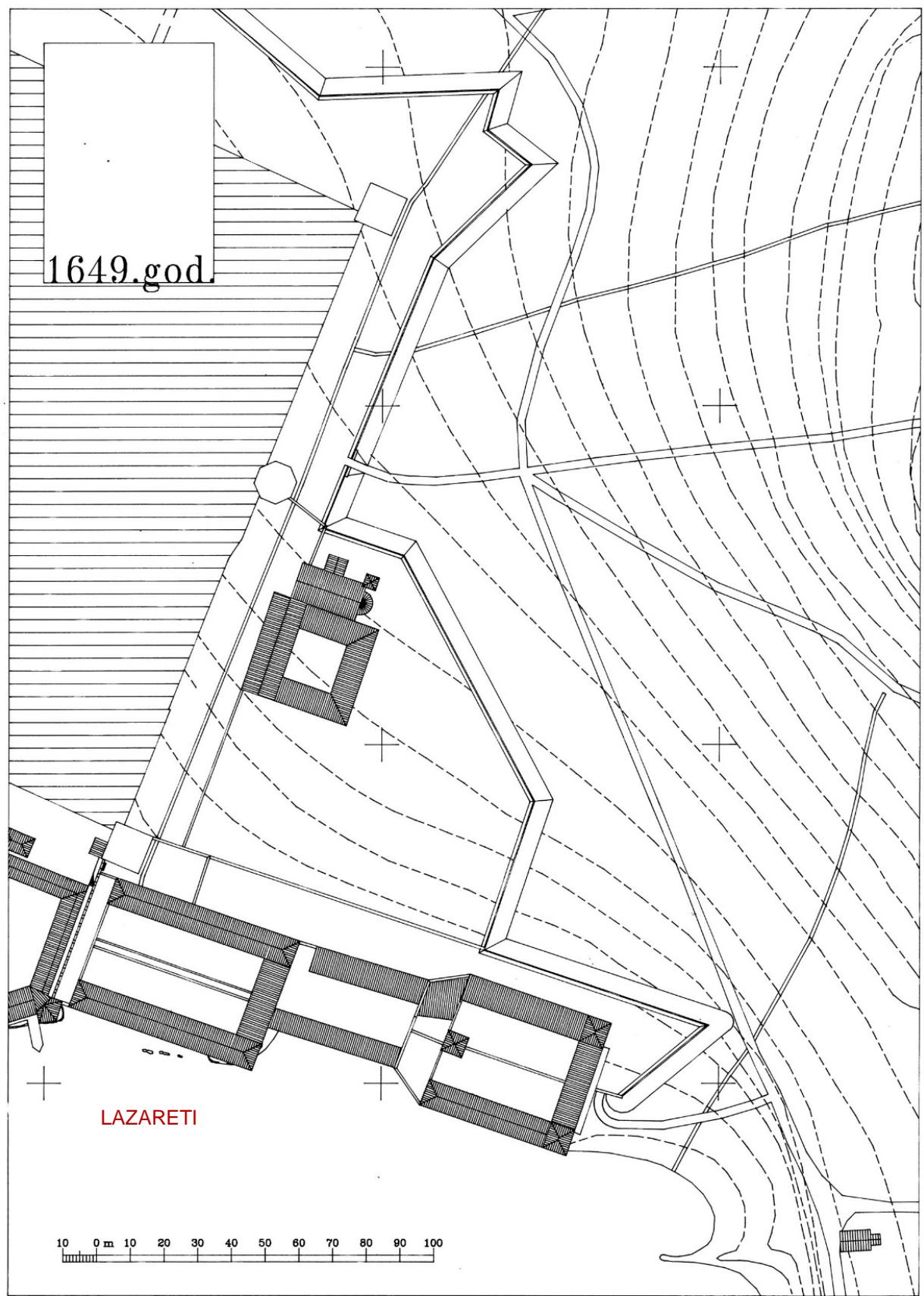
Do kraja 14. stoljeća novo, zapadno, srednjovjekovno proširenje grada utvrđeno je zidom s obrambenim ophodom i kruništem, a obrambeni ophod s kruništem sagrađen je i nad sjevernim, istočnim i južnim zidom Dioklecijanove palače, kako se vidi na grbovima grada Splita iz tog razdoblja. Sredinom 15. stoljeća, za vrijeme mletačkih knezova Barbaro, proširen je obrambeni ophod po zidovima Palače te je sagrađeno novo krunište. Nad istočnim vratima je postojala zapreka pa je na tom mjestu, između dviju osmerokutnih kula, izgrađen novi zid koji je zatvorio istočna gradska vrata. Na tom je zidu bio ugrađen grb Antonia Loredana koji je upravljao gradom 1467. godine.

Nakon pada Bosne 1463. zaprijetila je Dalmaciji opasnost od Turaka. Stanje u Splitu se značajno pogoršalo kada su Turci 1537. osvojili Klis. Godine 1630. francuski vojni inženjer Antoine de Ville je predložio rušenje svih kula osim ugaonih na zidovima Palače i srednjovjekovnog proširenja grada jer su preblizu jedna drugoj pa time remete obranu zidova.¹² Na istočnom zidu Palače tada su porušene dvije pravokutne kule, a sačuvana je sjeverna oktogonalna. Južna oktogonalna kula porušena je još 1573. jer je bila u tako lošem stanju da je kroz nju neprijatelj mogao lako ući u grad.¹³ De Ville je ujedno predložio da se ugaone kule ojačaju u donjem dijelu kamenim pokosom što je ostvareno samo na sjeveroistočnoj kuli. Mletački providur Antonio Civran je 1632. godine naredio da se materijal porušenih kula odnese u Veneciju za izgradnju crkve s. Maria della Salute.¹⁴

Južno od Dioklecijanove palače, na nasipu u moru, sagrađeni su od 1583. do 1629. Lazareti u pet građevinskih etapa.¹⁵ U njima su bila smještena skladišta za trgovinu između Mletačke republike i Osmanskog carstva te stambeni prostori u kojima su trgovci morali proći karantenu u trajanju od 40 dana kako bi se spriječilo širenje zaraznih bolesti.

Godine 1648. inženjer Alessandro Magli predložio je poboljšanje obrane grada Splita izgradnjom tvrđave na uzvisini Gripe istočno od grada te izgradnju pokrivenog puta (*strade coperte*) oko starih gradskih utvrda kako bi se spriječilo neprijatelja da se približi samim zidinama. Na taj je način poboljšana i obrana samostana sv. Dominika.

PROSTORNI RAZVOJ PODRUČJA ISTOČNO OD DIOKLECIJANOVE PALAČE U SPLITU

¹² SARTORI 1988.: 5 giugno 1630, Provv.ri da Terra e da Mar, f. 1153, Discorso sopra la citta di Spalato del Cavalier Antoine de Ville, A.S. Ve

¹³ SARTORI 1988.: 28. maggio 1573., Collegio Relazioni, b.72, Relazion del Conte di Spalato Andrea Michiel, A.S.Ve.

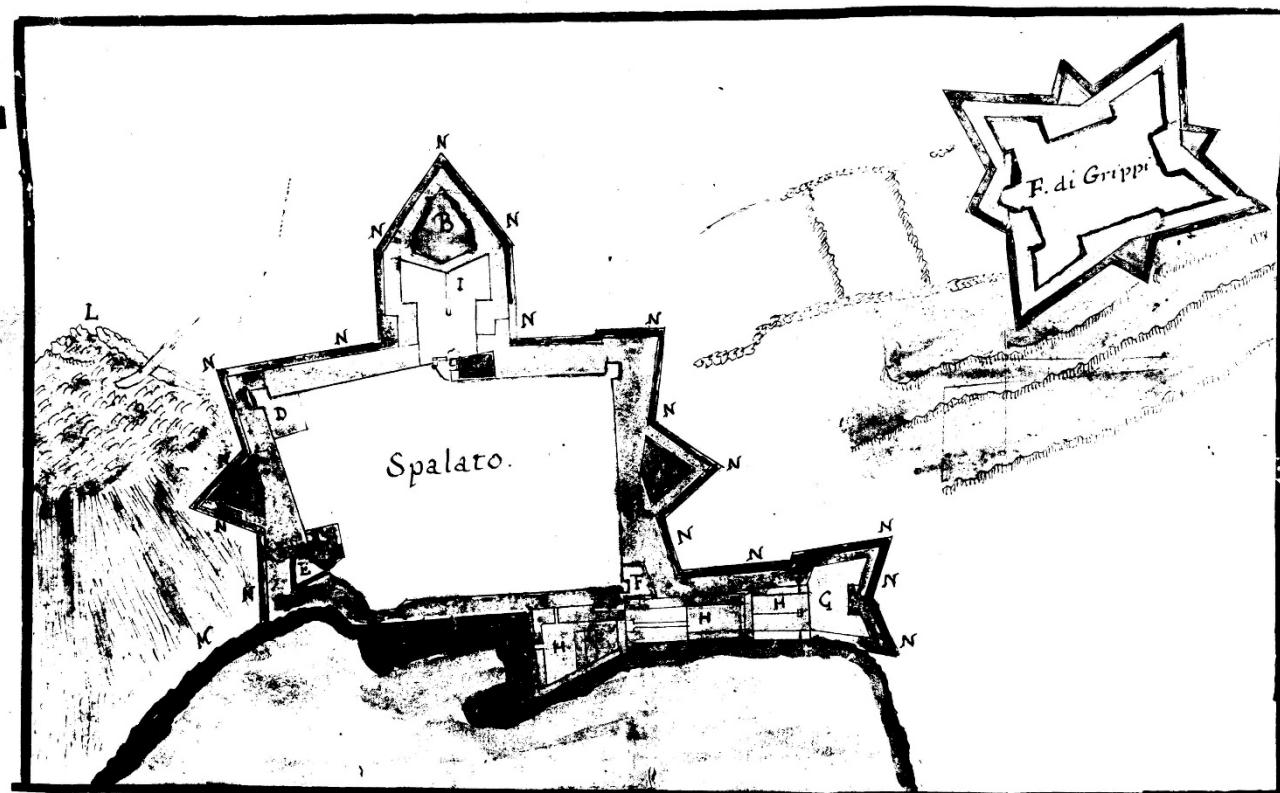
¹⁴ FISKOVIĆ 1950., str. 8, Fusnota13: JELIĆ 1894.

¹⁵ PEROJEVIĆ 2002.

GODINE 1657.

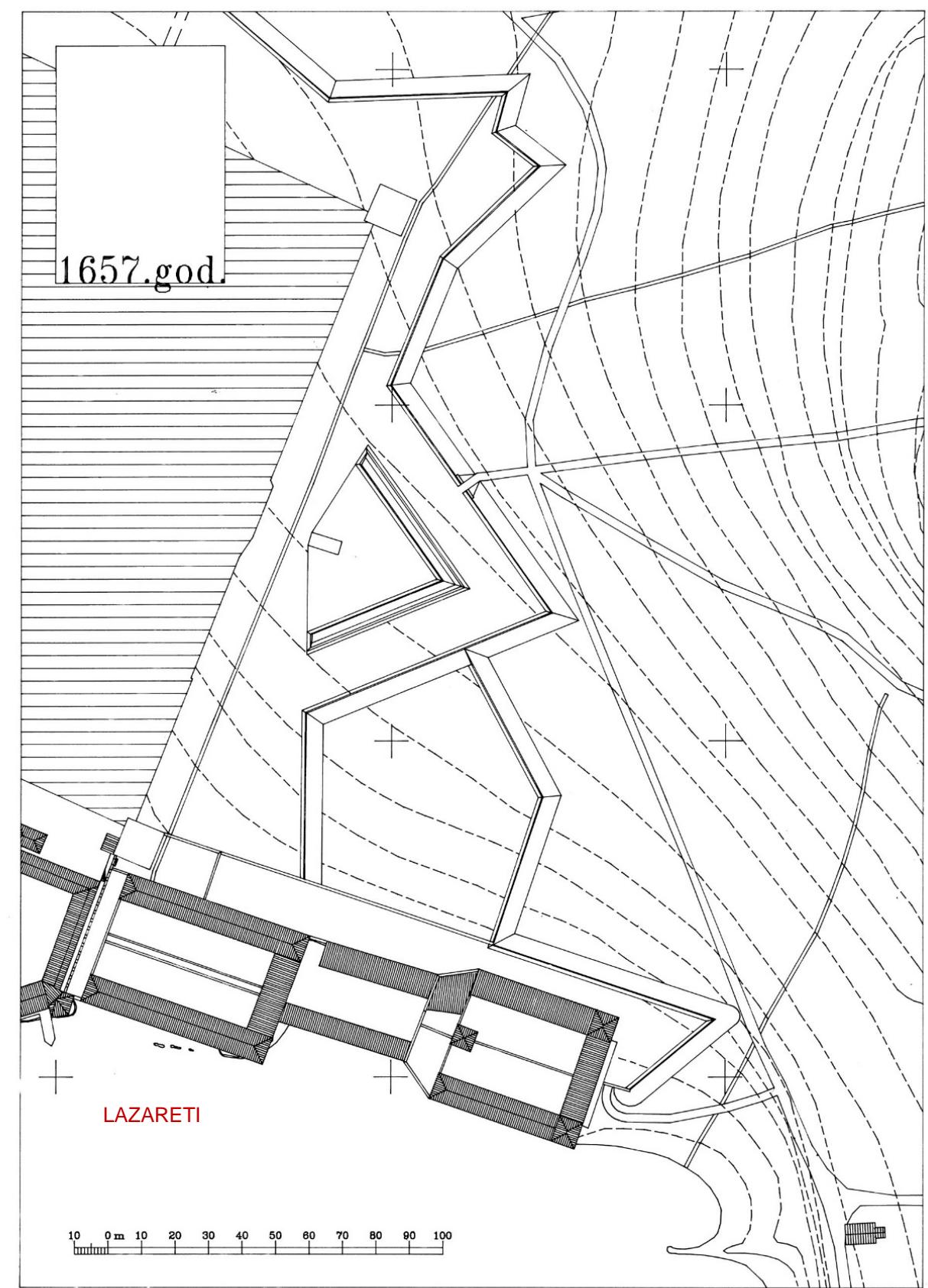
Daljnje napredovanje Turaka te povećanje razorne moći artiljerije nametnulo je daljnja poboljšanja obrambenog sustava grada Splita pa 1656. godine general Camillo Gonzaga predlaže ojačanje utvrda grada izgradnjom tri *mezzalune* (polumjeseca) na zapadu, sjeveru i istoku grada.¹⁶ Radi izgradnje istočne *mezzalune* morao je biti porušen samostan sv. Dominika, a rušenje je provedeno 30. svibnja 1658. godine. Pokriveni put koji je obrubljivao *mezzalune* spojio se na one koje je već ranije izgradio ing. Magli. Taj fortifikacijski sustav u izgradnji, zajedno sa tvrđavom Gripe obranio je dana 13. lipnja 1657. grad Split od izravnog napada Turaka.¹⁷

Tijekom 17. stoljeća formira se, na padinama Gripa, naselje Lučac uz današnju ulicu Radunica.

Plan Splita, Onofrio dal Campo oko 1656.

PROSTORNI RAZVOJ PODRUČJA ISTOČNO OD DIOKLECIJANOVE PALAĆE U SPLITU

MEDITERANSKI CENTAR ZA GRADITELJSKO NASLJEĐE Split, 1993.godine

¹⁶ MARASOVIĆ 1993.

¹⁷ NOVAK 1961., str.154,155,422 i 470

GODINE 1675.

Nesigurnost koja se i dalje osjećala u Splitu zbog manjkavosti utvrda potakla je podizanje trećeg baroknog fortifikacijskog sustava. Godine 1660. ing. Innocentio Conti¹⁸ predlaže izgradnju bastiona oko grada po uzoru na tadašnje zvjezdaste gradove Europe. U pravilnom sedmerokutu, na pet od sedam vrhova, projektirana su tri bastiona prema kopnu te dva polubastiona prema moru. Izgradnjom novog, raniji fortifikacijski sustav, koji je projektiraо general Gonzaga, je razgrađen te je njegov materijal iskorišten za izgradnju novih utvrda.

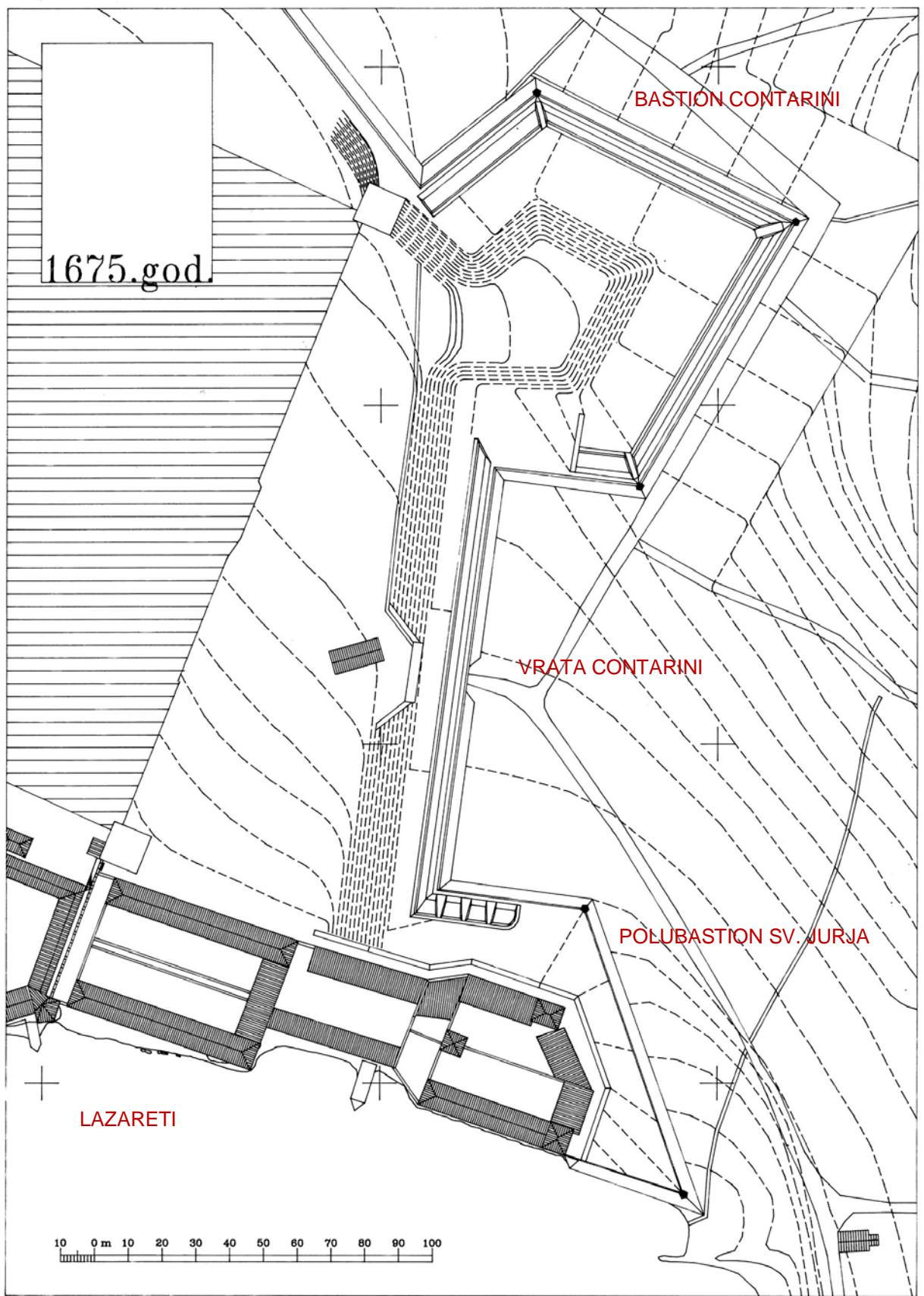
Izgradnju bastionskog sustava započeo je generalni providur Andrea Corner (ožujak 1660. - svibanj 1662.) i to podizanjem središnjeg, sjevernog bastiona po njemu nazvanog Cornaro. Njegov nasljednik Girolamo Contarini (svibanj 1662. - prosinac 1664.) gradi istočni bastion koji je po njemu dobio naziv Contarini. Krajem 1664. su mu nedostajali samo prsobrani.¹⁹

Između bastiona Contarini i polubastiona sv. Jurja išao je spojni zid (*cortina*) na čijoj su sredini bila vrata – Porta Contarini prikazana na planovima Splita počevši od Santinijeva iz 1666. godine pa na dalje. Poput vrata Priuli i ona su bila lučna i sagrađena u bunjato tehnici. S vanjske strane zidova je išao obrambeni jarak koji je na mjestu vrata bio premošten drvenim mostom preko kojega su karavane ulazile u grad i odlazile u Lazaret. Bočno u vratima Contarini nalazile su se dvije kućice za stražu u kojima je moglo stati oko 16 vojnika.

Potok s Manuša je zapadno od bastiona Contarini ulazio unutar utvrda te je prateći liniju zemljanog nasipa (*terrapieno*) izlazio ispod vrata Contarini i ulijevao se u jarak izvan baroknih zidina. Prateći *cortinu* i obrise polubastiona sv. Jurja ulijevao se u more.

S obzirom na to da se prostor porušenog dominikanskog samostana našao unutar novih bedema, Dominikanci su 1666. godine zatražili dozvolu da ga ponovno sagrade.²⁰ Na temeljima starog samostana podignut je novi, a na mjestu ranije crkve sagrađena je nova, barokna.

PROSTORNI RAZVOJ PODRUČJA ISTOČNO OD DIOKLECIJANOVE PALAČE U SPLITU

¹⁸ PEROJEVIĆ 2002., Relazione di Innocentio Conti 24.05.1660. koja se čuva u ASV, Provv.ri da Terra e da Mar, f.487,

¹⁹ PEROJEVIĆ 2002.

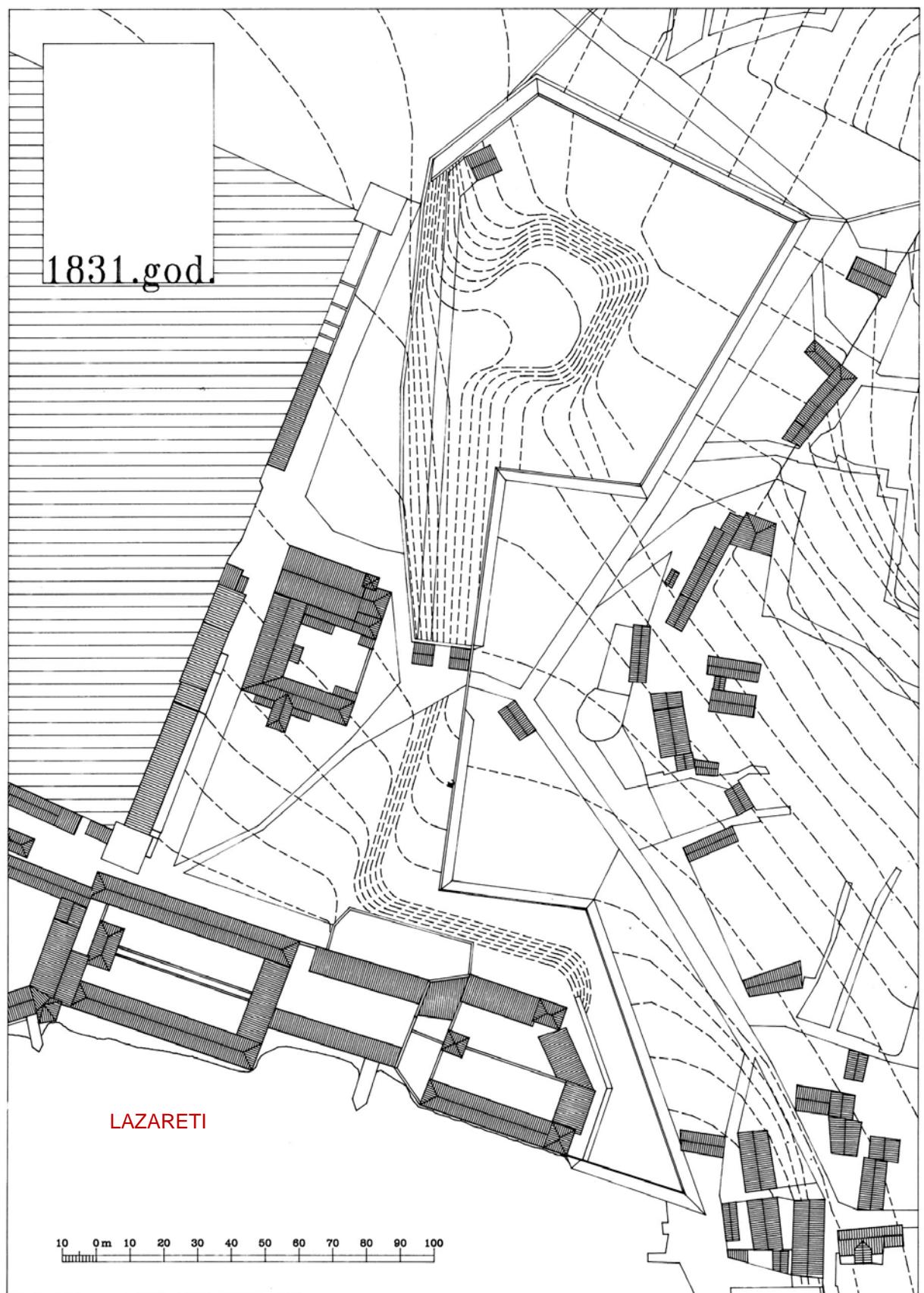
²⁰ OREB 1980., str. 36 i 37

GODINE 1831.

Kad je Klis došao pod vlast Venecije minula je direktna opasnost od Turaka. Nakon Morejskog rata (1684.-1699.) mirom u Srijemskim Karlovcima 1699.,²¹ Turci su morali napustiti ove krajeve. Međutim, iz Dalmacije su bili potpuno potisnuti tek 1722. godine kada je konačno povućena granica između mletačke Dalmacije i turske Bosne. Time su obrambeni zidovi grada i barokni sustav bastiona izgubili obrambenu ulogu. Na istočnom zidu Palače, na mjestu sjeverne oktogonalne kule otvorena su 1764. godine Nova vrata kako bi grad napokon mogao slobodno komunicirati s prostorom istočno od njega. Za vrijeme francuske uprave porušeni su pojedini dijelovi baroknog obrambenog sustava na zapadu i na sjeveru grada. Na istoku su tada porušena samo vrata Contarini kako se vidi na Andrićevom planu Splita iz 1819. godine, ali su se sačuvale građevine u vratima ranije namijenjene straži.

Krajem 17. stoljeća izgrađena je uz južni dio istočnog zida Palače jednokatnica za vojnu posadu koja je dijelom služila i kao bolnica.²² Na Justerovom planu iz 1708. godine je osim te građevine zabilježena i prizemnica sjeverno od Novih vrata koja je do 1831. dograđena prema sjeveru. Sjeverno od te prizemnice, uz istočni zid Palače, do 1831. su sagrađene i dvije male prizemnice.

PROSTORNI RAZVOJ PODRUCJA ISTOCNO OD DIOKLECIJANOVE PALACE U SPLITU

²¹ NOVAK 1961., str. 173.

²² DUPLANČIĆ 1987., str.156

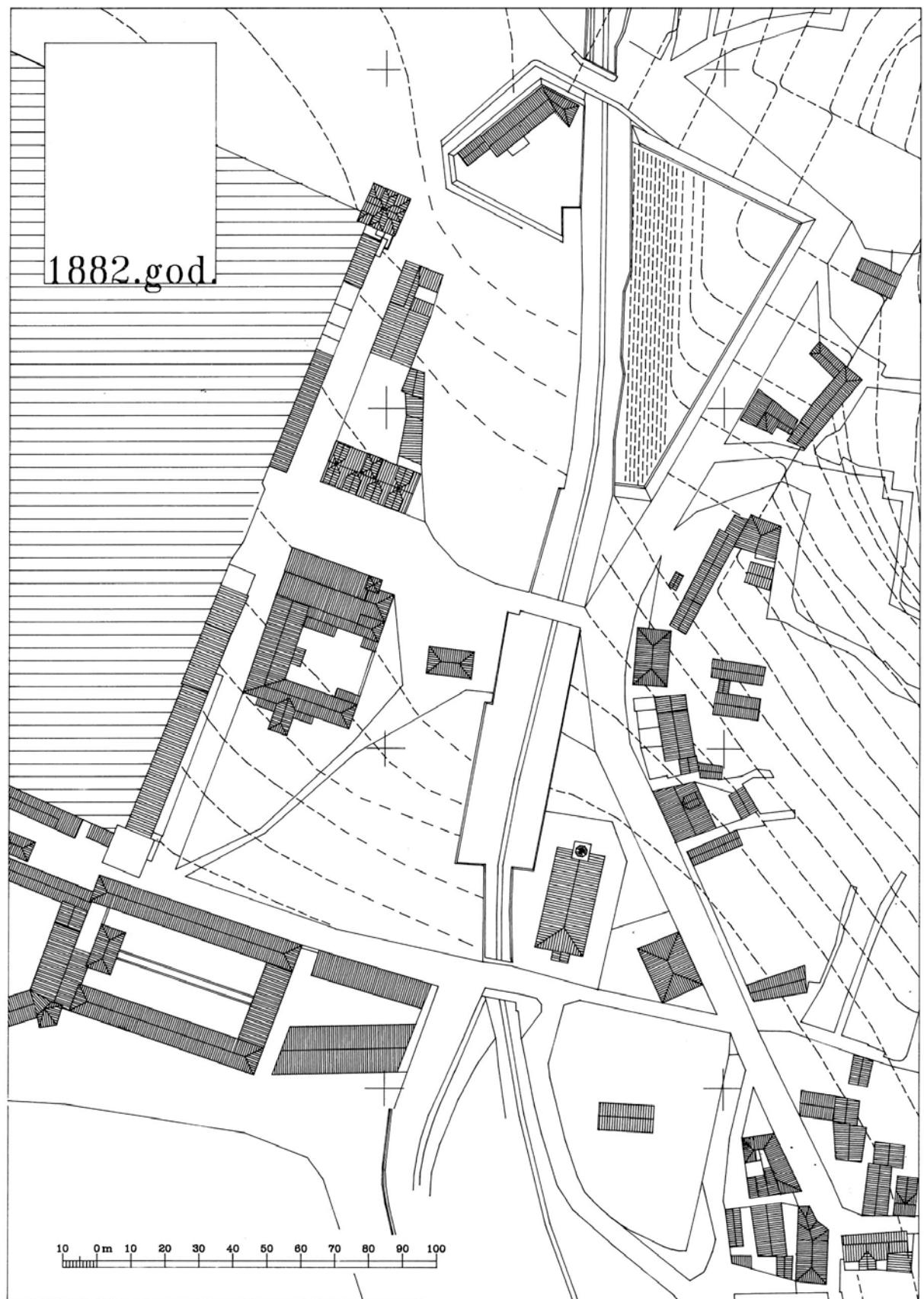
GODINE 1882.

Carskom odlukom iz 1845. te vladinim dekretom iz iste godine, Split je proglašen slobodnim gradom. Od postojećih utvrda morala se sačuvati samo tvrđava Gripe i baterije na Sustipanu i Bačvicama dok su se ostale mogle porušiti. Oko 1850. godine prostor južno od dominikanskog samostana dobio je namjenu tržnice žitarica. Tako nastaje gradska tržnica nazvana Pazar koja se od tada sve više koristi za prodaju poljoprivrednih proizvoda i rukotvorina.

Rušenjem polubastiona sv. Jurja od 1857. do 1859. godine stvoren je novi slobodni prostor za gradnju pa se na dijelu tog prostora od 1863. do 1871. godine gradi crkva sv. Petra. Kada je 1877. izgrađena željeznička pruga Split - Siverić na posljednjoj dionici unutar grada pruga je izvedena u usjeku te je zbog toga porušen istočni dio Lazareta, *cortina* između polubastiona sv. Jurja i bastiona Contarini te dio bastiona Contarini.²³ Materijalom usjeka i porušenih bastiona nasuta je istočna obala luke i obala ispred Lazareta. Na području obuhvata ovog elaborata sagrađena su tri mosta preko usjeka željezničke pruge. Na mjestu porušenog, najistočnijeg dijela Lazareta izgrađeno je tada skladište soli, dok su se ostali dijelovi Lazareta sačuvali u približnim starim oblicima, ali s novim namjenama. Tada se intenzivira izgradnja i na području Lučca. Pojedine dijelove bastiona, kao i prostora između bastiona i zidova srednjovjekovnog grada otkupljuju privatnici. Tako su npr. bastion Contarini otkupile obitelji Rismondo i Paparella. Na zapadnom ostatku bedema Contarini sagrađena je velika stambena zgrada u vlasništvu obitelji Voltolini, Farčić i Rismondo koja je porušena prilikom proširivanja i natkrivanja usjeka pruge 1983. godine.

Sjeveroistočnu kulu je otkupila obitelj Paparella i preuredila je u stambenu kuću. Između građevina sagrađenih uz istočni zid Palače i dominikanskog samostana formirana je Ulica put pazara današnja Hrvojeva ulica. U sjevernom dijelu te ulice ostao je zemljani nasip baroknih utvrda koji je uklonjen 1844. godine. Blok kuća koji se formirao istočno od Hrvojeve ulice ima nepravilni trapezni oblik jer je njegovu istočnu granicu odredio potok s Manuša. Nakon što je izведен usjek pruge taj je potok od južnog lica tog bloka kanaliziran kroz prostor Starog pazara prema jugu u more što se zadržalo do danas.

PROSTORNI RAZVOJ PODRUČJA ISTOČNO OD DIOKLECIJANOVE PALAČE U SPLITU

MEDITERANSKI CENTAR ZA GRADITELJSKO NASLJEĐE

Split, 1993.godine

²³ MULJAČIĆ 1958., str. 67, 77 i 78

GODINE 1941.

Rušenje istočnog dijela bastiona Contarini završeno je od 1900. do 1905. godine, a na njegovom je mjestu sagrađena od 1908. do 1910. Realka. Na mjestu bastiona sv. Jurja sagrađena je od 1902. do 1903. godine zgrada Nadbiskupije.

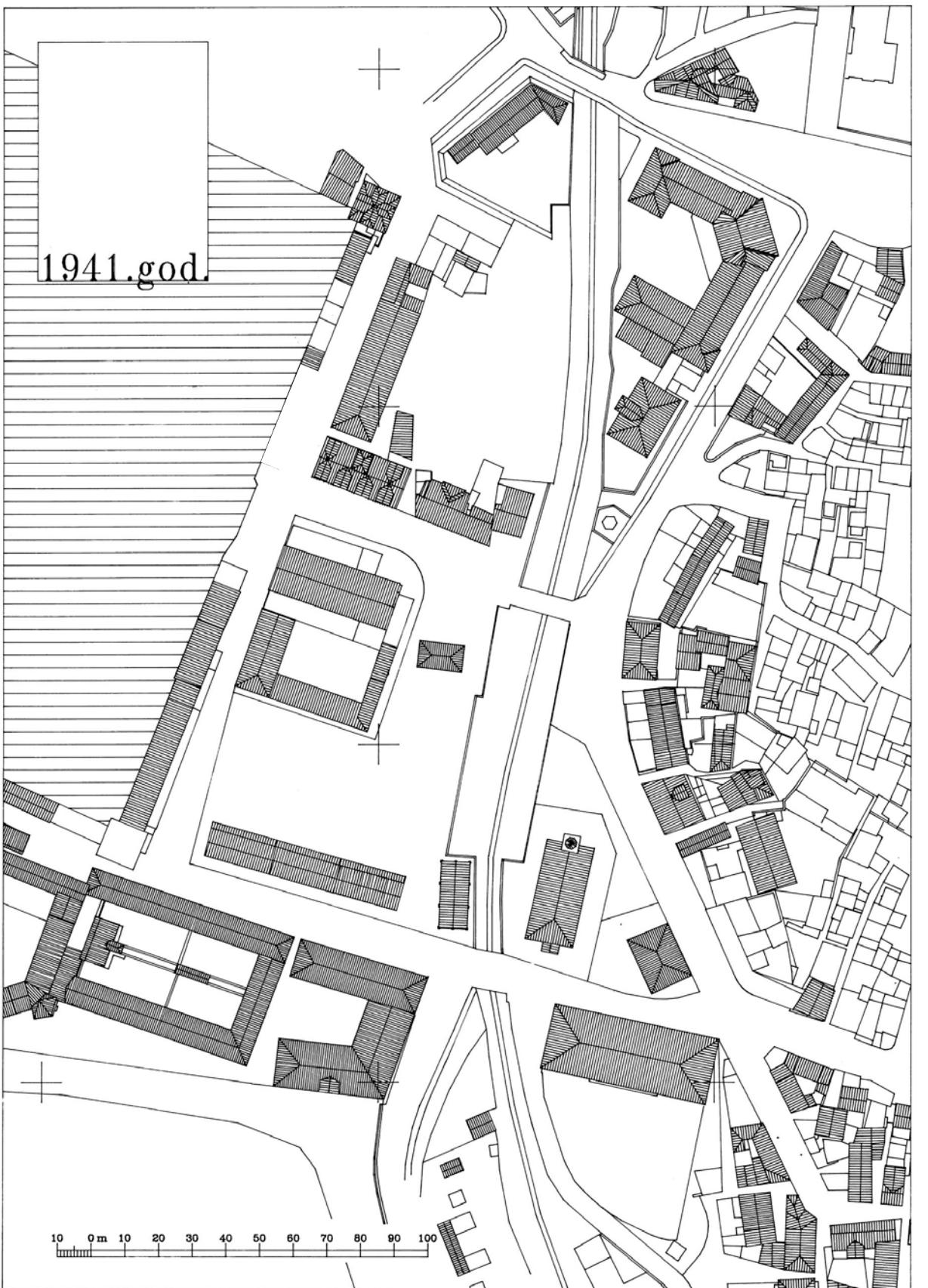
Izgradnjom neorenesansne kuće Vesanović 1896. popunjava se istočno lice bloka u Hrvojevoj ulici, a južno lice se nastavlja novim kućama prema istoku definirajući tako sjevernu granicu Pazara. Na mjestu nekadašnjih stražarnica, uz vrata Contarini, gradi se dvokatna kuća Čulić koja je porušena u Drugom svjetskom ratu.

Na južnom rubu Pazara, nasuprot Lazareta, sagrađene su prizemnice za prodaju namirnica, a na ostalom dijelu se roba prodavala na drvenim demontažnim stolovima – bancima. Trgovine su se nalazile i u prizmlju samostana sv. Dominika.

Nakon Prvog svjetskog rata uređenje tog prostora je obuhvaćeno Regulacijskim planom Splita iz 1925. godine, autora Wernera Shürmanna koji je predviđao rušenje svih građevina uz istočni zid Palače i uređenje predvrtova na njihovom mjestu. Ta se ideja počela ostvarivati 1928. rušenjem stare zgrade Arheološkog muzeja sjeverno od istočnih vrata Palače.

Godine 1933. gradi se četverokatnica Penzionog zavoda na sjeverozapadu bloka položenog istočno od Hrvojeve ulice, a samostan i crkva sv. Dominika se proširuju i dograđuju između 1932. i 1934. godine. Prilikom preuređenja samostana porušena je jednokatnica sagrađena uz njegov južni zid.

PROSTORNI RAZVOJ PODRUČJA ISTOČNO OD DIOKLECIJANOVE PALAČE U SPLITU

MEDITERANSKI CENTAR ZA GRADITELJSKO NASLJEĐE Split, 1993. godine

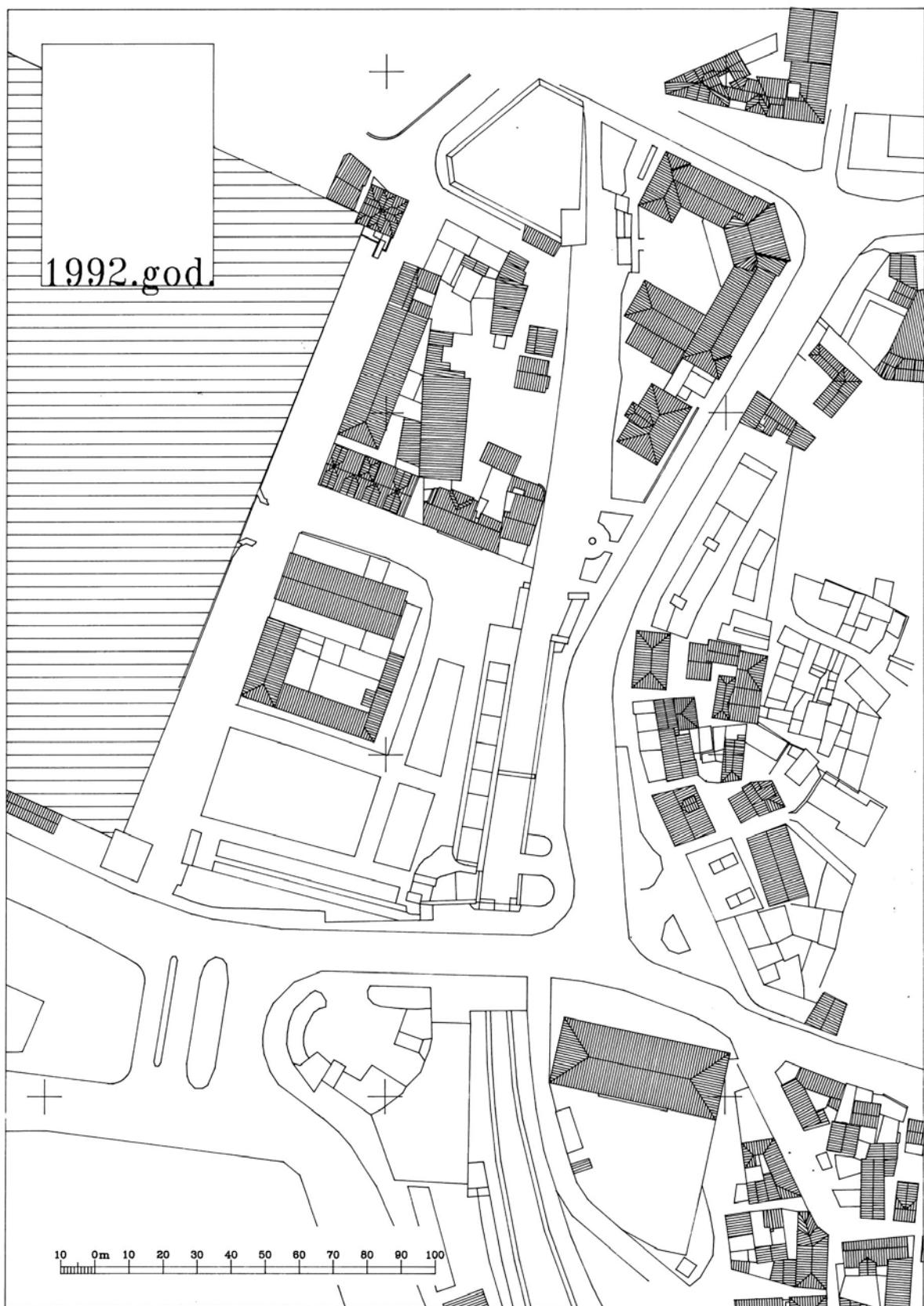
POSTOJEĆE STANJE

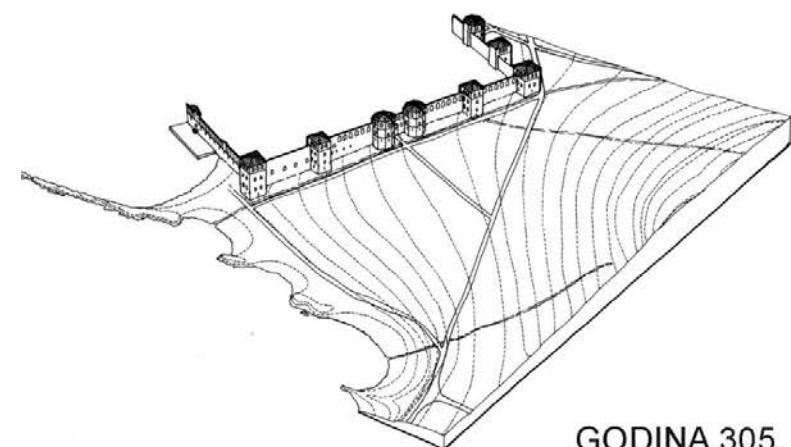
Višekratna bombardiranja Starog pazara za vrijeme Drugog svjetskog rata, zbog blizine luke i željezničke pruge, značajno su promijenila sliku tog prostora.

Rušenjem stare zgrade Arheološkog muzeja sjeverno od istočnih vrata povjesne jezgre 1928. godine počinje postupno uklanjanje zgrada prislonjenih na istočni zid Dioklecijanove palače. Slijedi rušenje Vojne pekarne (1943.) te zgrada uz sjeverni dio istočnog zida Palače (1958.). Godine 1945. započela je obnova istočnih vrata Palače koja su oko 500 godina bila zaklonjena obrambenim zidom. Stare zgrade Lazareta, koje su djelomično stradale u bombardiranjima, nakon rata su potpuno srušene.

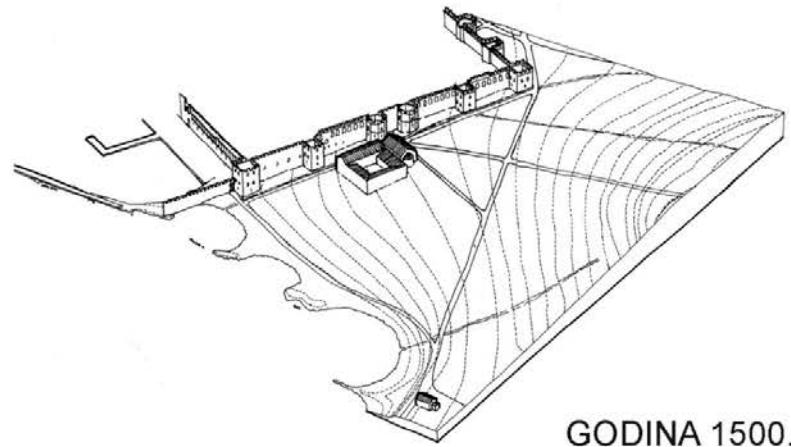
Najveći zahvat na prostoru obuhvata ovog elaborata je natkrivanje željezničke pruge u razdoblju od 1978. do 1984. godine. Radovi su obuhvatili izgradnju armiranobetonskog tunela s dva kolosijeka ukupne dužine 1892 m i kanalizacijskog kolektora s izljevom na Katalinića brigu koji je sakupljaо oborinske i otpadne vode istočnog dijela grada. Visina tunela je zbog planirane električne međugradske željeznice bila viša od ranijih mostova pa se na zadnjoj dionici tunela podigla njegova gornja razina. Time je stvorena visinska barijera na prostoru gornjeg pazarskog mosta koja je savladana stepenicama. Istovremeno je biskupska palača utonula u odnosu na donji pazarski most. Situaciju dodatno otežava velika koncentracija kolnog prometa na mjestu gdje se ulazi u jednu od najprometnijih trajektnih luka na Mediteranu.

PROSTORNI RAZVOJ PODRUČJA ISTOČNO OD DIOKLECIJANOVE PALAČE U SPLITU

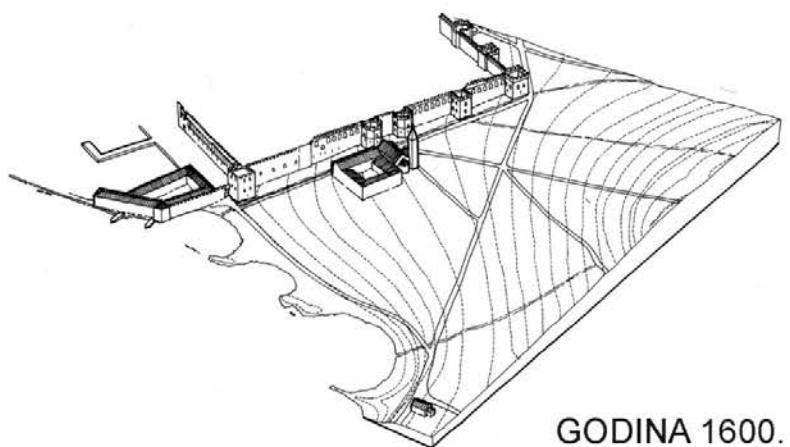

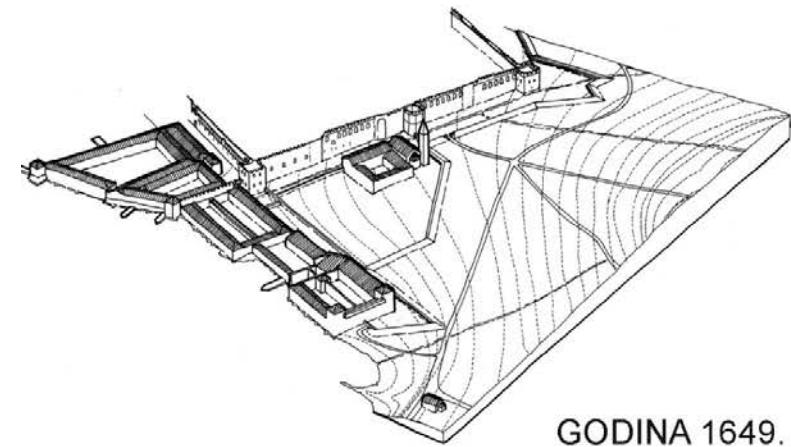
GODINA 305.

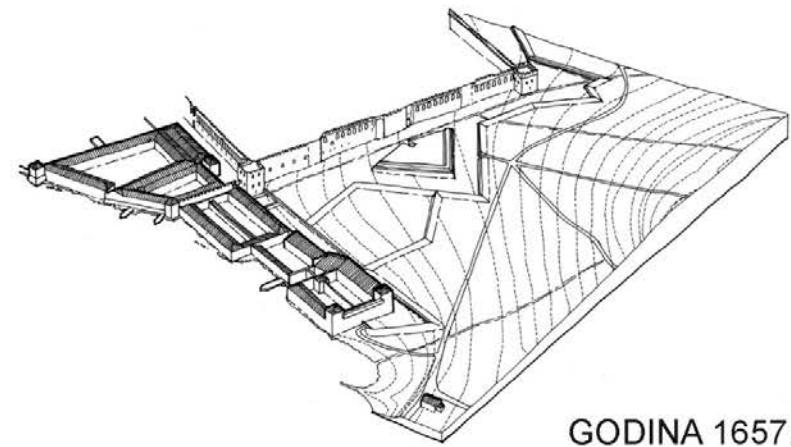
GODINA 1500.

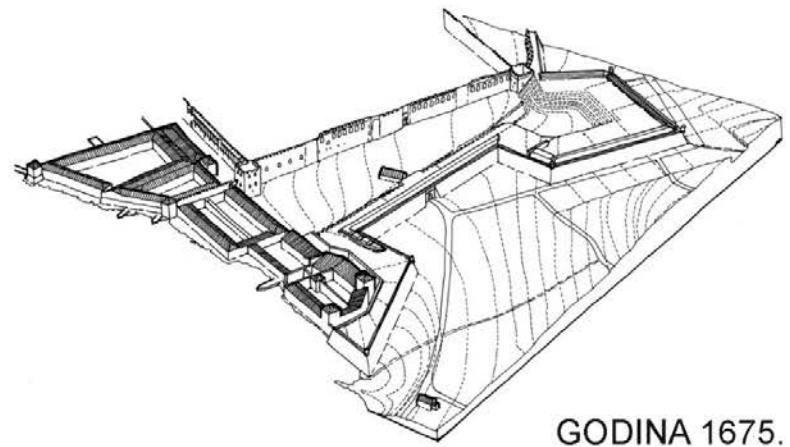
GODINA 1600.

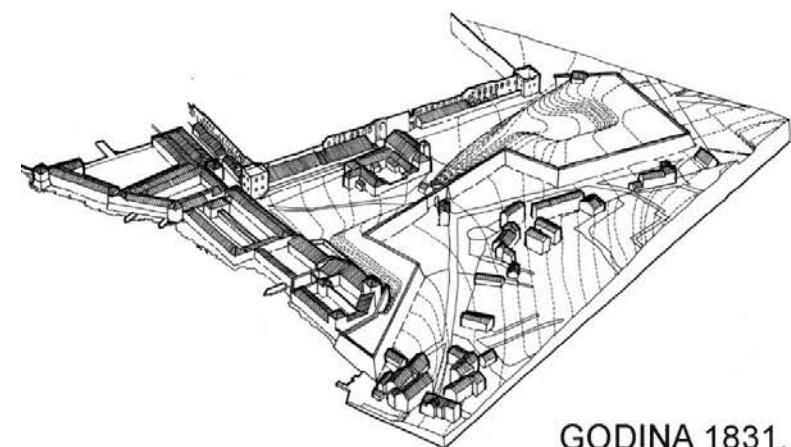
GODINA 1649.

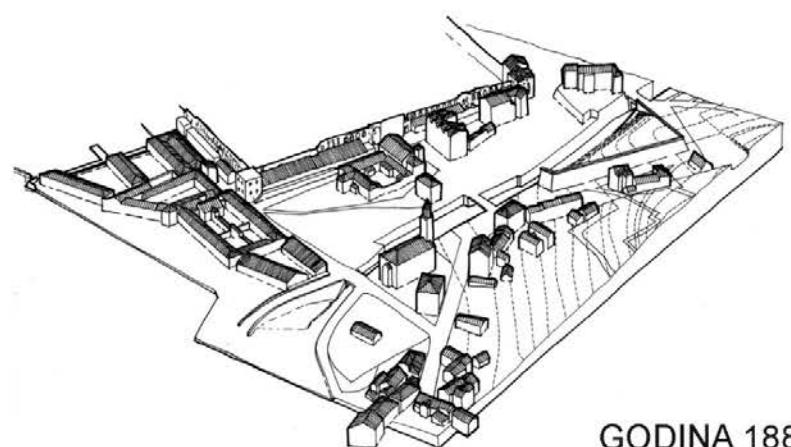
GODINA 1657.

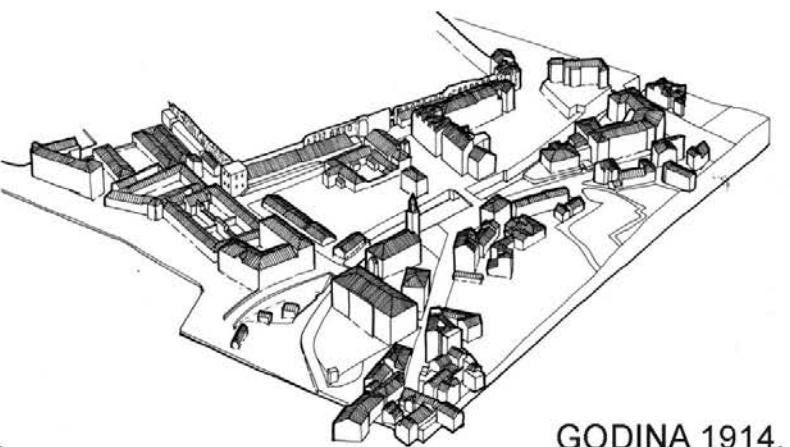
GODINA 1675.

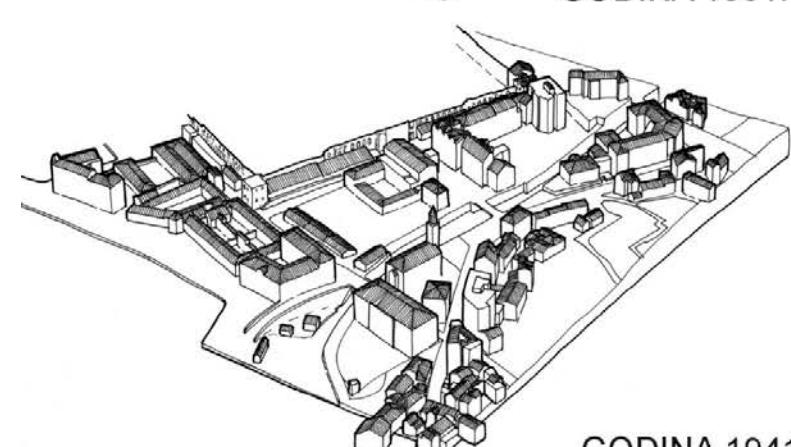
GODINA 1831.

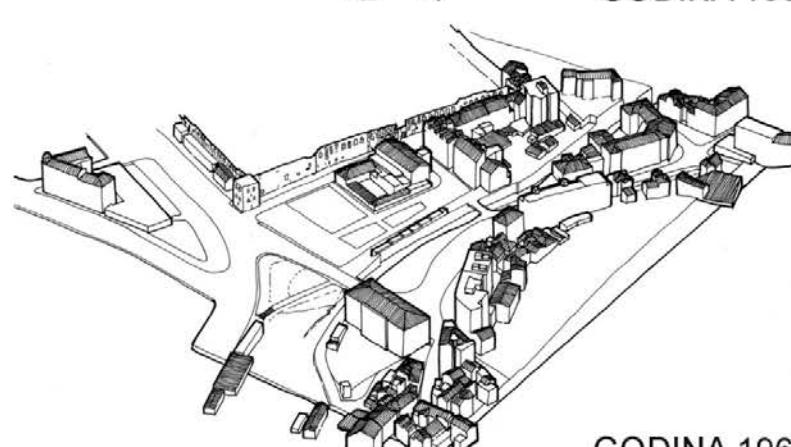
GODINA 1882.

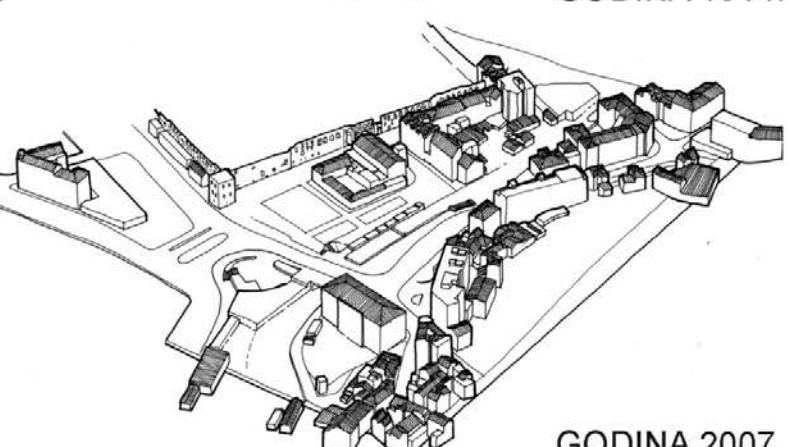
GODINA 1914.

GODINA 1941.

GODINA 1966.

GODINA 2007.

Prostorni razvoj područja istočno od Dioklecijanove palače u Splitu (J. Marasović 1998.)

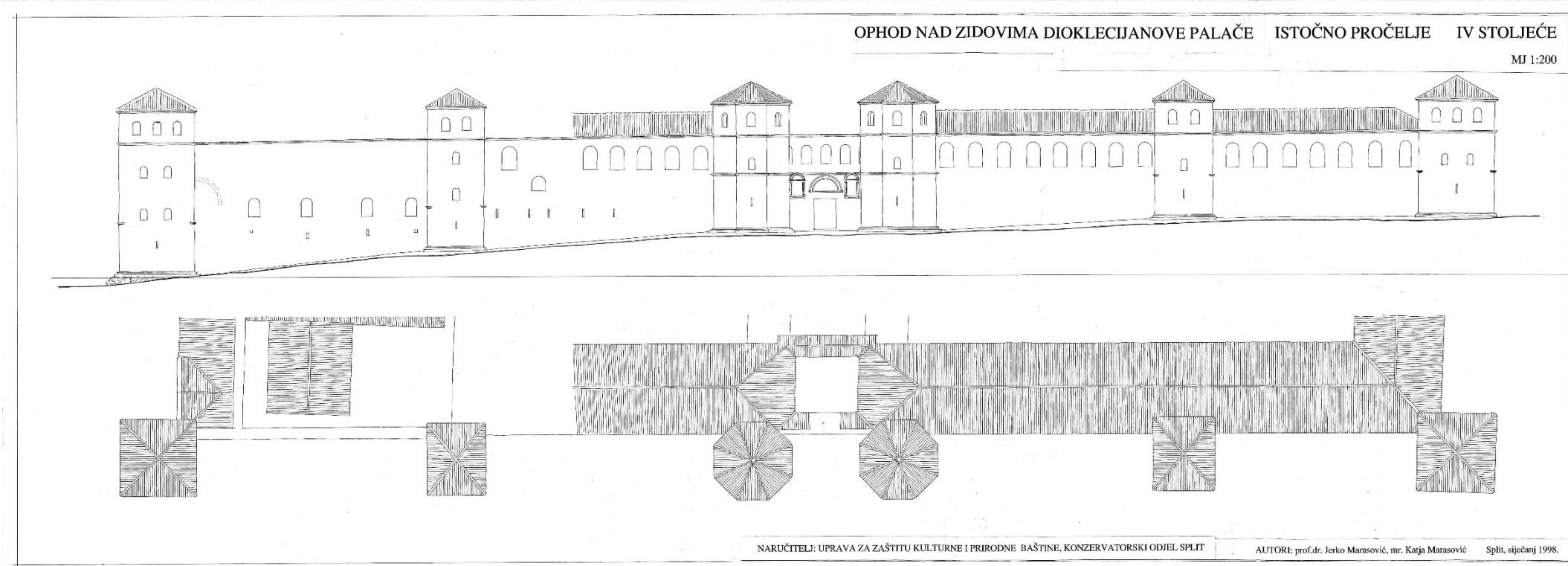
1.2. HRVOJEVA ULICA

1.2.1. ISTOČNI ZID DIOKLECIJANOVE PALAČE

Izvorni izgled istočnog pročelja Dioklecijanove palače dobro je poznat jer se, u velikom dijelu, sačuvao u punoj visini, uključujući i završni vjenac. Ugaonim kulama nedostaje jedan kat, a ostale kule su porušene u 16. i 17. stoljeću. Početkom 20. stoljeća objavljene su dvije izvrsne studije Palače: jedna njemačkog arhitekta Niemann iz 1910. i druga francuskog arhitekta Hebrarda iz 1912. godine u kojima je rekonstruiran izvorni izgled Palače. Nova istraživanja rezultirala su saznanjima koja u maloj mjeri korigiraju rekonstrukcije ranijih istraživača. U istraživanja na sjevernom zidu Palače otkrivena je gornja površina antičkog završnog vjenca koja je grubo obrađena i ima nagib prema prostoru izvan Palače što potvrđuje Niemannovu pretpostavku da su građevine uz vanjske zidove Palače bile pokrivene dvostrešnim krovom, a ne ravnom terasom s nadozidom iznad vjenca kako je predlagao Hebrard. Ta su dva istraživača različito pretpostavila i raspored otvora na najvišem katu kula. Zahvaljujući nalazu zapadnog ruba i parapeta najzapadnijeg prozora na najvišem katu sjevernog pročelja sjeverozapadne kule definiran je broj, raspored i veličina prozora završnih katova svih kula Palače.¹

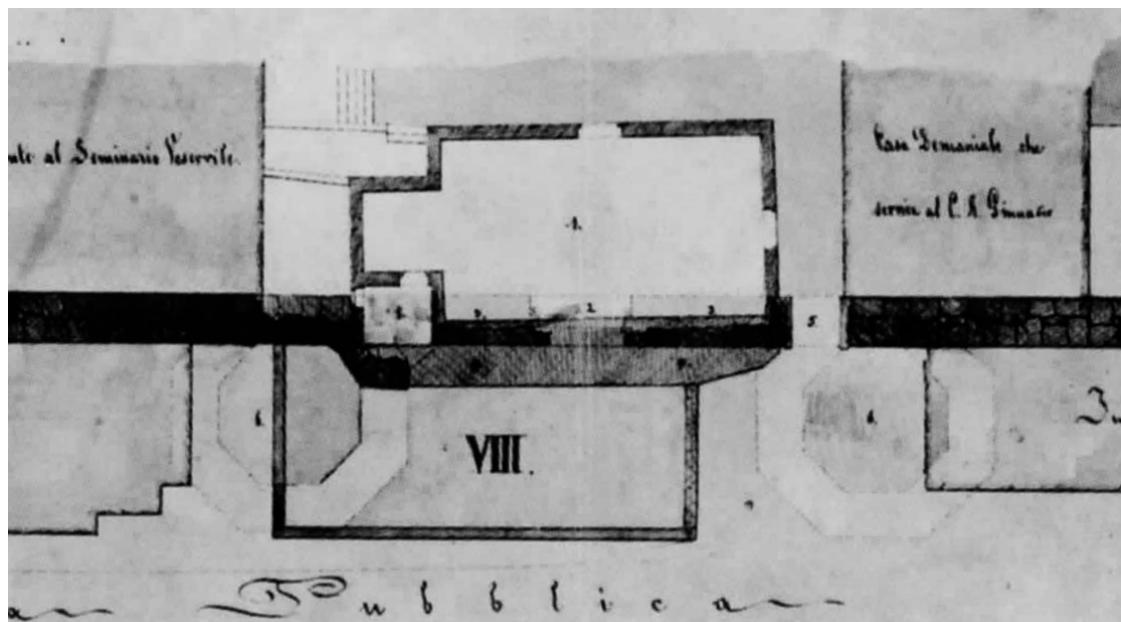

Istočni zid Palače nakon uklanjanja štandova 2022.

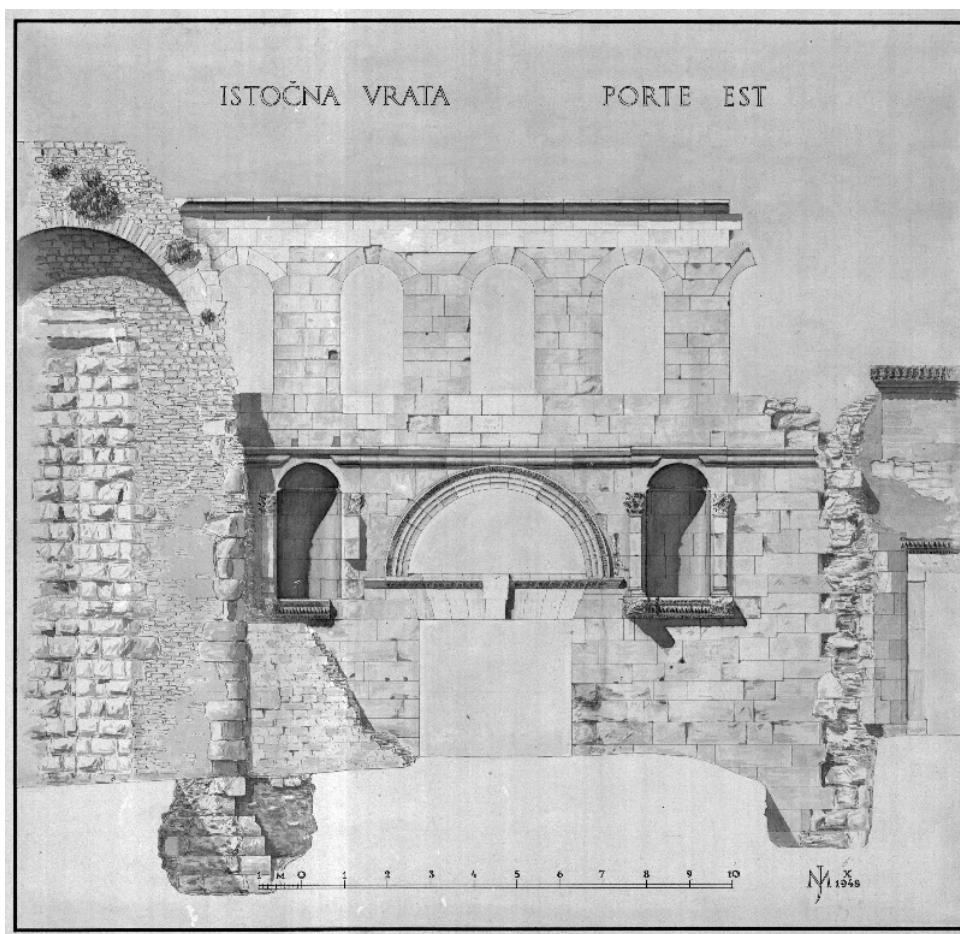

Istočno pročelje Dioklecijanove palače 305. godine (J. Marasović, K. Marasović 1998.)

¹ MARASOVIĆ 1998.

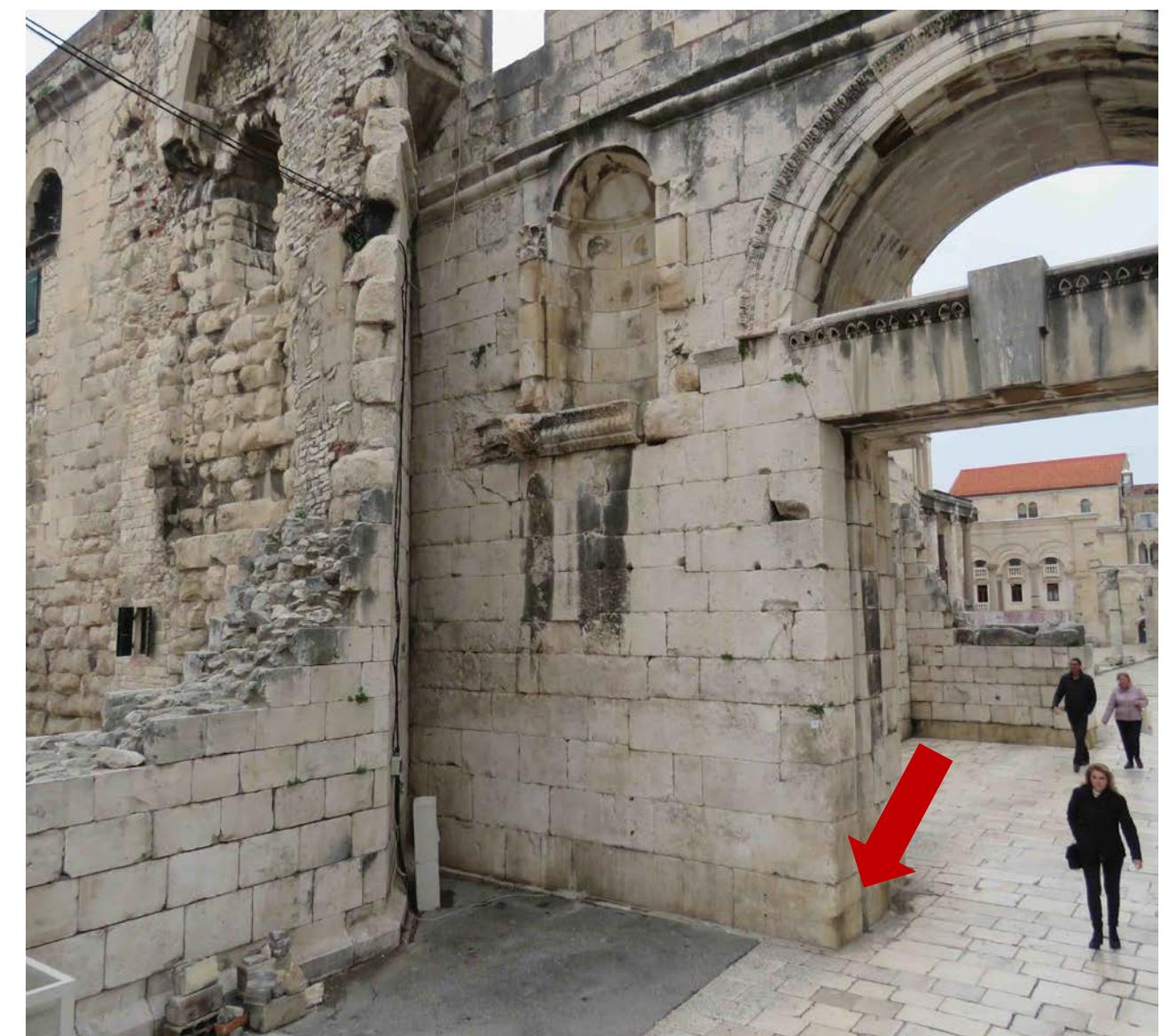

Crkva Dušice na položaju istočnih vrata Palače (V. Andrić sredina 19. stoljeća)

Istočna vrata nakon istraživanja i rekonstrukcije (J. Marasović 1948.)

Godine 1944. je porušena crkva Dušice (*Anime del Purgatorio*) iz druge polovine 18. stoljeća² koja je s unutarnje strane zaklanjala istočna vrata Palače, a 1946. je porušen renesansni obrambeni zid koji ih je zaklanjao s vanjske strane. Istom su prigodom rekonstruirani dijelovi antičkih vrata i zida koji su nedostajali. Godine 1952. je istražen istočni dio dekumanusa, od Peristila do istočnih vrata, gdje je pronađen i prezentiran izvorni antički pločnik. Spuštena je razina poda u antičkim vratima te je ispred vrata sagrađeno stubište s kojim se s antičke razine Palače penje na razinu Hrvojeve ulice.³ U samim vratima pod je rekonstruiran 32 cm ispod izvorne razine tj. do vrha temelja antičkog zida. Naime, na dovratnicima se vide oštećenja na površini kamena uzrokovana djelovanjem vode koja pokazuju izvornu razinu antičkog poda u vratima.

Trag izvorne razine poda u istočnim vratima Palače

² Nije nacrtana u tlocrtu grada R. Adama iz 1757., a nacrtana je na Gironcijevom planu iz 1784. godine.

³ MULJAČIĆ 1958., str. 88

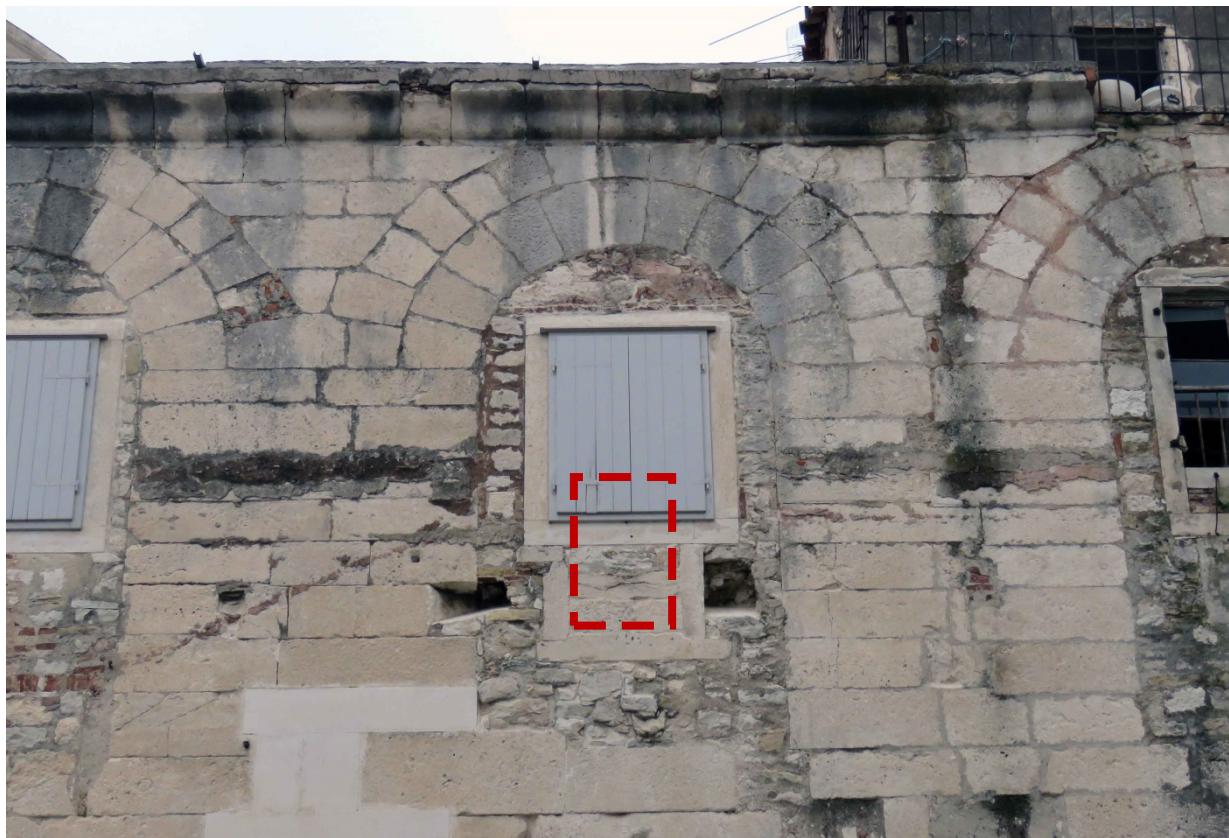
U ranom srednjem vijeku pa sve do velikog požara 1508. godine jugoistočni dio Palače, uključujući jugoistočnu kulu (Nadbiskupsku kulu), zauzima nadbiskupska palača.⁴ Ostale kule Dioklecijanove palače spominju se u srednjovjekovnim dokumentima kao posjed plemićkih obitelji koje su sudjelovale u organizaciji obrane grada. Tako je npr. 1397. godine južna pravokutna kula na istočnom zidu pripadala splitskom plemiću Ciprijanu Zaninovu.⁵

Mnogi se istraživači slažu da su sjeverna i istočna vrata Palače zazidana u 7. stoljeću. Zbog toga su zapadna vrata Palače postala glavna gradska vrata i dobila naziv "porta franca", tj. otvorena vrata.⁶

Prvi stanovnici Splita, koji su sagradili svoje kuće s unutarnje strane istočnog zida Palače, zazidali su velike antičke polukružne otvore, a na nekim su mjestima u tom novom zazidu ugradili prozore predromaničkih obilježja.

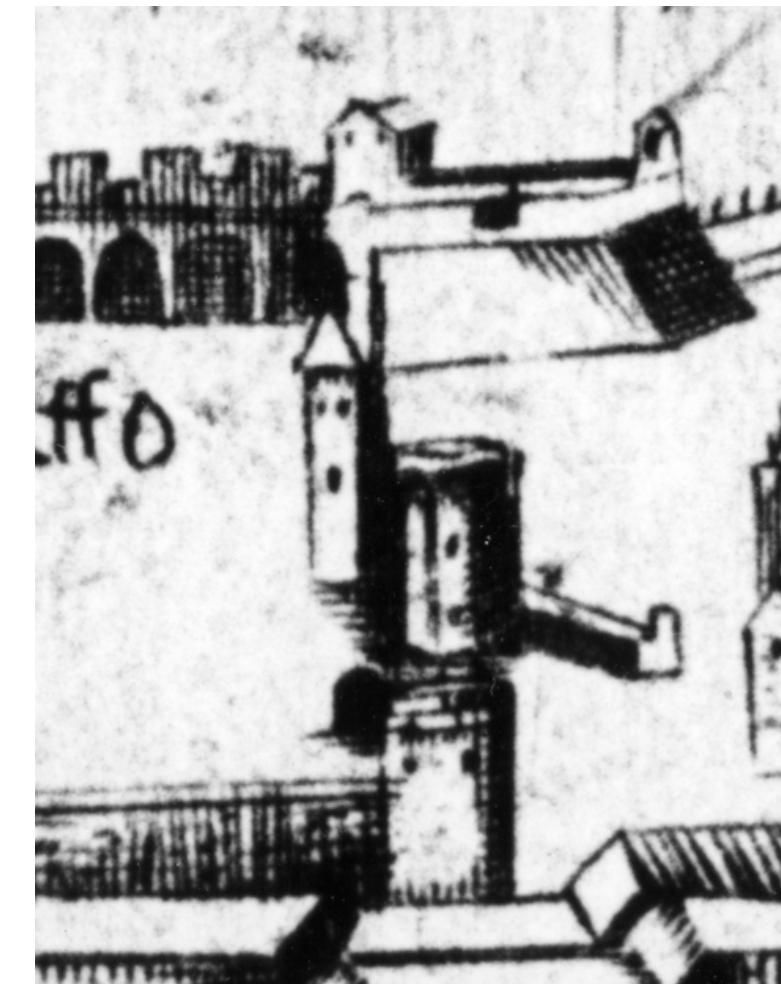
datirati u 8. ili 9. stoljeće. S njene zapadne strane sagrađen je zvonik.⁸ U hodniku na unutarnjim vratima obrambenog dvorišta zapadnih vrata Palače sagrađena je u 11. stoljeću crkva sv. Teodora sa zvonikom.⁹ Ona nije sagrađena u hodniku nad vanjskim vratima jer se na tom mjestu podizala drvena rešetka (*saracinesca*) koja se spominje sve do 1503. godine.¹⁰ Takve rešetke, sudeći prema utorima na dovratnicima, postojale su i na sjevernim i istočnim vratima Palače. Stoga su crkve sv. Martina nad sjevernim vratima i Apolinara nad istočnim vratima sagrađene nakon što su vrata bila zazidana.¹¹

Jedini dosad poznati prikaz zvonika crkve sv. Apolinara nalazimo na crtežu Foscolove opsade Klisa iz 1648. godine. Za razliku od zvonika crkve sv. Martina, koji je porušen u 15. stoljeću radi uspostave obrambenog ophoda po zidovima Palače,¹² zvonik sv. Apolinara je tada bio pošteđen rušenja.

Predromanički prozor u antičkom prozoru na istočnom zidu Palače

Iznad svih četiriju vrata Palače sagrađene su u ranom srednjem vijeku crkve sa zvonicima.⁷ Tako je u portikatu nad južnim vratima Palače sagrađena crkva sv. Stošije koja se prema ulomcima može

Istočni zid Palače i zvonik crkve sv. Apolinara 1648. godine

⁴ FARLATI 1765.

⁵ MARASOVIĆ et al. 2000., str. 199

⁶ MARASOVIĆ 2012.

⁷ MARASOVIĆ et al. 2000., str. 194; JAKŠIĆ 2003.

⁸ MARASOVIĆ et al. 2000., str. 193-194

⁹ BELAMARIĆ 1991., str. 18

¹⁰ FISKOVIC 1966., str. 28-30

¹¹ BELAMARIĆ 1998.; RAPANIĆ 2007., str. 156-157

¹² MARASOVIĆ 1998.

Može se prepostaviti da su istočna vrata Palače ponovno otvorena u 14. stoljeću jer se u dokumentima spominju kao Nova vrata. Ona su se vjerojatno nalazila unutar antičkih vrata, ali na razini višoj od antičke zbog čega je porušen izvorni ravni luk vrata koji nije zatečen prilikom istražnih radova 1946. godine.¹³

Do kraja 14. stoljeća novi zapadni, srednjovjekovni dio grada okružen je zidinama ojačanim kulama. Tada je bio izgrađen obrambeni ophod s kruništem i nad zidovima Dioklecijanove palače što se vidi na grbovima grada Splita s kraja XIV. stoljeća te na crtežu sjevernog pročelja Dioklecijanove palače iz misala splitskog vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića iz 1403./1404. godine.¹⁴ Sredinom 15. stoljeća, za vrijeme knezova porodice Barbaro (Donato 1449. - 1451. ili Matteo 1449.-1451.), proširen je obrambeni ophod po zidovima Palače, na širinu donjeg dijela antičkog zida koja iznosi 206 cm, te je izgrađeno novo obrambeno krunište. Na unutrašnjoj strani obrambenog zida ugrađen je na tri mesta grb obitelji Barbaro. Kod južne pravokutne kule na istočnom zidu Palače sagrađeno je stubište kojim se penjalo na obrambeni ophod.¹⁵ Kule su snižene za jedan kat kako bi se uskladile s visinom obrambenog ophoda. Nad istočnim vratima Palače, na mjestu gdje je postojala crkva sv. Apolinara sa zvonikom, ophod je sagrađen na novom zidu širine 175 cm, položenom s vanjske strane istočnog zida između osmerokutnih kula. Taj je zid sagrađen za vrijeme kneza Antonia Loredana koji je Splitom upravljao 1467. godine o čemu svjedoči grb koji je bio ugrađen na sredini tog dograđenog zida.¹⁶ Izgradnjom tog zida ponovno su zatvorena istočna gradska vrata.

Godine 1569., kada se Split trebao pripremiti za obranu od Turaka, bedemi su bili u tako lošem stanju "da nije bilo moguće po njima hodati ni po danu, a kamoli po noći." Gotovo potpuno razrušenu antičku kulu južno od istočnih vrata Palače dao je porušiti 1573. godine splitski knez Andrea Michiel jer bi kroz nju neprijatelj mogao ući u grad. Na mjestu porušene kule popravljen je zid do visine obrambenog kruništa.¹⁷

Dio istočnog zida Palače između južne pravokutne i jugoistočne kule izvorno je u visini careva stana bio sagrađen tehnikom *opus mixtum* (kombinacija četiri reda opeke i oko 1,5 metara zida od neobrađenog kamena) te se njegovo vanjsko lice vremenom oštetilo. Ono je 1601. godine obloženo kamenom manjeg formata, a na njegovom vrhu nije izvedeno krunište, već puškarnice u skladu s oružjem koje se tada koristilo. Tom je prigodom u zid ugrađena kamena ploča s natpisom na kojoj стоји 1601. godina.¹⁸

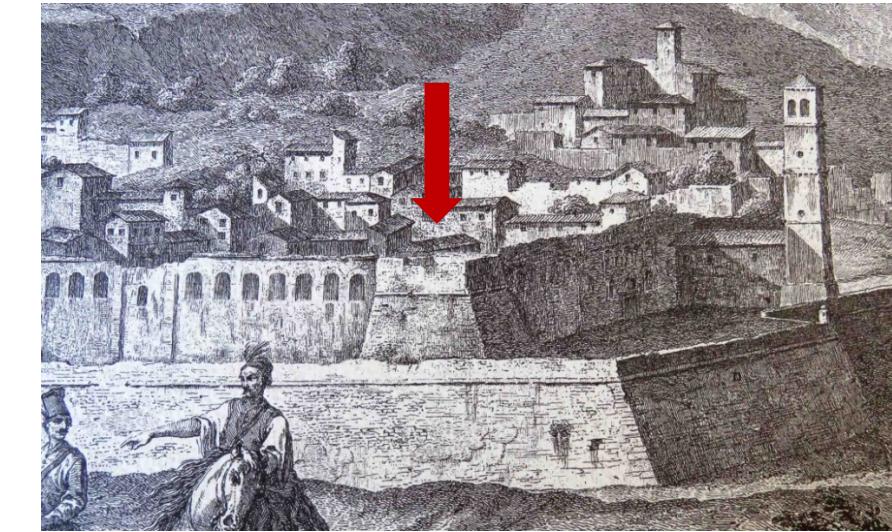
Velike promjene u tehnici ratovanja - prelazak s hladnog na vatreno oružje odrazile su se na utvrđivanje grada Splita. Razmak kula, kako antičkih tako i srednjovjekovnih, koji je proizašao iz dometa

strjelice, nije bio u skladu s mnogo većim dometom vatrenog oružja. Francuski vojni inženjer Antoine de Ville, projektant kaštela u Puli, 1630. godine predlaže rušenje svih gradskih kula osim ugaonih. Neposredno nakon njegovog prijedloga, porušene su kule Dioklecijanove palače, kao i kule zapadnog srednjovjekovnog dijela grada.¹⁹ Na mjestima porušenih kula ostao je nezaštićeni ophod, pa su tu sagrađeni grudobrani s malim vertikalnim puškarnicama.

Sjeveroistočna kula je u svom donjem dijelu ojačana kamenim pokosom, a unutrašnjost je ispunjena zemljom koja je amortizirala udar topovskih kugli. Na nasipu na vrhu kule je formirana terasa na koju su postavljeni topovi. Zbog bočnog pritiska nasipa, zidovi su doživjeli trajnu deformaciju prema vani.

Obloga antičkog zida novim kamenom 1601. godine

Sjeveroistočna kula Palače ojačana kamenim pokosom (R. Adam 1764.)

¹³ MARASOVIĆ 1998.

¹⁴ MARASOVIĆ et al. 2000., str. 201.

¹⁵ MARASOVIĆ et al. 2000., str. 205.

¹⁶ FISKOVIC 1950., str. 10.

¹⁷ SARTORI 1988.: 28. maggio 1573, Collegio Relazioni, b.72, Relazion del Conte di Spalato Andrea Michiel, A.S.Ve.

¹⁸ MARASOVIĆ et al. 2000., str. 167.

¹⁹ SARTORI 1988.: 5 giugno 1630, Provv.ri da Terra e da Mar, f. 1153, Discorso sopra la citta di Spalato del Cavalier Antoine de Ville, A.S. Ve

Prema odluci Stjepana Cosmija, podignuta je između 1682. i 1692., uz južni dio istočnog zida Palače, jednokatnica za vojnu posadu.²⁰ Prema opisu iz 1749. zgrada je imala 10 soba u prizemlju i na katu tako da su se u njoj mogle smjestiti 4 kompanije vojnika. Jedna soba u prizemlju i pet na katu su služile kao bolnica, a u potkrovlu je bilo skladište. Prostorijama na prvom katu se pristupalo s galerije na koju se penjalo vanjskim stubištem položenim uz jugoistočnu kulu Palače.²¹ Prema popisu iz 1804. godine ta je građevina služila kao vojarna za topništvo, a car Franjo I. je 1818. opisuje kao opskrbni ured s pekarnicama u prizemlju. Za vrijeme Drugog svjetskog rata tu je bilo smješteno prihvatište vojnika Soldatenheim Adriavoche.

Vojarna uz istočni zid Palače s kraja 17. stoljeća (Muzej grada Splita)

Već je na Justerovom planu Splita iz 1708. godine zabilježena prizemnica sjeverno od Novih vrata koja je prema katastru iz 1831. bila u vlasništvu braće Kašić iz Makarske, a koristila se kao skladište drva. Godine 1836. ona je preuređena u neoklasističkom stilu te je u nju smješten Arheološki muzej.²²

Nakon što su Mlečani zauzeli unutrašnjost Dalmacije minula je opasnost od Turaka pa su 1764. godine na mjestu nekadašnje sjeverne oktogonalne kule na istočnom zidu otvorena Nova vrata. Nad njima je sve do 1943. godine bio natpis i reljef mletačkog lava.²³

²⁰ BORČIĆ 2013., str. 398

²¹ BORČIĆ 2013., str. 399

²² DUPLANČIĆ 1987., str.161

²³ FISKOVIĆ 1950., str 10

Nova vrata grada s mletačkim lavom i natpisom iz 1764. na istočnom zidu Palače i zgrada Arheološkog muzeja (Borčić 2013.)

Sredinom 19. stoljeća sjeveroistočnu kulu je otkupila obitelj Paparella te je porušila kameni pokos kojim je bila ojačana za vrijeme baroknog utvrđivanja grada. Kula je dograđena za dva kata i potkrovљe te je pretvorena u stambenu kuću. S južne strane je sagrađeno vanjsko stubište za pristup prvom katu. Između tog stubišta i arheološkog muzeja sagrađene su postupno kuće koje se popunile cijeli do tada neizgrađeni prostor uz istočni zid. Te su kuće imale internu vezu s kućama istih vlasnika unutar Palače čime je na tri mesta probijen istočni zid Palače. Kuće su porušene 1957. – 58. godine, a ta su vrata u istočnom zidu Palače i danas u funkciji.

Nekad su čitavom dužinom Hrvojeve ulice prometovale konjske zaprege i kočije, a kasnije i motorna vozila svih vrsta. Sjeverno od istočnih vrata Palače od 1920.-ih pa sve do 1935. nalazio se međugradski autobusni kolodvor.²⁴

Nakon Drugog svjetskog rata uz istočni zid se trgovalo samo iznimno za vrijeme velikih blagdana. Godine 1968. tržnica se službeno proširila i na zapadnu stranu Hrvojeve ulice.

²⁴ BORČIĆ 2013., str. 402

Sjeveroistočna kula Palače pretvorena u stambenu kuću s vanjskim stubištem

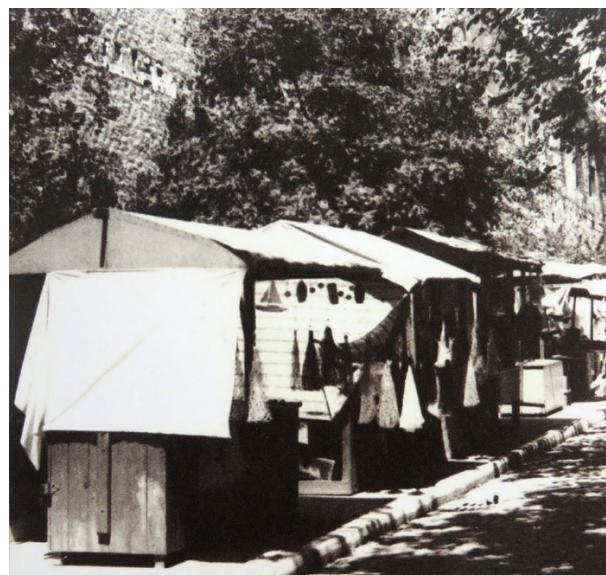
Građevine uz sjeverni dio istočnog zida Palače porušene 1957. – 58. (Borčić 2013.)

Polaganje kanalizacijske cijevi velikog profila u Hrvojevu ulicu 1958. (Borčić 2013.)

Međugradski autobusni kolodvor pred istočnim zidom Palače 1928. (Borčić 2013.)

Štandovi pazara ispod istočnog zida prije 1968. (Borčić 2013.)

Fiksni i demontažni štandovi uz istočni zid Palače 1962. (Borčić 2013.)

Godine 1944. je srušena crkva Dušice u istočnim vratima Palače što je omogućilo da se 1946. ona rekonstruiraju. Prethodno je trebalo porušit obrambeni zid iz 15. stoljeća koji je bio sagrađen uz njihovo vanjsko lice. Razina poda u vratima i dekumanusu je spuštena 1952. na antičku razinu te je na velikom dijelu dekumanusa pronađeno i prezentirano izvorno antičko popločanje.²⁵ Visinska razlika poda u antičkim vratima i Hrvojeve ulice savladana je novim stubištem. Nedavno je uz stubište postavljena podizna platforma za osobe smanjene pokretljivosti.

Na trasi Hrvojeve ulice položena je 1958. godine kanalizacijska cijev profila 300 x 450 mm. U južnom dijelu Hrvojeve ulice prezentirane su 1968. na asfaltiranoj površini porušeni zidovi dvije antičke kule (pravokutne i oktogonalne) bračkim kamenom u posebnom slogu koji prikazuje presjek kroz zid.²⁶

Rušenje zida iz 15. stoljeća i rekonstrukcija istočnih vrata Palače 1946. (Fisković 1950.)

Stubište ispred istočnih vrata Palače iz 1952. godine

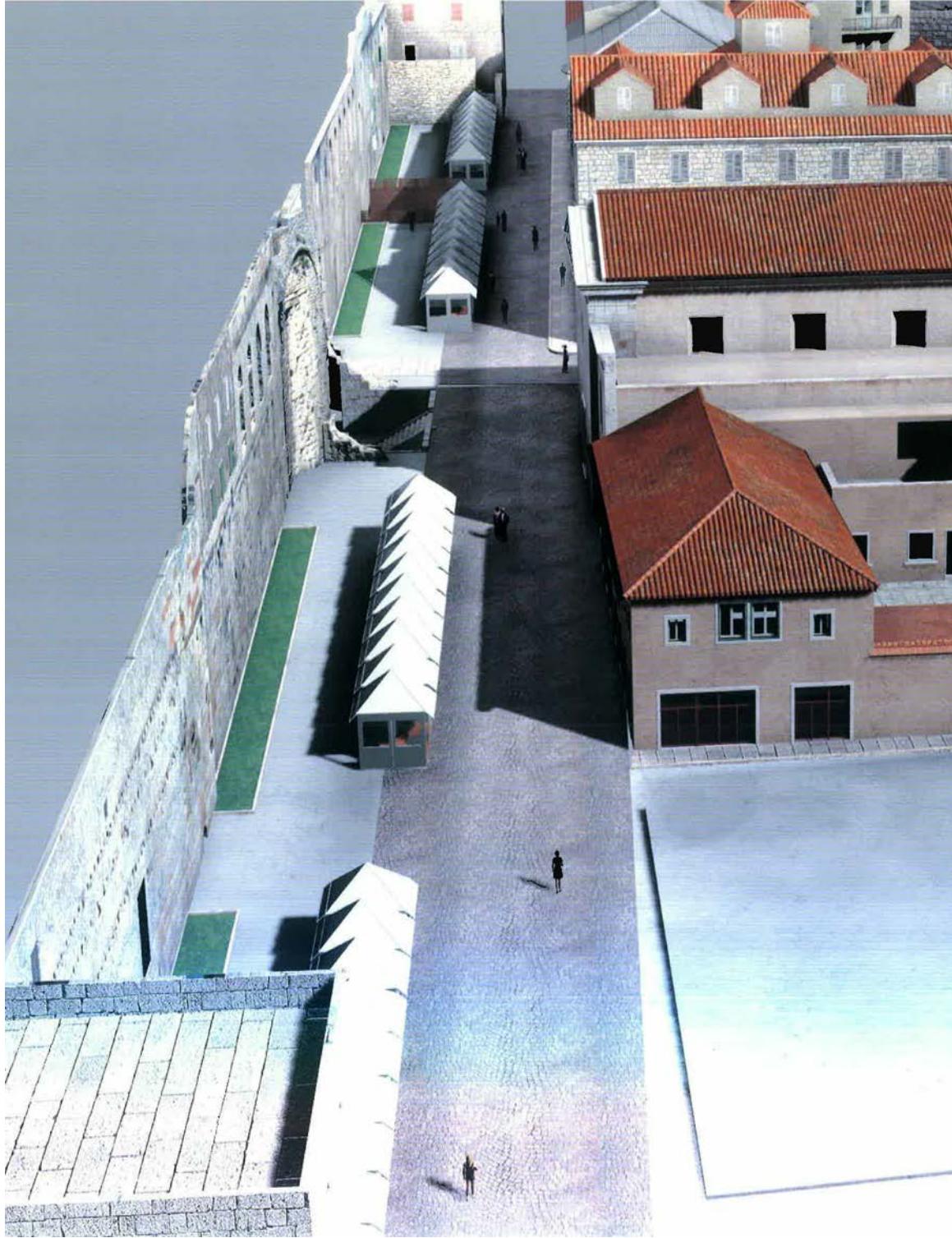

Prezentacija zida antičke osmerokutne kule u popločanju 1968.

²⁵ MULJAČIĆ 1958., str. 88

²⁶ MULJAČIĆ 1969., str. 97

Kako bi se uredio prostor uz istočni zid Palače, koji je bio zakrčen raznim štandovima bez određenog plana, godine 2004. su Tržnice Hipos - Split naručile projekt štandova u kojima bi se prodavali tekstilni proizvodi, obuća i suveniri. Projektant tih štandova, arhitekt Zdeslav Perković, je formirao niz unificiranih šatora kvadratnog tlocrta dimenzija 4 na 3,6 m poredanih na liniji istočnog pročelja ugaonih kula ostavljajući tako slobodan prostor širine 5 m uz sami zid Palače.

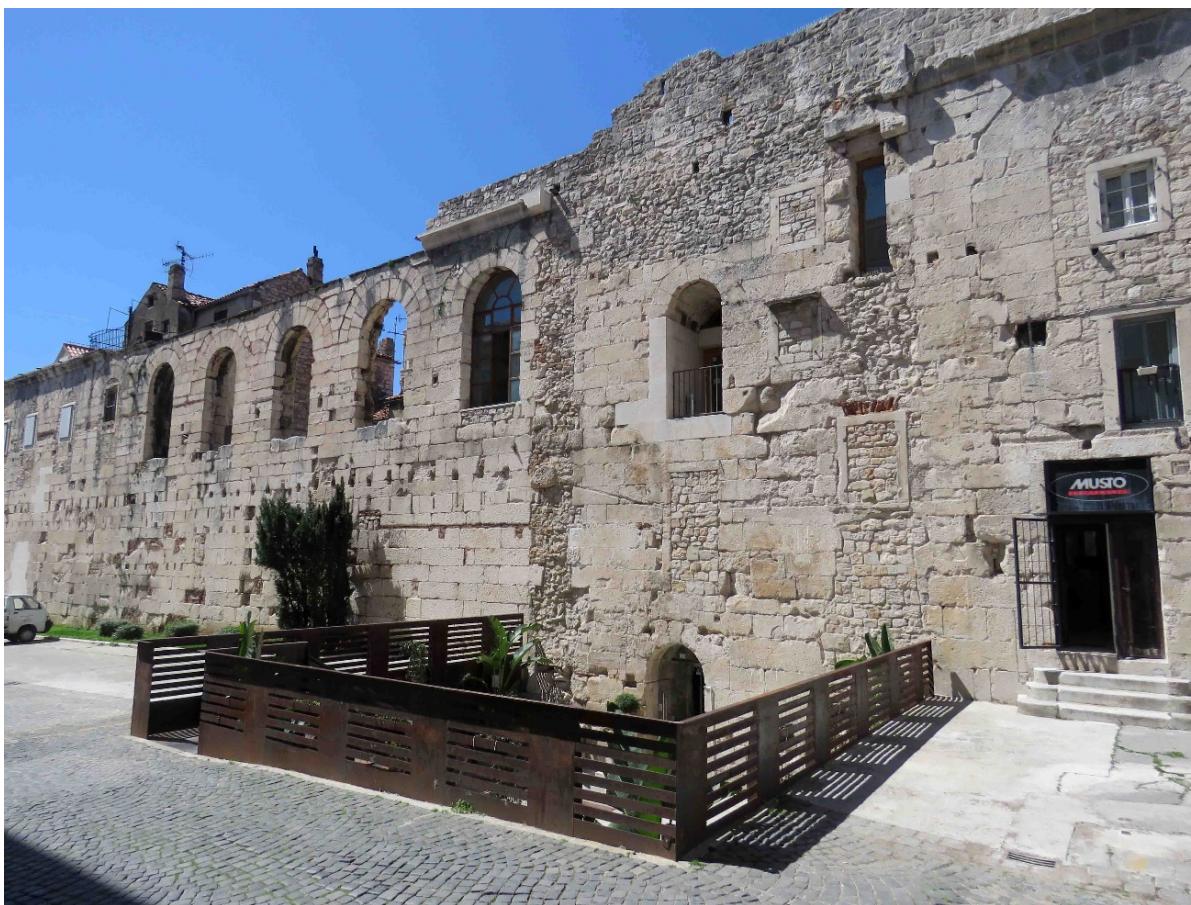
Projekt trgovačkih šatora u Hrvojevoj ulici (Z. Perković 2004.)

Trgovački šatori u Hrvojevoj ulici (Z. Perković 2004.)

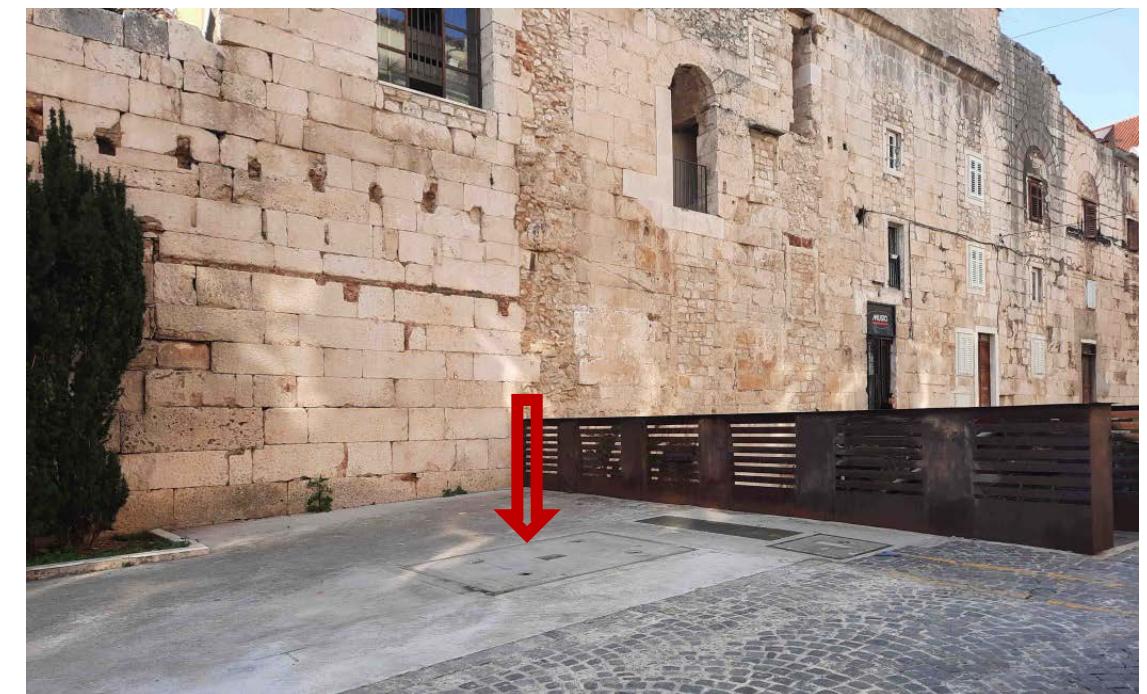

Slobodna prostor između šatora i istočnog zida Palače

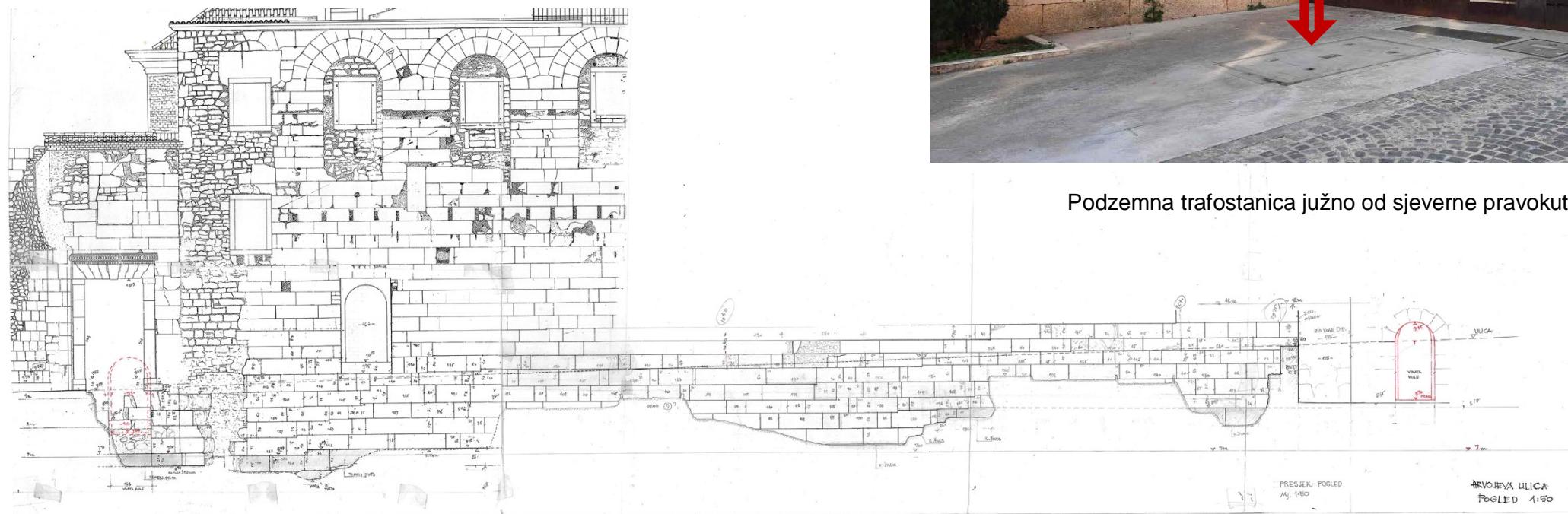

Prezentacija sjeverne pravokutne kule na istočnom zidu Palače (A. Šverko 2006.)

Godine 2005. arheološki je istražen prostor između sjeverne oktogonalne i sjeverne pravokutne kule na istočnom zidu Dioklecijanove palače. Kako je i očekivano zidovi kula nisu pronađeni jer su kamenu građu tih zidova, nakon rušenja kula u 17. stoljeću, Mlečani odnijeli u Veneciju. Od kula se sačuvao samo negativ tj. zasjek u laporu na mjestu gdje su nekada postojali zidovi. Prirodni lapor je pronađen iznad razine poda pravokutne kule i iznad temelja istočnog zida što je još jedan od dokaza o nedovršenosti Dioklecijanove palače. Na tom su prostoru pronađeni grobovi iz razdoblja 4. do 6. stoljeća.²⁷ Suvremenom intervencijom prezentirani su vanjski gabariti pravokutne kule te je uspostavljena veza s unutrašnjostišću Palače kroz izvorna antička vrata. Južno od kule je ukopana trafostanica nužna za elektroopskrbu tog dijela grada.

Podzemna trafostanica južno od sjeverne pravokutne kule

Arhitektonski snimak arheoloških istraživanja na prostoru između sjeverne oktogonalne i pravokutne kula na istočnom zidu Palače (N. Ivanišević 2005.)

²⁷ ŠARIĆ, RISMONDO 2005.

Štandovi iz 2004. uz istočni zid Palače

Ostaci južne pravokutne kule na istočnom zidu Palače

Istočni zid nakon uklanjanja štandova 2022.

Ostaci južne oktogonalne kule na istočnom zidu Palače

U sklopu pripremnih radova za planirani arhitektonski natječaj uređenja Hrvojeve ulice i Starog pazara istraženo je 2022. godine područje južne oktogonalne kule na istočnom zidu Palače te su pronađeni ostaci iz raznih povijesnih razdoblja. Najznačajniji je nalaz velike antičke zidane platforme na kojoj je bila sagrađena oktogonalna kula, a za koju se do sada nije znalo. Naime, upravo je na mjestu istočnih vrata postojala velika denivelacija izvornog terena koja je savladana izgradnjom te velike platforme. Drugi, isto tako važan nalaz je ostatak apside srednjovjekovne crkve. Pretpostavlja se da je riječ o crkvi sv. Leonarda²⁸ koji se spominje u prvoj polovini 13. stoljeća kraj Novih vrata (*sita est ad Portam Nova ili extra portam novam*). Tu su crkvu krajem 12. stoljeća Tamlacije i njegova žena Prada darovali splitskom kaptolu.²⁹ U klastru sv. Ante na Poljudu se nalazi natpis na kojem se spominje crkva sv. Leonarda nasuprot crkve sv. Katarine (koja je postojala na mjestu crkve sv. Dominika) što potvrđuje da apsida pronađena u istraživanjima 2022. pripada upravo toj crkvi.³⁰ U istim istraživanjima je pronađen temelj sjevernog zida vojarne koja je krajem 17. stoljeća sagrađena uz istočni zid Palače te temelj građevine dograđene uz njezin sjeverni zid čija je unutrašnjost bila nepravilnog kružnog oblika. Namjena te dograđene građevine nije razjašnjena. Sredinom 19. stoljeća je istočno od istočnih vrata ograđen pravokutni prostor koji se vidi na Andrićevom crtežu. Južni zid tog prostora, koji je položen točno u osi vrata oktogonalne kule, pronađen je prilikom istih arheoloških istraživanja.

Antički zidani temelj oktogonalne kule i apsida crkve sv. Leonarda 2022. (Temenos d.o.o.)

Arheološka istraživanja prostora južne oktogonalne kule na istočnom zidu Palače 2022. (Temenos d.o.o.)

²⁸ CINGELI 2022.

29 DUPLANČIĆ 2011.

30 CINGELI 2022.

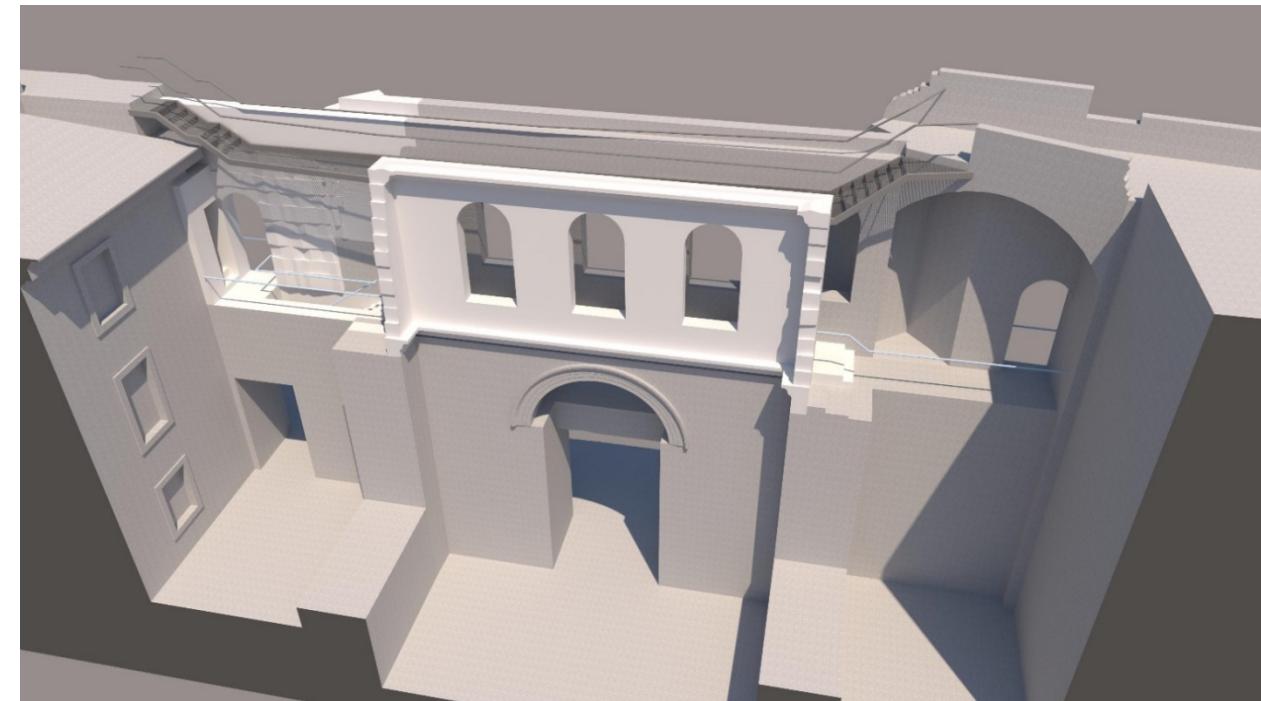
Obrambeni ophod nad zidovima Dioklecijanove palače iz 15. stoljeća je do danas sačuvan u velikoj mjeri izuzev na nekim dijelovima istočnog zida. Na dijelu sjevernog i dijelu južnog zida sačuvano je i obrambeno krunište. Još je 1958. godine arhitekt Jerko Marasović izradio programsku studiju za obnovu obrambenog ophoda po zidovima Dioklecijanove palače kako bi postao dostupan javnosti. Svojedobno je don. Frane Bulić uspio prebaciti vlasništvo cijelog obrambenog koridora, koji je bio u vlasništvu države, na Grad Split što značajno olakšava njegovu obnovu. Ured za staru gradsku jezgru je 1998. pokrenuo uređenje ophoda te se on od tada obnavlja u fazama na temelju istražnih radova, konzervatorske i projektne dokumentacije. Do sada je u potpunosti obnovljen ophod nad sjevernim zidom, a u tijeku je izrada projektne dokumentacije za uređenje ophoda nad istočnim zidom Palače. Poseban projektantski izazov predstavlja premošćivanje istočnih vrata Palače jer je na tom mjestu 1946. godine porušen obrambeni zid koji je nosio obrambeni ophod. Pristup ophodu osigurat će se stubištima na nekoliko mjesta iz unutrašnjosti Palače.

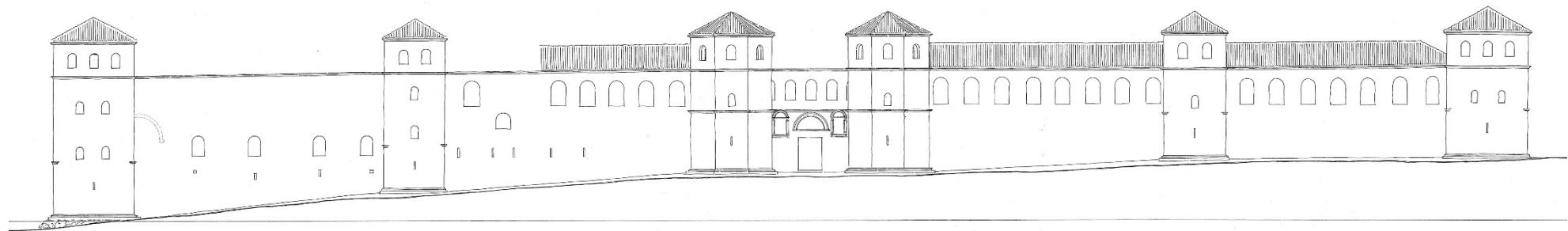
Uređeni ophod na sjevernom zidu Palače i ophod na istočnom zidu

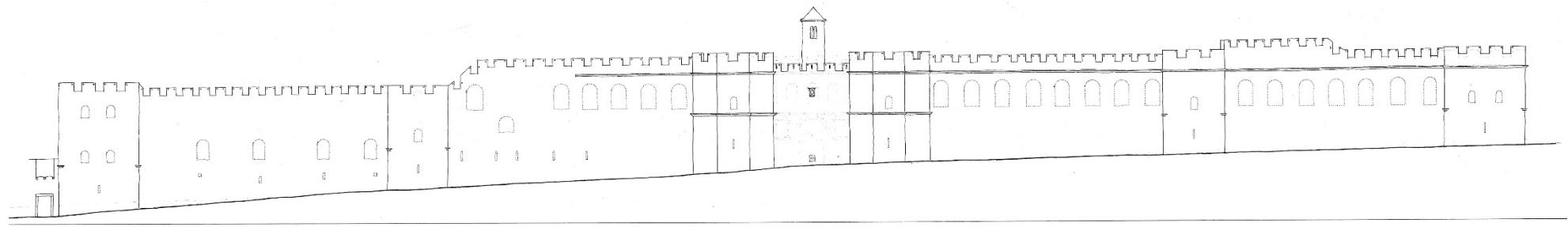
Istočna vrata Palače

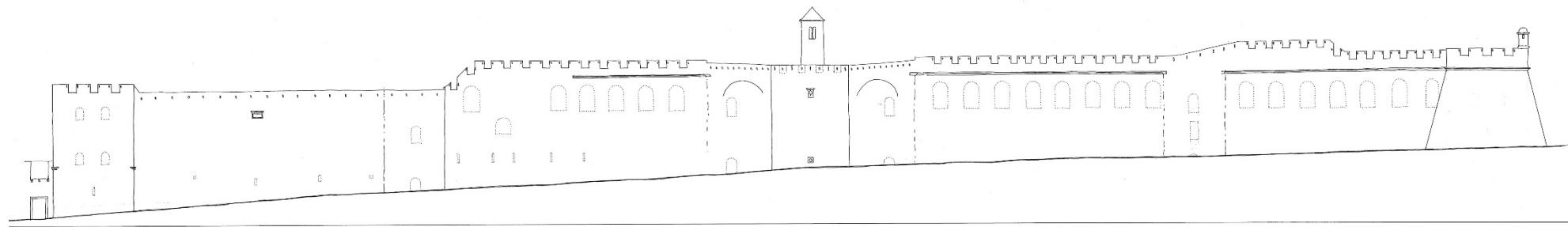
Rješenje premošćivanja istočnih vrata Palače (I. Vojnović 2022.)

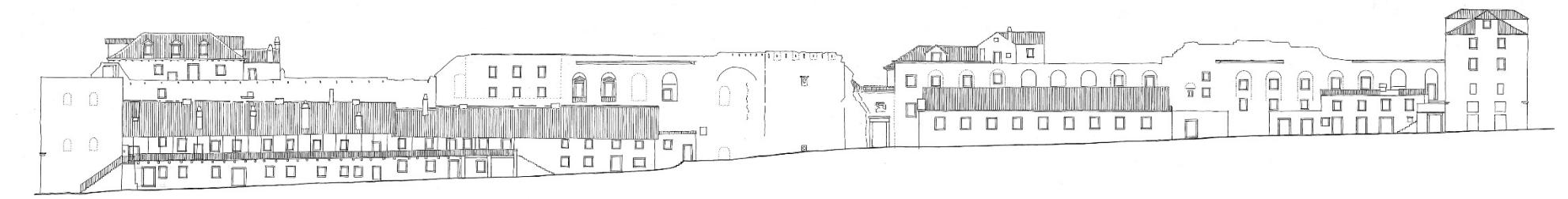
305.godine

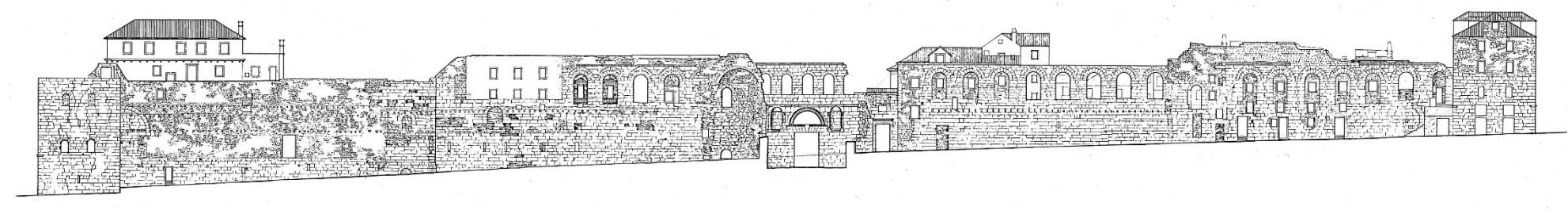
15. stoljeće

17. stoljeće

19. stoljeće

1998. godine

Prostorni razvoj istočnog zida Dioklecijanove palače (J. Marasović, K. Marasović 1998.)

1.2.2. ISTOČNO PROČELJE HRVOJEVE ULICE

U drugoj polovini 19. stoljeća, zbog izgradnje usjeka željezničke pruge, porušen je dio bastiona Contarini i cijeli barokni obrambeni zid (*cortina*) između bastiona Contarini i polubastiona sv. Jurja. Tom je prigodom osim kamenog plašta uklonjen i široki zemljani nasip (*terrapien*) s kojim je bila ojačana unutarnja strana baroknih utvrđenja. Na zaravnatom terenu sagrađene su, u liniji zapadnog zida samostana sv. Dominika, velike stambeno - poslovne kuće oblikovane u duhu svog vremena čime je formirana ulica Put pazara, današnja Hrvojeva ulica. Naknadno je sagrađena peterokatnica nasuprot sjeveroistočne kule, koja je iz poštovanja prema antičkoj kuli uvučena 6 m prema istoku u odnosu na građevinski pravac ostalih kuća tog bloka. Ovdje se donosi opis kuća vezano za njihov položaj od sjevera prema jugu.³¹

Blok kuća u Hrvojevoj ulici (Borčić 2013.)

„Penzioni zavod“ je peterokatna stambeno-poslovna zgrada ljubljanskog investitora sagrađena 1932. – 34. godine na novoj uvučenoj regulacijskoj crti Hrvojeve ulice, na uglu neimenovane ulice prema istoku. Projektirao ju je Vladimir Šubic iz Ljubljane, Plečnikov učenik, a izvodilo ju je poduzeće braće Žagar, pod nadzorom arhitekta Marijana Mušića. Prizemlje namijenjeno trgovini rastvoreno je velikim otvorima, a na istočnom kraju sjevernog pročelja je kolni prilaz dvorištu, unutar kojeg se nalazi ulaz u stubište.

Niži dijelovi zgrade obloženi su segetskim kamenom, a gornji su ožbukani u svjetlom tonu. Prvi je kat (mezzanin) bez balkona, dok su naredna tri kata s dugačkim balkonima. Završna etaža (atika) nisko je potkrovljena s malenim otvorima. To je bila prva stambena zgrada u Splitu u koju je ugrađeno dizalo.

U razini I. kata, na uglovima zgrade, ugrađene su statue seljaka i seljanke izrađene u segetskom kamenu u radionici Ante Jurjevića po nacrtima kipara Dujma Penića iz Splita. Nad prizemnim otvorima izvedeni su kameni frizovi u obliku pletera.

U monografiji arhitekta V. Šubica, objavljenoj 1992. godine, stoji kako ta zgrada u prostoru djeluje kao stup. Na njoj se suprotstavljaju stambeni kubus (gornje tri etaže s atikom) mirno oblikovan u duhu tadašnje talijanske racionalističke arhitekture monumentalnom dekorativno koncipiranom podnožju-postamentu (prizemlja i prvoga kata).

Šubicev projekt, koji nosi pečat Plečnikove arhitekture, najzanimljiviji je u odnosu prema okolnom prostoru posebice prema sjeveroistočnoj kuli Dioklecijanove palače. Šubic prvo odmiče zgradu od zapadne linije Hrvojeve ulice kako bi ostavio prostora sjeveroistočnoj kuli međutim visinski je nadvisuje za 2 kata te i danas ona značajno strši u prostoru.

Penzioni zavod (V. Šubic)

³¹ Preuzeto iz TUDOR 2003.

Kuća Katalinić je trokatnica nastala spajanjem i dogradnjom dvije ranije kuće sagrađene sredinom 19. stoljeća. Osim pročelja prizemlja koje je u kamenu katovi su ožbukani bez stilskih elemenata. Prozori su uokvireni običnim kamenim pragovima. U dijelu prizemlja kuće Katalinić dugo je vremena bilo smješteno jedno od spremišta eksponata susjednog Arheološkog muzeja.

Kuća Katalinić

Ostavljajući prolaz do sjevernog kućnog ulaza u staru kuću Vesanović sagrađenu na južnom rubu bloka, Juraj Vesanović je 1896. godine sagradio uz današnju Hrvojevu ulicu novu dvokatnicu u neorenesansnom stilu, po projektu prof. Ante Bezića. Ta se novogradnja sa sjeverne strane prislonila na ranije podignutu trokatnicu braće Katalinić, bez da je izgradila vlastiti zatvoreni zid. Do 1948. godine je dio prizemlja koristila "Hrvatska knjižara".

Ta će zgrada ponajprije biti zapamćena kao školska zgrada, i to najprije Više djevojačke učione, (kasnije Ženske građanske škole) u koju je 1896. godine bilo upisano čak 150 učenica. Nakon II. svjetskog rata u njoj su bile smještene razne druge škole, a na koncu Viša ekonomskička škola. Uz manje adaptacije, ostao je neizveden projekt S. Muljačića, koji je predviđao zauzimanje čitavog prizemlja susjedne kuće Katalinić za smještaj dekanata Više ekonomskičke škole te izgradnju nadgrađa jedan metar uvučenog u odnosu na pročelje.

Nova kuća Vesanović je imala prostrani podrum sa svodovima koje su podupirali masivni piloni s kapitelima toskanskog stila. Kad je šezdesetih godina 20. stoljeća dopušteno da se taj podrum, visine preko 5 m, adaptira za javno kupatilo, sa zasebnim ulazom iz južnog prolaza, njegov prostor je podijeljen na dvije niske etaže u kojima su smještene kabine, 8 kada i 32 tuša i dr. Premalena visina tih prostorija uzrok je tomu što je kasnije sanitarna inspekcija zabranila javno kupatilo na tom mjestu te im je dana druga obrtna namjena.

U novoj kući Vesanović je do jeseni 1933. godine u prizemlju stanovala obitelj Tomislava Vesanovića sina Jurja Vesanovića koji je dao izgraditi kuću. Jurjev unuk Dinko Vesanović (1915. – 2000.) je jedan od najznačajnijih splitskih arhitekata druge polovine 20. stoljeća.

Nova kuća Vesanović (A. Bezić)

1.3. SAMOSTAN SV. DOMINIKA

Sveti Dominik je rođen oko 1171. u Španjolskoj, a umro je u Bologni 1221. godine. Dominikanski red je osnovao 1206. u Toulouseu. Prvi pouzdani spomen dominikanaca u Splitu je u „Kronici“ Tome Arhiđakona iz 1243. godine. O. Lujo Matijaca navodi da je nadbiskup Guncel (1221. – 1242.) darovao dominikancima dio nadbiskupskog vrta i crkvicu sv. Katarine mučenice koja se nalazila istočno od Dioklecijanove palače. Godine 1269. splitski nadbiskup Ivan je darovao dominikancima „*još jedan dio nadbiskupskog vrta*“ istočno od Palače prema moru.³²

Najraniji prikaz dominikanskog samostana nalazi se na veduti Splita iz 1584. godine Angela degli Oddija na kojoj se vidi samostan s crkvom i zvonikom na sjeverozapadnom uglu. Crkva je istaknuta izvan ravnine zapadnog pročelja samostanskog dijela sklopa. Samostan je organiziran u obliku pravokutnika koji sa svih strana zatvara prostor klaustra okruženog arkadama. Samostan je jednokatan, a glavni ulaz je na južnom zidu sklopa.

Samostan sv. Dominika na crtežu Splita Angela degli Oddi iz 1584.

Crkva sv. Dominika

Prilikom arheoloških istraživanja 1931. godine na prostoru crkve sv. Dominika, pronađeni su ulomci starokršćanske tranzene i sarkofaga. Uz crkvu je bilo groblje.³³ Karaman piše da su prvi samostan i crkva dominikanaca posvećeni sv. Katarini, a bratovština „sv. Kate Divice“ se spominje 1404. godine.³⁴ U ugovoru između Andrije Alešija i dominikanskog samostana o gradnji kapele sv. Katarine, iz sredine 15. stoljeća, stoji da majstor mora probiti zid po sredini crkve ispod spavaonica i napraviti jednu kapelu poput kapele sv. Arnira.³⁵

Samostan sv. Dominika se nije uklapao u projekt drugog baroknog obrambenog sustava grada Splita koji je izradio Kamilo Gonzaga 1656. godine.³⁶ Dana 30. svibnja. 1658. je izdana potvrda dominikancima u kojoj stoji da su zbog utvrđivanja grada porušeni do temelja samostan i crkva, a sva je kamena građa upotrijebljena za izgradnju utvrda. Dominikanci su za stanovanje iznajmili jednu kuću u gradu, a obrede su vršili u crkvi sv. Arnira.³⁷ Od 1663. su se smjestili u djelomično ruševnom samostanu sv. Stjepana na Sustipanu gdje su ostali nekoliko godina.

³² OREB 1980., str. 15 - 19

³³ OREB 1980., str. 21 i 22

³⁴ OREB 1980., str. 24

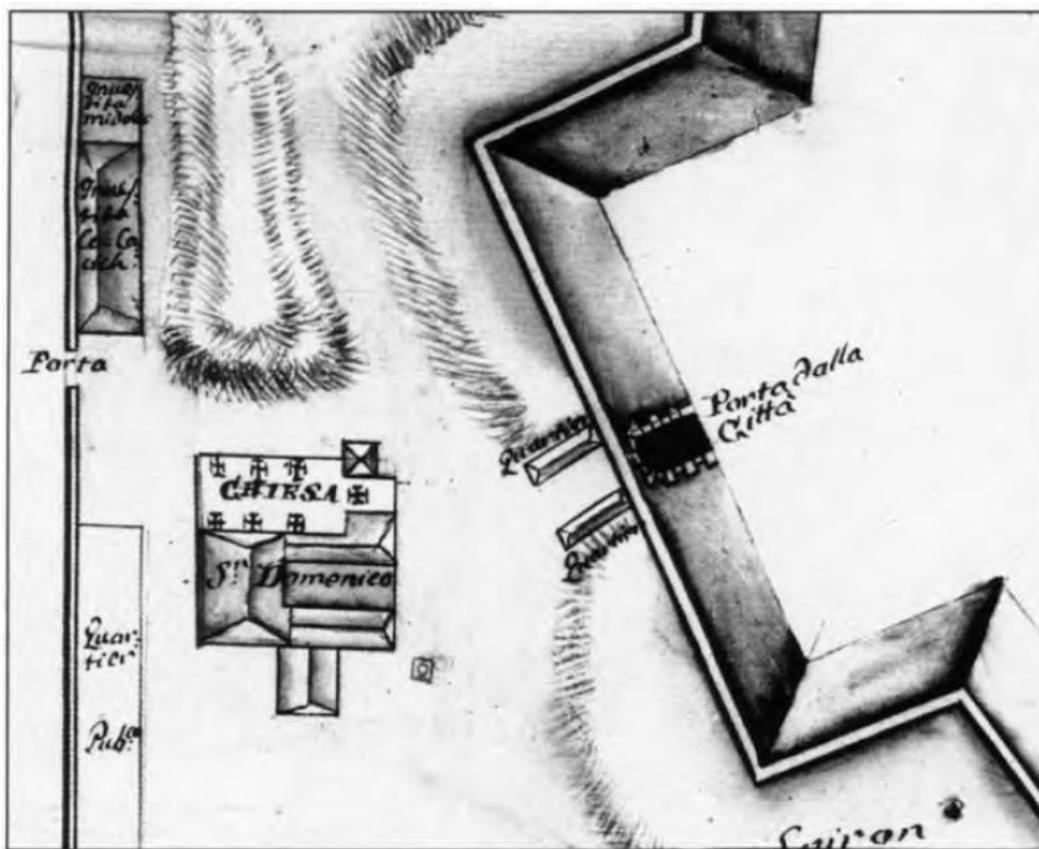
³⁵ OREB 1980., str. 3.

³⁶ MARASOVIĆ 1993.

³⁷ OREB 1980., str. 36

Gonzagin projekt utvrđivanja grada se ubrzo pokazao nedostatnim pa je 1661. započela izgradnja novog – trećeg sustava utvrđivanja bastionima prema projektu Innocentia Contia.³⁸ Nakon što je na istočnoj strani grada dovršen sustav bastiona dominikanci su 1666. zamolili mletački senat da im dozvoli sagraditi samostan i crkvu na starom mjestu.³⁹ Prema crtežu Santinija iz 1666. jednobrodna crkva sv. Dominika je tada već bila u gradnji.

Arhiv splitskih dominikanaca čuva prikaz izgleda dominikanskog samostana i okolnog prostora s kraja 17. stoljeća. Samostan je shematski prikazan, a odgovara njegovom izgledu s kraja 19. stoljeća. Crkva je na istom mjestu čime je poštivan kontinuitet sakralnog mesta. Samostanske prostorije organizirane su u obliku L-tlocrta sa zapadnim i južnim krilom koji zatvaraju samostansko dvorište. Prema istoku dvorište je bilo ograđeno zidom. S južne strane samostana sagrađena je jednokatnica sa velikim dimnjakom. Na istom crtežu s kraja 17. stoljeća se istočno od samostana, u baroknim zidinama, vidi Porta Cornara. Uz jugoistočni ugao sklopa nalazi se bunar, a drugi bunar je pronađen na jugozapadu samostana prilikom arheoloških istraživanja 2007. – 2008.⁴⁰

Prikaz sklopa samostana i okolnog prostora s kraja 17. stoljeća
(arhiv dominikanskog samostana)

³⁸ PEROJEVIĆ 2002., Relazione di Innocentio Conti 24.05.1660., koja se čuva u ASV, Provv.rí da Terra e da Mar, f.487,

³⁹ OREB 1980., str. 37.

⁴⁰ ZGLAV MARTINAC 2010.

Jednokatnica sagrađena uz južni zid samostana sv. Dominika 1930. (Borčić 2013.)

Za vrijeme epidemije kuge, krajem 18. stoljeća, samostan je pretvoren u karantenu. Od 1878. do 1800. prizemlje je zaposjela austrijska vojska, a za vrijeme francuske uprave od 1806. do 1813. francuska vojska. Od 1818. do 1831. općina je iznajmila prostorije u samostanu za potrebe osnovne škole. Nakon što je sredinom 19. stoljeća započela trgovina na Pazaru samostan je iznajmljivao prizemne prostorije raznim privatnicima za skladišta i dućane.⁴¹

Dominikanski samostan je temeljito preuređen od 1932. do 1934. godine prema projektu K. Gamulina.⁴² Porušen je stari zvonik, a ranja jednobrodna crkva je proširena na obje strane tako da je postala trobrodna. Zadržano je glavno, barokno pročelje s time da su brodovi dobili pročelja u neobaroknom stilu. Uz sjeverno pročelje crkve sagrađen je novi zvonik koji nikada nije dovršen. Sjeverno krilo samostana oblikovano je u duhu moderne. Radove je izvodilo građevinsko poduzeće Ž. Deškovića.⁴³

Za vrijeme bombardiranja u Drugom svjetskom ratu samostan je doživio manja oštećenja.

⁴¹ OREB 1980., str. 43. i 44.

⁴² MULJAČIĆ 1958., str. 86

⁴³ OREB 1980., 432

Pogled na samostan s istoka 1910. (Borčić 2013.)

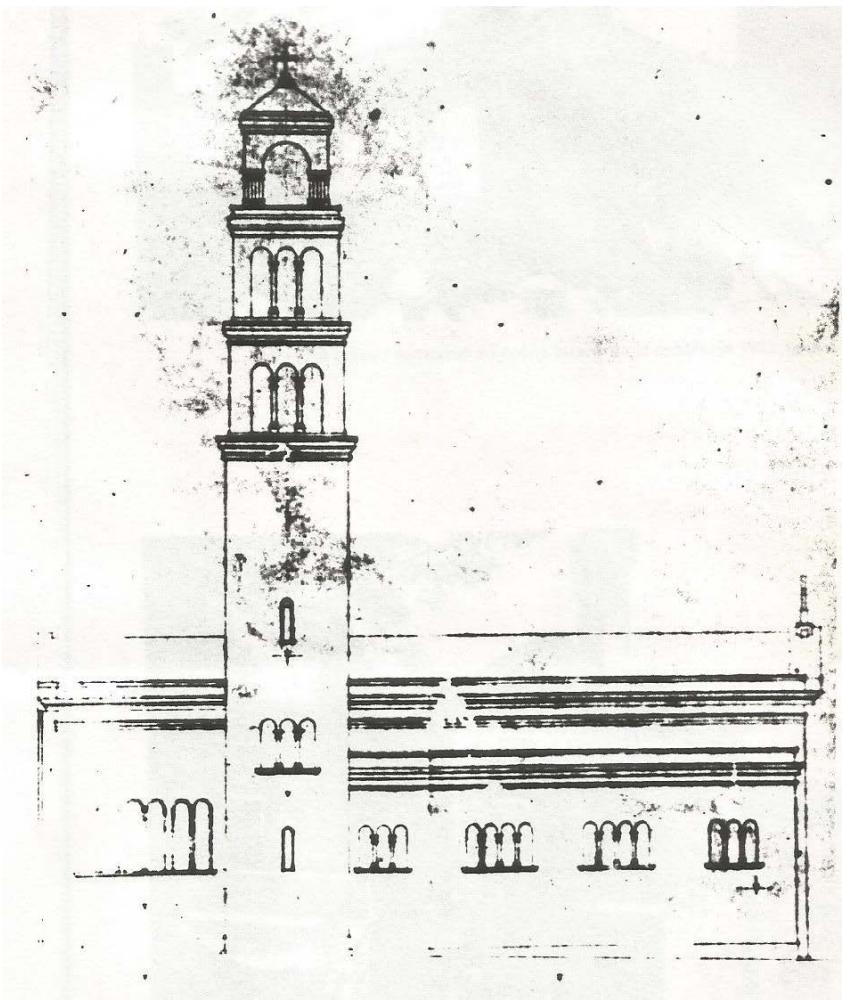
Crkva i samostan sv. Dominika oko 1945. (Borčić 2013.)

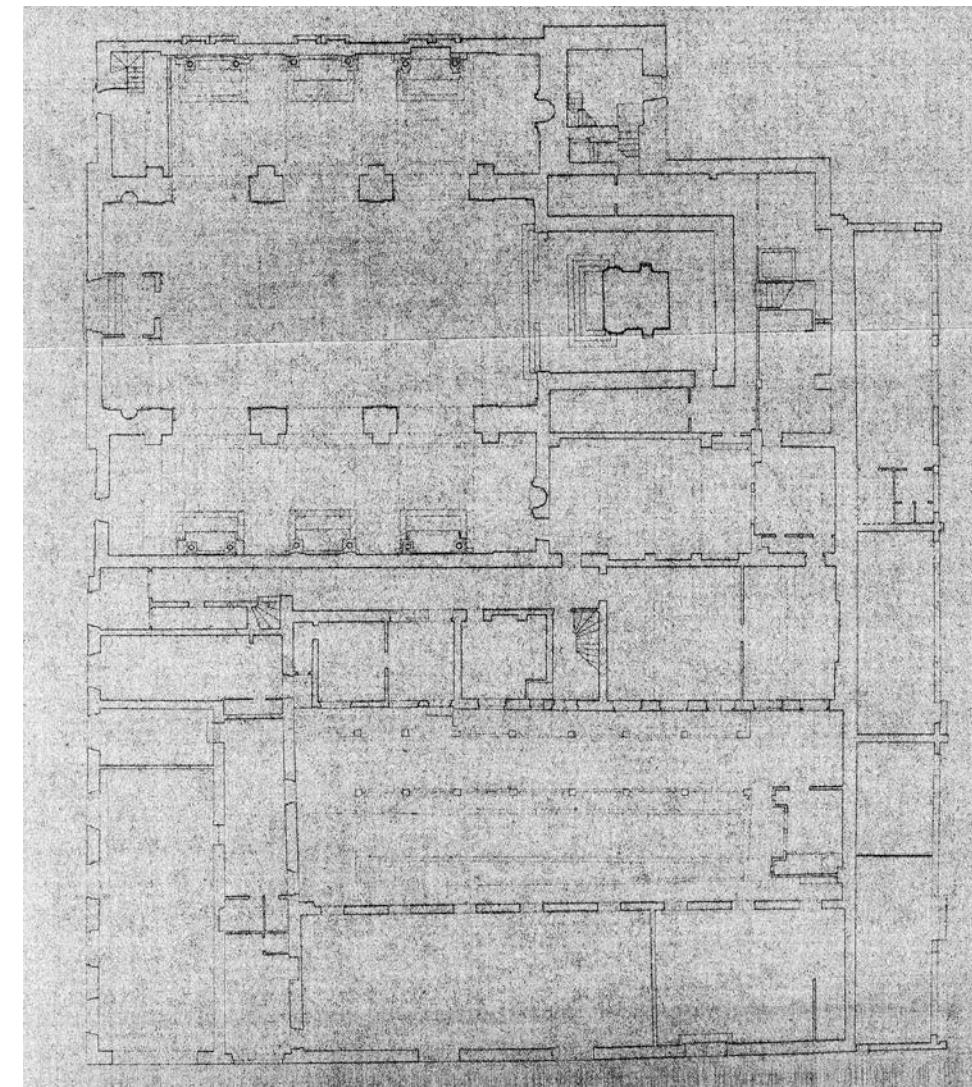
Stari zvonik sv. Dominika 1930. (Borčić 2013.)

Sjeverno pročelje sv. Dominika s nedovršenim zvonikom

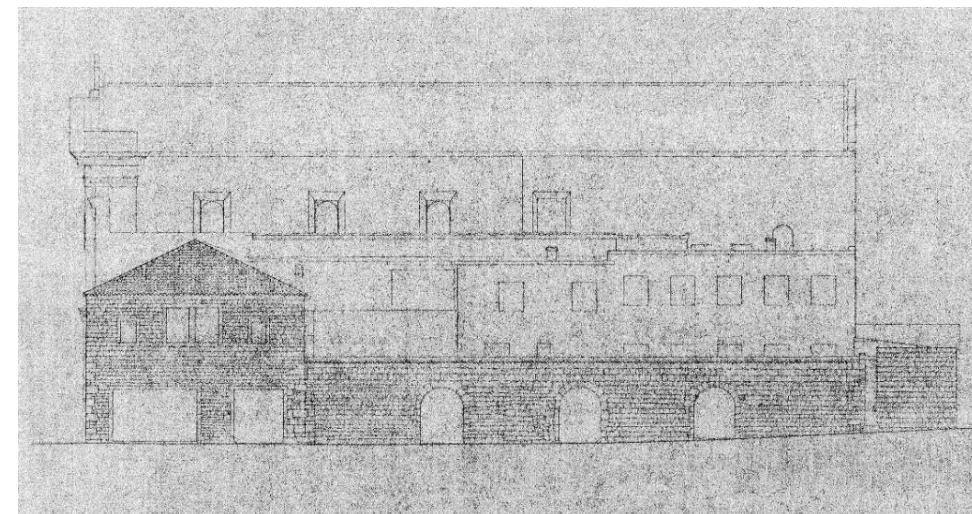

K. Gamulin, Projekt crkve i samostana iz 1931.

U južnom dijelu samostana i uz njegov istočni zid sagrađena je 1968. prodavaonica poljoprivrednih i mliječnih proizvoda prema projektu arhitekta B. Pervana u kombinaciji kamenja i betona. Na jugu se nalazila prostorija veličine 28 na 8 m, s tri lučna ulaza prema tržnici, izvedena uglavnom u kamenu (podovi, tezge, police) da bi se olakšalo pranje. Interijer je kasnije u potpunosti promijenjen prilikom preuređenja za samoposlugu.⁴⁴ Tri trgovine sagrađene 1968. na istoku odvojene su kamenim zidovima i natkrivene krovom na jednu vodu blagog nagiba. Raspon otvora je premošten jakim armiranobetonskim gredama.

Godine 2007. samostan je preuređen prema projektu arhitekta J. Rošina. Sagrađena su tada dva nova dvokatna krila sa stambenim potkovljem na jugoistoku sklopa. Dvorište samostana je u potpunosti izgrađeno, a porušena je prizemna trgovina B. Pervana u južnom dijelu. Trgovine na istoku su danas preoblikovane na neprimjeren način, ali izvorna arhitektura je sačuvana.

Samostan sv. Dominika, tlocrt prizemlja i južno pročelje

Arhitektonski snimak iz 1970-ih (Oreb 1980.)

⁴⁴ MULJAČIĆ 1969., str. 59

Samostan sv. Dominika 1970-ih (arhiv URBS-a)

Trgovine uz istočni zid dominikanskog samostana, B. Pervan 1968. (arhiv URBS-a)

Trgovine uz istočni zid dominikanskog samostana, B. Pervan 1968. (arhiv URBS-a)

Jugoistočni dio samostana sv. Dominika sagrađen 2008. godine, J. Rošin

1.4. STARI PAZAR

U katastru iz 1831. godine, južno od dominikanskog samostana, nacrtan je put koji od vrata Contarini dijagonalno vodi prema vratima Lazareta (*Porta Arsana*). Dvije parcele južno od dominikanskog samostana, lijevo i desno od tog puta (br. 9850 i 9383), bile su u vojnom vlasništvu (*genio militare*). Istočno od tih parcela se izdizao zemljani dio barokne *cortine*. Sredinom 19. stoljeća Splitska je općina oduzela te parcele vojski i namijenila ih tržnici žitarica.¹ Na Andrićevom planu grada iz 1852. na tom je prostoru već zabilježena gradska tržnica (*Publico mercato*). Kada je sedamdesetih godina 19. stoljeća izgrađena željeznička pruga, porušena je, među ostalim, *cortina* između bastiona Contarini i polubastiona sv. Jurja zajedno sa zemljanim nasipom. S tim materijalom i materijalom iskopa usjeka pruge nasuta je istočna obala luke i obala južno od Lazareta, a Pazar se proširio na zaravnati prostor porušene *cortine* prema istoku sve do željezničke pruge.

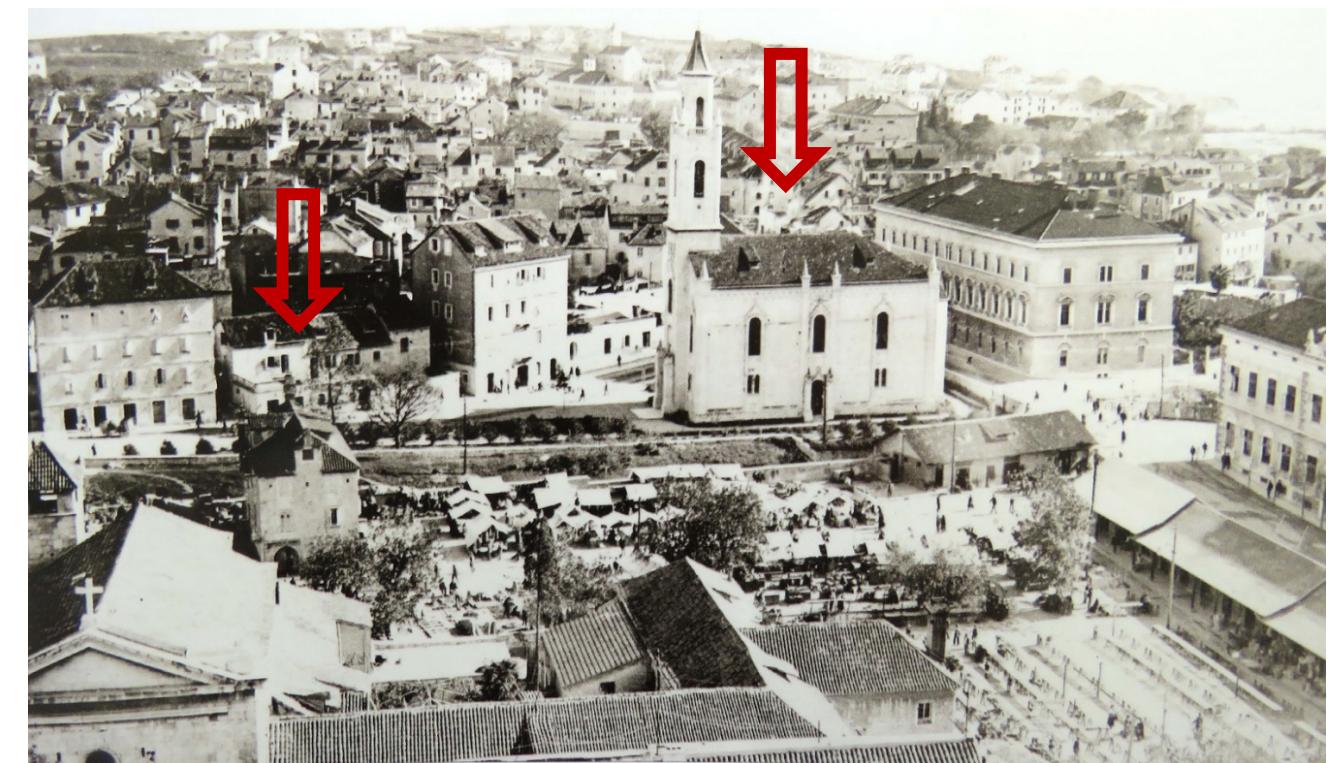

Prostor istočno od Palače 1831.

Za vrijeme francuske uprave (1806. – 1813.) porušena su vrata Contarini, ali su se sačuvale kućice za stražu koje su postojale uz njih. Početkom 19. stoljeća one su služile kao kovačnice, a 1818. je car Franjo I. zabilježio da se u jednoj od njih nalazila pošta. Južna stražarnica je ucrtana na planu grada Vicka Kurira iz 1826., uz napomenu da je porušena. Na mjestu sjeverne stražarnice sagrađena je između 1831. i 1879. godine dvokatna kuća Čulić koja je stradala u bombardiranju u Drugom svjetskom ratu.

¹ BORČIĆ 2013., str. 403

S istočne strane željezničkog usjeka sagrađena je u razdoblju od 1863. do 1871., a za vrijeme gradonačelnika Bajamontija, crkva sv. Petra prema projektu Dujma Marcocchije. Radove je izvodio Andrija Perišić.² Crkva je porušena u savezničkom bombardiranju 1944. i od nje je ostao samo zvonik koji je miniran 1946. godine.³

Kuća Čulić na Pazaru i crkva sv. Petra prije rušenja u Drugom svjetskom ratu (Borčić 2013.).

U početku su na Pazaru postojali samo demontažni stolovi. Prvi regulacioni plan Splita ing. Locattija iz 1862. predviđao je zatvaranje tržnice trjemovima. Godine 1883. splitska je općina započela s izgradnjom fiksnih objekata namijenjenih prodaji namirnica.⁴ Kada je 1893. izgorjela stara općinska daščara odmah je na njenom mjestu sagrađena nova od opeke.⁵ Na južnom rubu Pazara, prema Lazaretima, sagrađena je 1910. prizemnica dužine 40 m koja je sa sjeverne strane, prema Pazaru, imala nadstrešnicu.⁶ Općinska uprava izdala je 1930. nalog da se 25 štandova s rukotvorinama, koji su bili smješteni na istoku Pazara uz usjek pruge, moraju iseliti kako bi se sagradile trgovine živežnih namirnica.⁷

² BORČIĆ 2013., str. 418

³ BORČIĆ 2013., str. 422

⁴ BORČIĆ 2013., str. 403

⁵ BORČIĆ 2013., str. 403

⁶ BORČIĆ 2013., str. 403

⁷ BORČIĆ 2013., str. 414

Pazar jugoistočno od samostana sv. Dominika 1910. (Borčić 2013.)

Pazar 1909. (Borčić 2013.)

Ovako Branislav Radica opisuje Pazar 1930. godine:⁸

„Ovaj Pazar je otvoreno zemljiste zasađeno visokim stablima u površini od 9000 metara. Godine 1918. općina je na Pazaru podigla dvije strelače, a tijekom godina do 1930. još 3 te je sada u ovih 5 strelača smješteno nekoliko mesnica i dućana kolonijalne robe, jedna prodavaona kruha, jedna mljekarna, jedna gostionica i ured tržnog povjereništva sa sobom za veterinara. Na Starom pazaru prodavale su se odavna živežne namirnice, te sijeno i slama, a poslije rata manufakturna roba u velikim količinama do 1924. godine. Kako naši zagorci donose produkte većim dijelom pješice i na kolima solinskom i poljičkom cestom, događalo se je da bi oni robu prodavali putem prije nego stignu na Pazar. Zato je opć. upraviteljstvo radi reda i ubiranja tržnih pristojbina na spomenutim cestama postavilo mitnice za pobiračine, a kasnije redare, koji pobiraju takse. Za čuvanje reda na Starom pazaru kao i po ostalim tržnicama općina je uvela Tržni red u kojemu je propisano: koji su predmeti tržišta, kada se održavaju sajmovi, vrijeme na tržištima, kako se vrši prodaja robe, kako se označuju cijene robe, kako se mora čuvati čistoća, kako se moraju vladati prodavaoci, kako se može roba prekupljivati, kako se naplaćuju tržne pristojbe, koje su kazne za prekršitelje tržnog reda i tako dalje.“

Pazar i crkva sv. Petra oko 1920. (Borčić 2013.)

⁸ RADICA 1931., str. 114 i 115

Sjeverno od sv. Dominika 1905. (Borčić 2013.)

Pazar 1925. (Borčić 2013.)

Istočno od sv. Dominika 1928., National Geographic (Borčić 2013.)

Na jugozapadu Pazara 1910. (Borčić 2013.)

Nakon što su 1764. godine otvorena Nova vrata na istočnom zidu Palače, u osi vrata se formirala nova ulica sjeverno od crkve sv. Dominika na čijem je pravcu 1877. sagrađen pazarški most preko pruge. Na sjevernom rubu te ulice sagrađena je 1862. – 63. kuća Giovannizio, koju je kasnije kupio splitski trgovac željeznom robom Juraj Vesanović. To je duga kamena dvokatnica položena u smjeru istok - zapad. Izvorno je imala prizemlje namijenjeno trgovanju s niskim polukatom te stambeni kat. Naknadno je nadograđena za još jedan kat i stambeno potkrovље s velikim luminarima. Prizemlje s polukatom se proteže i na prigradjeni istočni aneks, nadvišen prohodnom terasom s balustradom od betonskih stupića. Kuća je poznata kao stara kuća Vesanović, a kasnije ju je kupila obitelji Dubravčić. Istočno od te kuće sagrađena je 1925. – 26. godine kuća Rismundo. Ta velika trokatnica, s prizemljem namijenjenim trgovini, oblikovana je pod utjecajem praške škole i lokalne arhitektonske tradicije. Glavno, južno, pročelje zgrade koncipirano je potpuno simetrično, a u osi prizemlja je prolaz prema dvorištu.⁹

Na prostoru Pazara se odvijao kolni promet, a pristupalo mu se sa sjevera uz sjeveroistočnu kulu Palače i s istoka preko željezničke pruge tj. pazarškog mosta. Kako je već rečeno, u Hrvojevoj se ulici od 1928. do 1935. nalazio međugradski autobusni kolodvor.¹⁰ Do danas su se na velikom dijelu Pazara i Hrvojeve ulice sačuvali kolnici i nogostupi.

Nova ulica sjeverno od sv. Dominika 1930. (Borčić 2013.)

Stara kuća Vesanović

Kuća Rismundo

⁹ TUDOR 2003.

¹⁰ BORČIĆ 2013., str. 402

Za vrijeme Drugog svjetskog rata Pazar je, zbog blizine pruge i luke, u više navrata bombardiran uz velike ljudske žrtve. Nakon rata počelo je uređenje Pazara prema određenom planu. Tijekom 1946. je zasađeno 66 stabala topola i 20 akacija,¹¹ drveća koje brzo razvija krošnje i pravi sjenu.¹² To je drveće danas zaštićeno GUP-om grada Splita. Godine 1949. je odlučeno da se Pazarski most nad željezničkim usjekom, zbog dotrajalosti i male nosivosti, ubuduće koristi samo kao pješački.¹³ Novo raskršće na mjestu porušene crkve sv. Petra postaje najvažniji prometni čvor grada.¹⁴ Uz usjek pruge na istoku Pazara, južno od pazarskog mosta, sagrađen je niz malih trgovina živežnih namirnica u dužini od 50 m skromnog oblikovanja s trijemom i jednostrešnim krovom. Nasuprot tim trgovinama sagrađene su 1968. na jugu i istoku samostana sv. Dominika spomenute prodavaonice poljoprivrednih i mlijecnih proizvoda prema projektu B. Pervana. Iste je godine Pazar proširen na novoasfaltiranu površinu južnog dijela Hrvojeve ulice, gdje je ukinut kolni promet.¹⁵

Tijekom 1967. raste broj aluminijskih kioska koji su smješteni na prilazima, a postupno se postavljaju i na samom Pazaru.¹⁶ Na južnom dijelu Pazara se postavljaju betonski stolovi u nekoliko etapa. Istočno od sv. Dominika su se nalazili demontažni stolovi koji bi se svako popodne uklanjali. Oni se nedavno zamijenjeni metalnim fiksним stolovima plave boje s granitnim pločama.

Trgovine živežnih namirnica na istoku Pazara (Borčić 2013.)

Istočni dio Pazara i kuća Čulić nakon bombardiranja 1944. (Borčić 2013.)

¹¹ BORČIĆ 2013., str. 417

¹² MULJAČIĆ 1969., str. 50

¹³ MULJAČIĆ 1969., str. 56

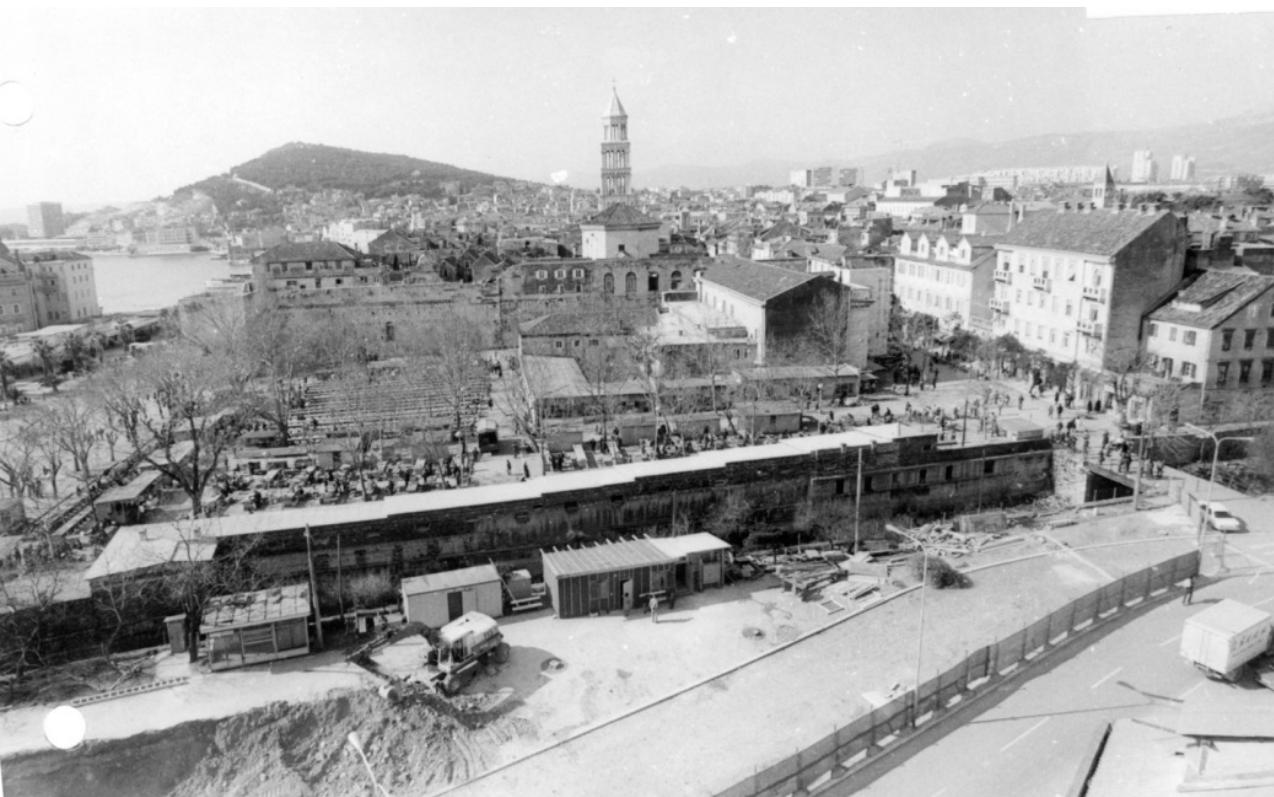
¹⁴ MULJAČIĆ 1969., str. 56

¹⁵ MULJAČIĆ 1969., str. 99

¹⁶ MULJAČIĆ 1969., str. 95

Istočni dio Pazara 1970-ih (arhiv URBS-a)

Pazar 1970-ih (arhiv URBS-a)

Glavna komunikacija sjever - jug

Betonski stolovi južno od samostana sv. Dominika

Metalni stolovi na mjestu ranijih demontažnih na istočnom rubu Paza

Komunikacija istok – zapad sjeverno do sv. Dominika

Neprimjereni preuređenje prodavaonica iz 1968. na istočnoj strani samostana sv. Dominika

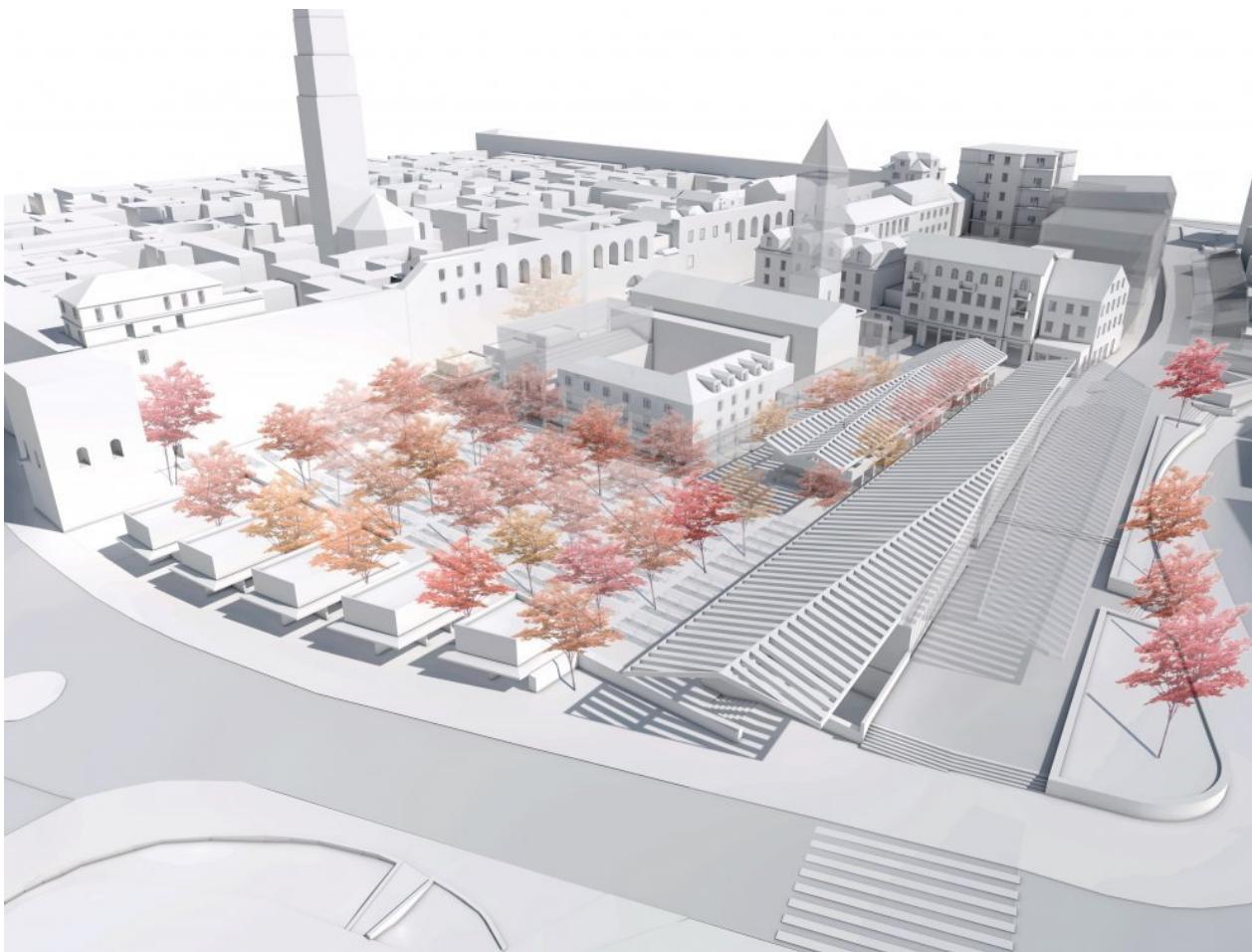
Prilikom natkrivanja željezničke pruge i izgradnje tunela od Kopilice do splitske luke sagrađen je uz zapadni zid posljedne dionice tunela pothodnik dužine 80 m. On povezuje Pazar s lukom ispod frekventne prometnice kojom se pristupa luci. U njemu je, prema projektu arhitekta Ede Šegvića iz „Tehnogradnje“, projektirano tridesetak poslovnih prostora raznih sadržaja. U taj se pješački pothodnik stubištem spušta iz jugoistočnog ugla Pazara. Iz pothodnika se izravno može pristupiti peronima željezničke postaje.

Pothodnik između Pazara i luke

Grad Split je 2019. pokrenuo aktivnosti u svrhu uređenja Pazara i Peškarije. Krajem iste godine prezentirana je prostorno-programska studija za uređenje Pazara arhitekta Dinka Peračića iz arhitektonskog ureda ARP. Zaključeno je da je potrebno „*zadržati trgovinu voćem i povrćem na bancima pod postojećim bjelogoričnim stablima i suncobranima, uz poboljšanje uvjeta unapređenjem opreme, uređenjem i organizacijom prostora, uz obnovu stabala. Trgovina mlječnim, mesnim i sličnim proizvodima, koja traži kontrolirane uvjete koncentrirala bi se istočno od samostana Sv. Dominika, a analiza je pokazala da bi bilo najbolje natkriti izvedbom fiksnih građevina i velikih trjemova, pa bi svako pročelje prema ulici bilo otvoreno. Na južnom dijelu optimalno bi bilo formirati fiksne građevine koje će prostorno odvojiti tržnicu od Rive, ali i omogućiti dobru pješačku povezanost, a tu bi se smjestila neprehrambena roba. Od posebne važnosti za funkcioniranje Pazara je otvaranje pješačkih tokova koji su danas blokirani kioscima, a Hrvojeva ulica pretvorila bi se u pješačku zonu pune širine s mogućnosti organizacije trgovine i usluživanja samo na pokretnoj opremi koja se postavlja prema ograničenim režimima*“.¹⁷

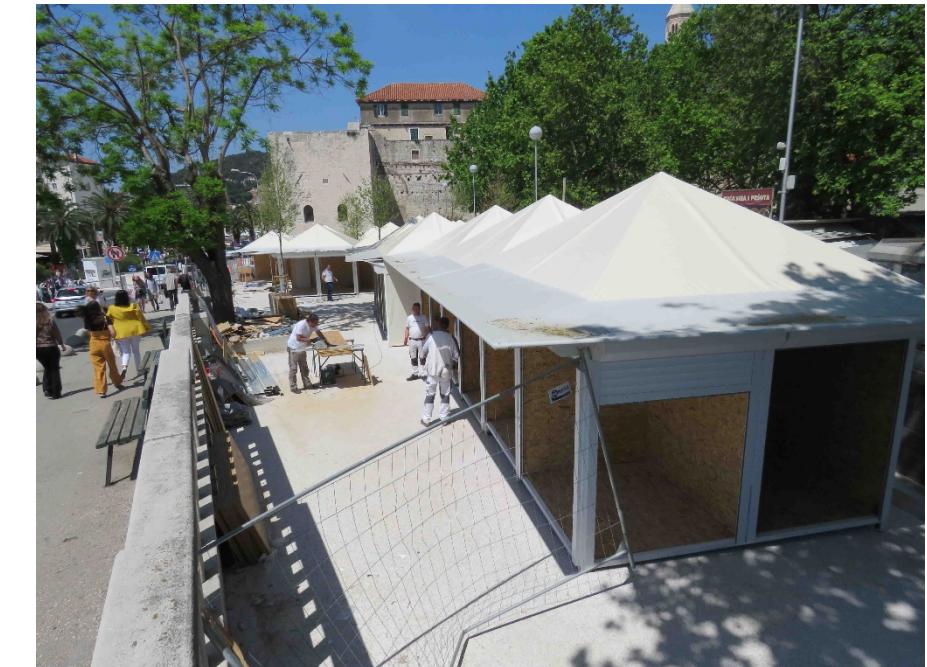

Vizija uređenja Pazara autora Dinka Peračića iz arhitektonskog ureda ARP

Da bi se što prije uveo red na prostoru Pazara pristupilo se etapnom uređenju tako da su do danas uklonjeni betonski stolovi u južnom dijelu Pazara i svi trgovачki šatori uz istočno pročelje Palače. Ti su šatori obnovljeni i prebačeni na krajnji južni dio Pazara kako trgovачka djelatnost ne bi zamrla u periodu koji je neophodan za provođenje arhitektonskog natječaja i realizacije izabranog projektnog rješenja. Na prostoru južno od samostana sv. Dominika iskopana je velika arheološka sonda koja nije dala nikakve arheološke rezultate.

Pazar južno od samostana sv. Dominika nakon uklanjanja betonskih stolova

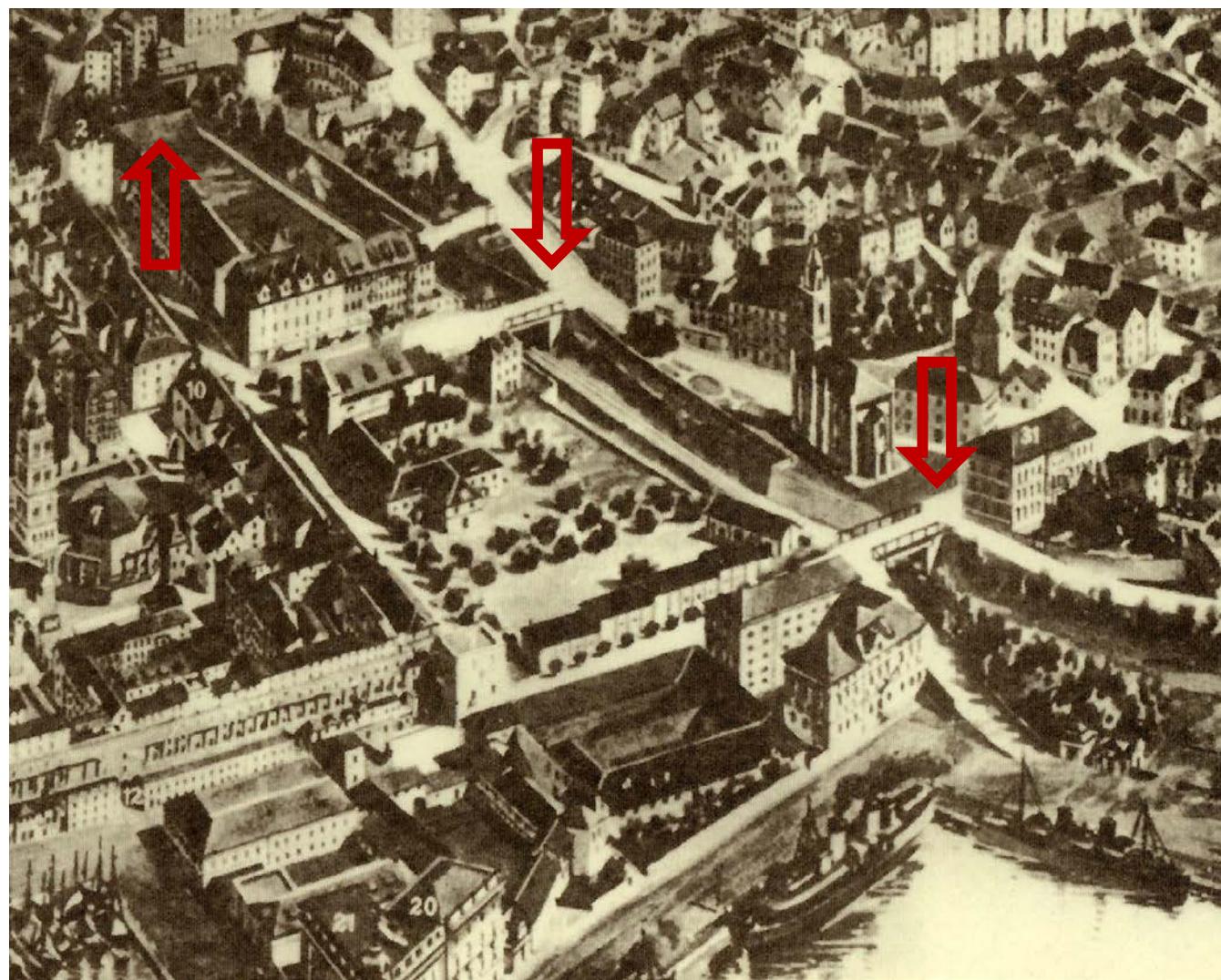
Uređenje najjužnijeg dijela Pazara 2022.

¹⁷ Vijesti grada Splita, 12.12.2019. <https://www.split.hr/clanak/pazar-peskarija-ugrubo>

1.5. USJEK ŽELJEZNIČKE PRUGE

Godine 1874. započela je izgradnja prve dionice željezničke pruge u Dalmaciji na relaciji Split – Siverić, s odvojkom za Šibenik. Zbog izgradnje željezničke pruge na području grada Splita porušeni su dijelovi baroknih utvrđenja, a i pojedine tradicijske kuće na Manušu. Da bi se savladala visinska razlika od dvadesetak metara, završni dio pruge s jednim kolosijekom išao je kroz otvoreni usjek, iskopan u laporu, a prugom podijeljena gradska područja povezana su s pet željeznih mostova. Na području koje obrađuje ovaj konzervatorski elaborat postojala su tri mosta: jedan u Zagrebačkoj ulici, drugi na vrhu i treći na dnu Pazara. Pruga je svečano otvorena dana 4. listopada 1877. godine.

Nakon Drugog svjetskog rata promet osobnih vozila, autobusa i kamiona se povećavao pa postojeći željeznički mostovi nisu više odgovarali prometnim i konstrukcijskim zahtjevima. Stoga je na sjevernom pazarskom mostu već 1948. godine ukinut kolni promet, a druga dva mosta su zamjenjena širim suvremenim mosnim konstrukcijama velike nosivosti.

Tri mosta preko usjeka pruge (Mentor plan 1926.)

Usjek pruge početkom 20. stoljeća

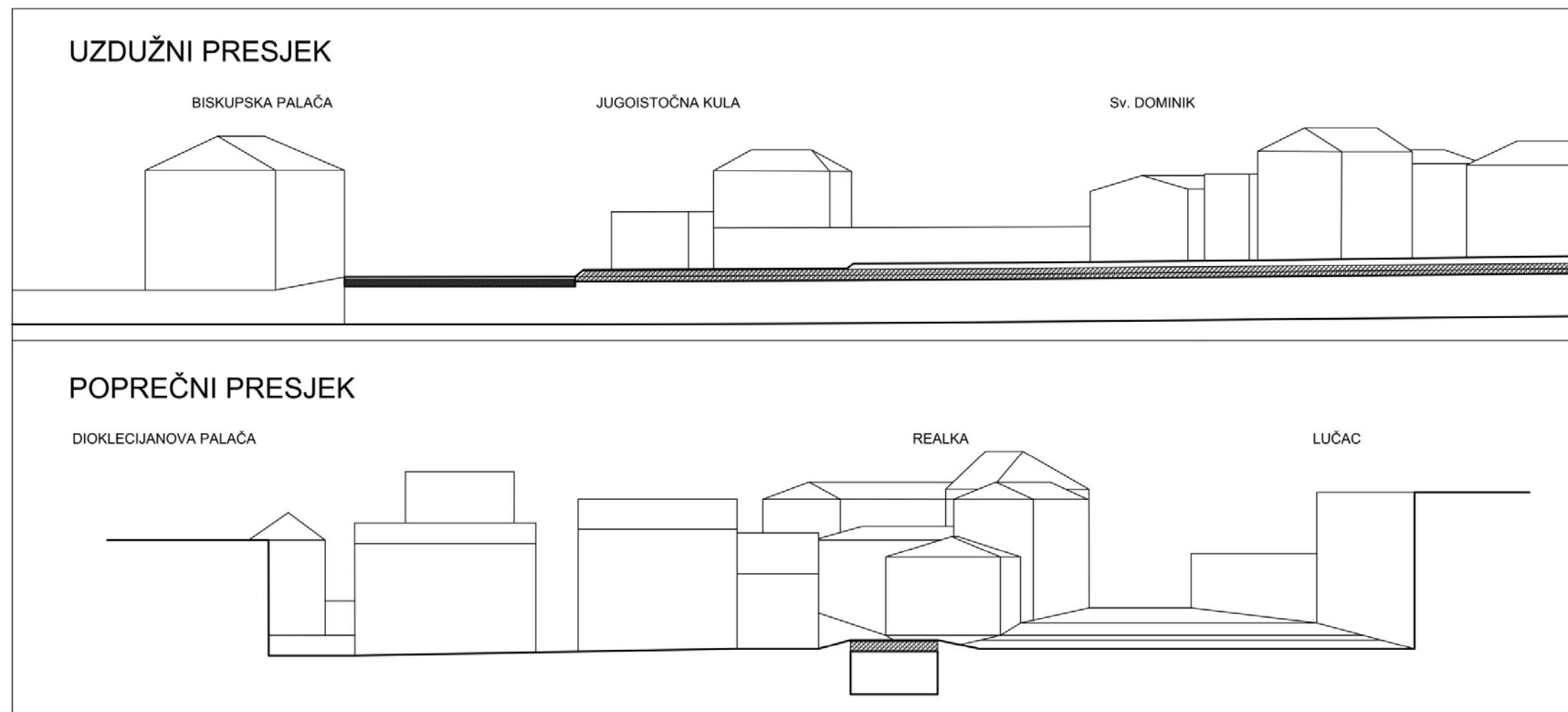
Na pazarskome mostu 1930. (Borčić 2013.)

U pripremama za VIII. mediteranske igre (MIS'79) među kapitalne projekte uvršteno je i tzv. "ukapanje željezničke pruge", od Kopilice do kolodvora u splitskoj gradskoj luci. Određeno je da se unutar tunela, ukupne dužine 1892 m, postave dva kolosijeka. Do početka Mediteranskih igara 1979. godine izvedena je dionica od Kopilice do zgrade suda u Gundulićevoj ulici. Prilikom izvedbe usjeka pruge izvedena je I. faza kanalizacionog kolektora (zamišljenog još 1965.) od azbest-cementnih cijevi profila 2 m položenih uz istočnu stranu tunela. Sjeverno od biskupske palače izgrađen je podzemni razdjelni objekt u kojemu se spojio istočni krak kanalizacionog kolektora položen u Ulici kralja Zvonimira.

Radovi druge faze izgradnje željezničkog tunela nastavili su se u podfazama od 1980. do 1984. godine. Dana 4. srpnja 1984. svečano su otvoreni željeznički tunel, renovirana željeznička postaja na obali, putnički-tehnički terminal u postaji Split – predgrađe i dizel-depo u Solinu. Sve građevinske dijelove projekta tunela i kanalizacionog kolektora s razdijeljim objektom (taložnicom) izradio je "Projektant" – Split. Glavni projektant tunela je Igor Krstulović, dipl.ing. građ., a projektant niskogradnje (kolektora) Tito Brač, dipl. ing. građ.

Kako je u budućnosti zamišljeno da kroz tunel prometuje gradska električna željeznica, svjetla visina čitavog tunela povиšena je na 6,15 m. Zbog toga je na Pazaru tunel viši od nekadašnjih mostova pa je visinska razlika na vrhu i na dnu Pazara savladana stubištima. Međutim, na posljednjoj dionici tunela, ispod gradske prometnice (Poljana kneza Trpimira) svjetla visina tunela iznosi 5,60 m, a debljina nosive konstrukcije svega 70 cm, što znači da bi se visina tunela mogla sniziti čime bi se uklonila denivelacija.

Konstrukcija tunela je dimenzionirana na način da može nositi prometnicu opterećenu najtežim civilnim i vojnim vozilima. Nakon brojnih rasprava odlučeno je da se površina nad tunelom od Zagrebačke ulice do mosta kod Biskupske palače ipak namijeni pješačkom prometu. Devedesetih godina 20. stoljeća na cijeloj dužini te komunikacije, od Zagrebačke ulice do Poljane kneza Trpimira, postavljene su montažne trgovine živežnim namirnicama i odjevnim predmetima.

Presjeci kroz tunel željezničke pruge na Pazaru

Usjek pruge 1970-ih (arhiv URBS-a)

Denivelacija ulice nad usjekom u odnosu na Pazar

Naličje trgovina nad usjekom s gradske prometnice na istoku

Denivelacija ulice nad usjekom prema prometnici na jugu

Nakon što je 1880. obnovljen Dioklecijanov akvedukt, čime je riješena vodoopskrba Splita, na više mjesta su u gradu postavljene fontane na kojima su stanovnici uzimali vodu. Tek su kasnije kuće počele dobivati svoje vlastite vodovodne priključke. Jedna ukrašena fontana s šesterokutnim bazenom je postavljena sjeverno od crkve sv. Petra. Na toj su fontani težaci s Lučca punili svoje male bačve, drvena vjedra i druge raznovrsne posude čistom i zdravom vodom. Zbog proširenja kolnika 1962. fontana je demontirana i njezini su dijelovi desetljećima stajali na dnu Radunice sve dok 1980-ih godina nije ponovno postavljena nešto sjevernije od izvorno položaja.¹⁸

Fontana ispred crkve sv. Petra istočno od usjeka pruge oko 1900. (Borčić 2013.)

Fontana je obnovljena 1980- ih godina

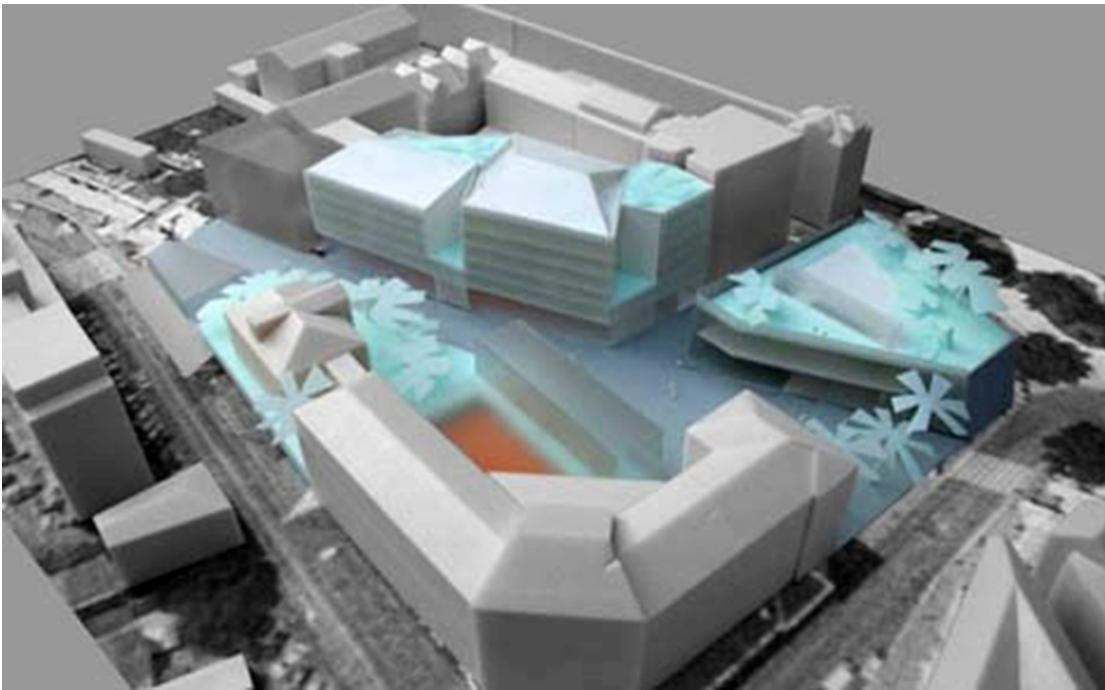

¹⁸ BORČIĆ 2013., str. 446

Godine 2007. Dalkoning d.o.o. je raspisao Natječaj za izradu idejnog arhitektonskog rješenja sklopa zgrada između Hrvojeve ulice i usjeka pruge te ostatka bastiona Contarini, koji je provelo Društvo arhitekata Splita (DAS). Prvu nagradu su dobili arhitekti Lea Pelivan i Toma Plejić iz Studio UP-a iz Zagreba. Izgradnjom tog poteza nad usjekom bi se stvorila nova gradska ulica poput Marmontove.

Lokacija arhitektonskog natječaja iz 2007.

Prvonagrađeni arhitektonski projekt iz 2007. (Studio UP iz Zagreba)

Štandovi nad usjekom pruge

Ulica nad usjekom pruge prema prvonagrađenom arhitektonskom projektu iz 2007.

2. VALORIZACIJA

Područje Starog pazara i Hrvojeve ulice nalazi se unutar zaštićene Kulturno - povijesne cjeline grada Splita i unutar zone koja je od 1979. na listi UNESCO-ve svjetske kulturne baštine. Taj prostor ima izvanredan položaj u centru grada Splita, neposredno izvan istočnog zida Dioklecijanove palače - najbolje sačuvane kasnoantičke palače Rimskog carstva. Zahvaljujući prodaji svježih namirnica i drugih trgovačkih artikala Stari pazar svakodnevno privlači veliki broj stanovnika iz cijelog grada te uz isto tako atraktivnu ribarnicu, održava život u depopuliranoj povijesnoj jezgri Splita izvan turističke sezone. Subotom je Stari pazar gotovo kultno mjesto susreta, a za vrijeme turističke sezone predstavlja i turističku atrakciju. Stoga je u interesu grada Splita da se na prostoru Pazara sačuva trgovačka namjena, prvenstveno prodaja živežnih namirnica, i osiguraju bolji uvjeti kako za trgovce tako i za kupce.

Prve građevine prislonjene s vanjske strane istočnog zida Palače sagrađene su krajem 17. stoljeća da bi do kraja 19. stoljeća taj prostor bio gotovo potpuno izgrađen. Međutim, svijest o vrijednosti Dioklecijanove palače već je 1899. potaknula konzervatore da predlože rušenje vojne građevine uz južni dio istočnog zida i tako prezentiraju antički spomenik. U Shürmannovom Regulacijskom planu Splita iz 1925. predviđeno je rušenje svih građevina uz istočni zid Palače i uređenje predvrtova na njihovom mjestu. Zgrada arheološkog Muzeja je porušena 1928., vojne građevine 1943., istočna vrata Palače su otvorena 1946., a čišćenje istočnog zida je dovršeno 1958. godine. Na oslobođenom prostoru posađeno je nekoliko stabala te su postavljeni najprije demontažni štandovi, zatim dijelom fiksni uz sami zid da bi 2004. godine bili postavljeni unificirani fiksni štandovi u obliku šatora odmaknuti od antičkog zida 5 m. Međutim, takvo rješenje nije dalo željene rezultate. Zakupnici štandova su postupno okupirali puno veće površine nego što su im bile namijenjene, a prostor uz zid nitko nije koristio osim ponekad za parkiranje automobila. Usprkos dobrim namjerama tim je fiksnim štandovima antički zid još više bio zaklonjen nego ranije. Nakon što su štandovi uklonjeni 2022. godine napokon se može sagledati antički zid u cijelosti. Velika je sreća što je Split imao konzervatore i urbaniste koji su još prije 100 godina uvidjeli važnost Dioklecijanove palače na svjetskoj razini te su uložili svoje znanje, hrabrost i upornost kako bi očistili istočni zid od naknadnih dogradnji i prezentirali istočna vrata Palače.

Početak trgovanja na prostoru Pazara datira iz sredine 19. stoljeća kada je splitska općina oduzela vojsci prostor južno od samostana sv. Dominika i namijenila ga tržnici žitaricama. Do kraja 19. stoljeća tržnica je zauzela cijeli prostor oko samostana sv. Dominika, od Hrvojeve ulice do usjeka pruge i do lazareta na jugu. Trgovalo se svime, a najviše živežnim namirnicama i rukotvorinama. Svakodnevni susreti seljaka i građana opisan je u mnogim djelima, a bio je i inspiracija mnogim slikarima i

fotografima. Iako se odavna ne nose živopisne nošnje Dalmatinske Zagore, koje su Pazaru davale izvanrednu slikovitost, a razlika između sela i grada gotovo više ne postoji, mediteranski temperament i žar trgovanja se i dalje može osjetiti svakog dana. Posljednje sustavno uređenje prostora Pazara provedeno je nakon Drugog svjetskog rata i od tada se samo dodaju novi sadržaji bez nužnog održavanja podnih površina i opreme što je dovelo do općeg nereda i zapuštenosti. Zbog lošeg stanja se već godinama raspravlja o suvremenom uređenju tog prostora uz zadržavanje izvorne namjene.

Željeznički usjek iz 1877. godine poremetio je odnose u prostoru koji se do danas nisu uskladili. Predgrađa Lučac i Manuš odsječeni su tada od ostatka grada pa iako je usjek bio premošten s pet mostova on je uvijek bio prepreka u svijesti stanovnika. Velikim zahvatom natkrivanja željezničke pruge od Kopilice do željezničke stanice u gradskoj luci, dovršenim 1984. godine, ta je barijera napokon uklonjena. I dok su stanovnici gotovo u cijelom gradu zaboravili gdje točno prolazi pruga, na Pazaru je ona još uvijek prisutna i to ne u vidu usjeka kao nekad nego u vidu denivelacije od oko 1.3 m. To je posljedica povećane visine željezničkog tunela zbog čega su na ključnim mjestima postavljena stubišta. Na uređenom prostoru iznad usjeka pruge, od Zagrebačke ulice do Poljane kneza Trpimira, postavljeni su 1990-ih godina trgovački štandovi koji tom prostoru daju atmosferu zapuštenog provincijskog sajmišta. Arhitektonskim natječajem iz 2007. predviđeno je da blok kuća između Hrvojeve ulice i usjeka pruge dobije i istočno lice te da se unutar ostatka bedema Contarini sagrađe novi sadržaji. Time bi dio ulice nad usjekom pruge od Zagrebačke ulice do Pazara dobio karakter gradske ulice. Južni dio ulice nad usjekom bi se trebao urediti u sklopu arhitektonskog natječaja za uređenje Starog pazara jer predstavlja nedjeljivu cjelinu.

3. PRIJEDLOG KONZERVATORSKIH SMJERNICA

PRIJEDLOG ARHEOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA

Na temelju arheoloških nalaza iz razdoblja od 1. do 3. stoljeća, pronađenih na prostoru Dioklecijanove palače i na Manušu, zaključeno je da je na tom području postojalo antičko naselje Spalatum prije izgradnje Palače. Nalazi kasnoantičkih grobova iz razdoblja od 4. do 6. stoljeća istočno od Palače te na prostoru Velike Realke potvrđuju da je život u Palači kontinuirao i nakon smrti cara Dioklecijana 316. godine. Na mjestu crkve sv. Dominika postojala je starokršćanska crkva sv. Katarine. Na istom je mjestu u 13. stoljeću sagrađen dominikanski samostan s crkvom. Tek se u 17. stoljeću intenzivira gradnja istočno od Palače kada su u razdoblju od 1645. do 1668. izgrađena tri barokna sustava utvrđivanja. Posljednji – bastionski sustav se sačuvao sve do 19. stoljeća, a danas se u gradu mogu vidjeti samo njegovi manji segmenti.

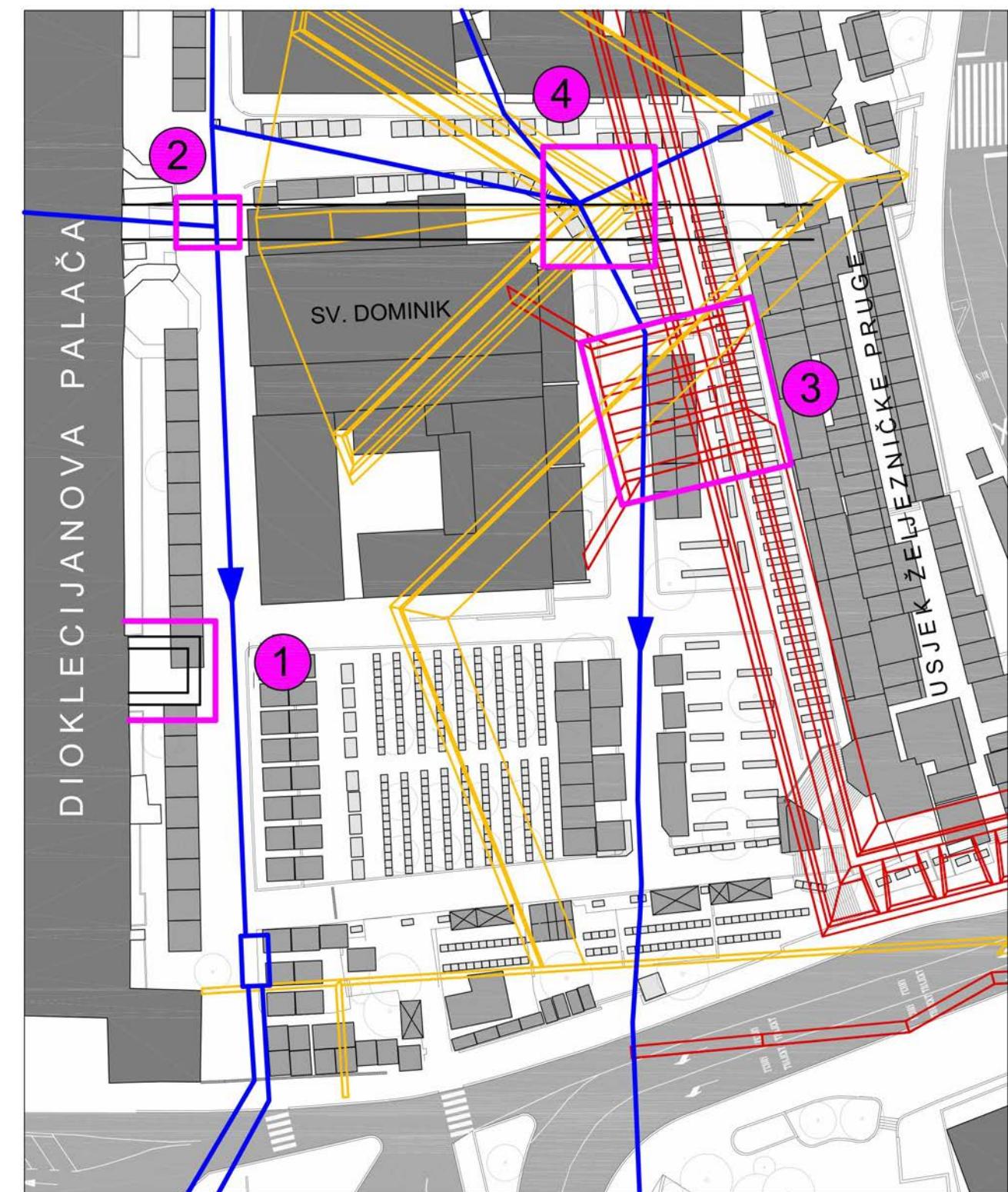
Za potrebe novog uređenja Pazara istraženo je područje južne oktogonalne kule na istočnom zidu Palače te je pronađen veliki zidani temelj te kule za koji se ranije nije znalo. Isto tako pronađeni su ostaci crkve sv. Leonarda te vojarne koja je krajem 17. stoljeća sagrađena uz istočni zid. Sjeverna oktogonalna kula na istočnom zidu Palače djelomično je istražena 2005. godine, a istom prilikom je istražen cijeli prostor od te kule prema sjeveru zajedno s ostacima sjeverne pravokutne kule. Predlaže se da se na isti način istraži područje južne pravokutne kule na istočnom zidu Palače. Razina poda prizemlja kule nalazi se na dubini od oko 2 metra, a njezin temelj se očekuje još metar niže (Sonda 1).

Ispod stubišta istočnih vrata pa dalje prema istoku se očekuje nalaz antičke ceste koje je pronađena još 1952. godine (Sonda 2).

Od baroknih utvrđenja grada bilo bi važno istočno od samostana sv. Dominika istražiti vrata Contarini koja su bila zidana u kamenu, u bunjato tehnici, a izgledala su poput baroknih vrata drugih dalmatinskih gradova. S obje strane prolaza vrata su se nalazile prostorije za stražu. Nalazi se pretpostavljaju na dubini od oko 1 metar (Sonda 3).

Sjeveroistočno od samostana sv. Dominika očekuje se nalaz *mezzalune* koja pripada drugom baroknom sustavu utvrđivanja grada Splita. Baza *mezzalune* se nalazi na dubini od oko 1 metar (Sonda 4). Na istom mjestu je moguće naći i ostatke antičke ceste. Uz istočni rub Pazara se očekuje nalaz donjih dijelova barokne *cortine* (spojnog zida između dva bedema) pa je važno da za vrijeme zemljanih radova bude osiguran stalni arheološki nadzor.

Arheološka istraživanja se predlažu prvenstveno iz znanstvenih razloga, kao prikupljanje novih spoznaja o gradu Splitu. **Ne očekuje se da bi nalazi mogli biti pogodni za prezentaciju *in situ*.** Za vrijeme realizacije projekta uređenja Pazara, prilikom zemljanih radova, potrebno je osigurati stalni arheološki nadzor.

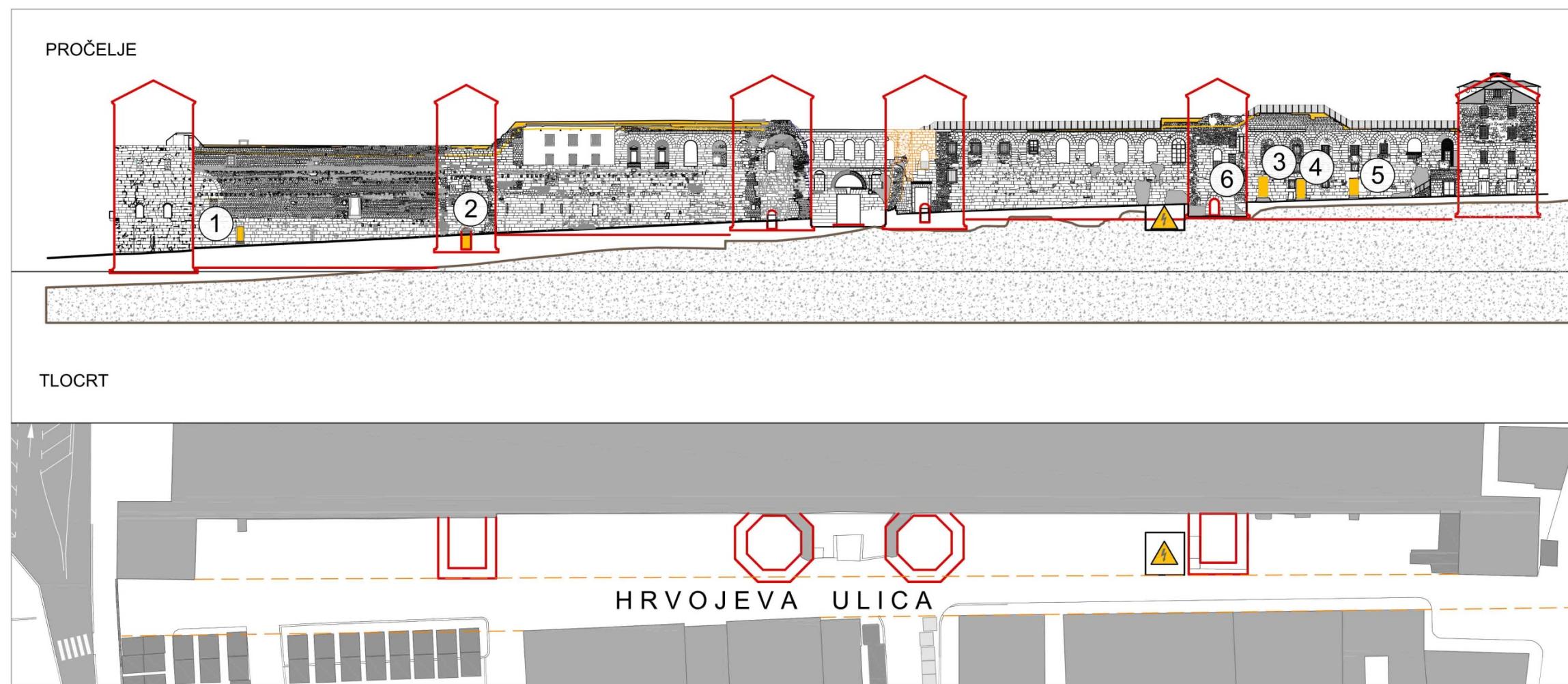
Plan arheoloških sondi

PROSTOR UZ ISTOČNI ZID PALAČE I HRVOJEVA ULICA

Predlaže se da prostor uz istočni zid Palače ostane neizgrađen. Kako je riječ o trgovački vrlo atraktivnom prostoru predlaže se postavljanje demontažne prodajne opreme koja će se popodne ili navečer uklanjati. Ukoliko se, na tom prostoru, ugrađuje bilo kakva fiksna urbana oprema ona ne smije biti viša od 100 cm. Isto tako, ako se ta površina hortikulturno osmisli visina raslinja ne smije prelaziti 100 cm visine. Postojeća stabla treba ukloniti. Porušene oktogonalne i pravokutne kule Palače bi se trebale prezentirati u popločanju (poput rješenja iz 1968.) ili upuštanjem do izvorne razine. Važno je da taj način bude ujednačen za sve porušene kule. Hrvojeva ulica bi se trebala ostati pješačka ulica. Moguće je redizajnirati stubište iz 1952. s kojim se pristupa istočnim vratima Palače zajedno s podiznom platformom za osobe smanjene pokretljivosti.

Na južnoj polovini istočnog zida Dioklecijanove palače, u sklopu uređenja partera, treba osigurati pristup postojećim vratima koja vode u muzejski prostor u jugoistočnom uglu i jugoistočnoj kuli Palače (br. 1 na crtežu istočnog zida). Treba osigurati i pristup vratima južne pravokutne kule koja se nalaze oko 2 metara niže od postojeće razine poda (otvor br. 2). Kroz ta se vrata planira pristupiti Podrumima, a ujedno i gornjoj razini jugoistočnog kvadranta Palače u kojem će se među ostalim staviti u funkciju izvorno stubište za penjanje na obrambeni ophod po zidovima Palače. Uređenje obrambenog ophoda po istočnom zidu Palače trenutno je u fazi izrade projektne dokumentacije.

Na sjevernoj polovini istočnog zida Dioklecijanove palače postoje ulazi u građevine koje su prislonjene s unutrašnje strane istog zida (otvori br. 3, 4 i 5). U budućem rješenju partera je potrebno osigurati pristup tim vratima. Južno od sjeverne pravokutne kule nalazi se ukopana trafostanica. Pristup antičkim vratima sjeverne pravokutne kule je riješen 2006. godine (otvor br. 6).

Istočni zid Dioklecijanove palače – Postojeće stanje s prikazom antičkih struktura i projektom obrambenog ophoda

SAMOSTAN SV. DOMINIKA

Samostan sv. Dominika je posljednji put uređen 2004. godine i dosegao je maksimalni mogući volumen. Prizemne trgovine, sagrađene uz njegov istočni zid 1968. godine, trebalo bi rekonstruirati u izvornom obliku. Sjeverno pročelje crkve sv. Dominika i nedovršenog zvonika na bi smjeli biti zaklonjeni fiksnim štandovima ili kioscima.

STARI PAZAR

Od vitalne je važnosti za povijesnu jezgru grada Splita da se sačuva izvorna namjena prostora Pazara. Generalni urbanistički plan grada zaštitio je postojeća stabla na Starom pazaru te je predvidio njihovo sustavno održavanje i neophodnu obnovu novim stablima. Zaštitom stabala ujedno je zaštićena i postojeća urbanistička shema. Stoga je izgradnja natkrivene tržnice, neophodne za prodaju određenih vrsta namirnica, moguća samo u istočnom dijelu Pazara, uz usjek pruge. Trgovine koje sa danas nalaze na tom mjestu je moguće porušiti jer nemaju nikakav arhitektonski niti povijesni značaj.

U planiranju budućih sadržaja treba dati prednost prodaji živežnih namirnica i cvijeća. Prodaja bi se odvijala u sjeni stabala na demontažnoj prodajnoj opremi koja bi se popodne uklanjala kako bi se prostor mogao koristiti za druge namjene, što je čest slučaj u mnogim gradovima.

Na cijelom prostoru Pazara je potrebno izravnati razinu nekadašnjih kolnih površina i nogostupa koji su ostali iz vremena kada je tim prostorom prolazio kolni promet. Pritom treba ostaviti kolni koridor putem kojeg će se vršiti svakodnevna opskrba.

Bilo bi dobro razmotriti mogućnost da se fontana s kraja 19. stoljeća, koja se danas nalazi na neprimjerenom mjestu istočno od usjeka pruge, postavi na Pazaru na mjestu koje bi za nju bilo puno primjereno.

JUŽNI DIO USJEKA PRUGE

Južni dio prostora nad usjekom pruge, u širini Pazara sve do prometnice na istoku i na jugu, potrebno je riješiti u sklopu arhitektonskog natječaja uređenja Hrvojeve ulice i Starog pazara. Naročitu pažnju treba posvetiti poprečnim vezama s Pazarom i autobusnom stanicom u Zagrebačkoj ulici. Isto tako treba riješiti istočno i južno pročelje tog prostora. Fontana s kraja 19. stoljeća, obnovljena 1980-ih godina, treba dobiti primjereno okruženje ili ju se treba prebaciti na primjereno mjesto na Starom pazaru.

4. BIBLIOGRAFIJA

- BELAMARIĆ 1991.
- BELAMARIĆ J., *Gospe od zvonika*, Zagreb 1991.
- BELAMARIĆ 1998.
- BELAMARIĆ J., *The first centuries of Christianity in Diocletian's palace in Split*, Radovi XIII. međunarodnog kongresa. Dio III, Split, 55-68
- BORČIĆ 2013.
- BORČIĆ G., *Povijest pisana svjetlom: Split od Prisce do Adriane*, svezak 2, Split 2013.
- BULIĆ 1906.
- BULIĆ F., *Sepolcroto antico cristiano presso il Palazzo di Diocleziano a Spalato*, Bull. dalm. (Bulletino di archeologia e storia dalmata), sv. XXIX, Split 1906.
- CINGELI 2022.
- CINGELI N., *Izvještaj o provedenim arheološkim istraživanjima na prostoru južne oktogonalne kule na istočnom zidu Dioklecijanove palače*, Neobjavljena studija, Temenos d.o.o., Split 2022.
- DUPLANČIĆ 1987.
- DUPLANČIĆ A., *Popis državnih zgrada u Splitu iz godine 1789. i 1804.*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, br. 13/1987, Zagreb 1987.
- DUPLANČIĆ 2007.
- DUPLANČIĆ A., *Splitske zidine u 17. i 18. stoljeću*, Zagreb 2007.
- DUPLANČIĆ 2011.
- DUPLANČIĆ A., *O splitskim zvonicima*, Kulturna baština 37, Split 2011., 143-172.
- FARLATI 1765.
- FARLATI D., *Illyrici Sacri III*, Venetiis, 1765.
- FISKOVIĆ 1950.
- FISKOVIĆ C., *Prilog proučavanju i zaštiti Dioklecijanove palače u Splitu*, Zagreb 1950.
- FISKOVIĆ 1966.
- FISKOVIĆ C., *Srednjovjekovna splitska sudnica*, Slobodna Dalmacija, Godište 22, broj 6767, Split 1966. str. 28-30.
- JAKŠIĆ 2003.
- JAKŠIĆ N., *Patron Saints of the Medieval Gates in Diocletian's Palace*, Hortus artium medievalum, 9/2003, Motovun- Zagreb 2003.
- JELIĆ 1894.
- JELIĆ L., *Raccolta di documenti*, prilog Vjesniku za povijest i historiju dalmatinsku XVII, Split 1894.
- JELIĆ 1896. - 1897.
- JELIĆ L., *Crtice o najstarijoj povijesti Spljeta*, Vjesnik hrvatskog arheološkog društva, N. s., sv. II, Zagreb 1896. – 1897.
- MARASOVIĆ 1993.
- MARASOVIĆ J., *Terzo sistema delle fortificazioni di Spalato nel XVII secolo*, u: Palmanova - fortezza d'Europa 1593 - 1993, [ur. Pavan, G.], Marsilio, Venezia 1993.
- MARASOVIĆ 1996.
- MARASOVIĆ J., *Prilog proučavanju slike Girolama da Santacroce*, Petricolijev zbornik II, Split 1996.
- MARASOVIĆ 1998.
- MARASOVIĆ T., *Prva stoljeća grada Splita*, (Mala splitska biblioteka, 1.), Split 1998.
- MARASOVIĆ 1998.
- MARASOVIĆ J., MARASOVIĆ K., *Ophod nad zidovima Dioklecijanove palače*, Neobjavljena studija Split 1998.
- MARASOVIĆ et al. 2000.
- MARASOVIĆ J., BUBLE S., MARASOVIĆ K., PEROJEVIĆ S., *Prostorni razvoj jugoistočnog dijela Dioklecijanove palače u Splitu*, Prostor vol. 8, 3(20), Zagreb, str. 175 - 238.
- MARASOVIĆ J. 2000.
- MARASOVIĆ J. (Suradnici: Buble S., Marasović K., Marasović M., Perojević S.), *Prostorni razvoj područja istočno od Dioklecijanove palače u Splitu*, Neobjavljena studija, Split 2000.

- MARASOVIĆ 2012.
- MARASOVIĆ K., MARASOVIĆ T., *Naseljavanje Dioklecijanove palače*, Munuscula in honorem Željko Rapanić, Urednici: M. Jurković, A. Milošević; Split: Sveučilište u Zagrebu, Međunarodni istraživački centar za kasnu antiku i srednji vijek – Motovun; Zagreb - Motovun 2012., str. 93-113
- MULJAČIĆ 1958.
- MULJAČIĆ S., *Kronološki pregled izgradnje Splita u XIX. i XX. STOLJEĆU (1806.-1958.)*, u: Zbornik Društva inženjera i tehničara u Splitu, DIT: Split 1958, 61-96.
- MULJAČIĆ 1969.
- MULJAČIĆ S., *Kronološki pregled izgradnje Splita 1944 – 1969*, URBS 8, Izgradnja Splita, Split 1969.
- MULJAČIĆ 2004.
- MULJAČIĆ S, *Splitski pazar i njegov okoliš*, Rukopis, Split 2004.
- NOVAK 1961.
- NOVAK G., *Povijest Splita II*, Split 1961.
- OREB 1990.
- OREB F., *Crkva i samostan sv. Dominika u Splitu*, Prilog povijesti umjetnosti Dalmacije, Split 1990.
- OREB 1980.
- OREB F., *Crkva i samostan sv. Dominika u Splitu*, Magistarski rad, Split 1980.
- OSTOJIĆ 1975
- OSTOJIĆ I., *Metropolitanski kaptol u Splitu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1975.
- PEROJEVIĆ 2002.
- PEROJEVIĆ S., *Izgradnja lazareta u Splitu*, Prostor, 10 (2002), 2(24), Zagreb 2002., str. 119-134
- PEROJEVIĆ et al. 2009.
- PEROJEVIĆ S., MARASOVIĆ K., MARASOVIĆ J., *Istraživanja Dioklecijanove palače od 1985. do 2005. godine*, Međunarodni znanstveni skup Dioklecijan, Tetrarhija i Dioklecijanova palača o 1700. obljetnici postojanja, Zbornik radova, Urednici: N. Cambi, J. Belamarić, T. Marasović, Split 2009., str. 51-94
- PEROJEVIĆ 2012.
- PEROJEVIĆ S., *Utvrđivanje Splita u XVII. stoljeću*, Doktorska disertacija, Zagreb 2012.
- RADICA 1931
- RADICA B., *Novi Split*, Split 1931.
- RAPANIĆ 2007.
- RAPANIĆ Ž., *Split – od carske palače do srednjovjekovne općine*, Split 2007.
- SARTORI 1988.
- SARTORI A., *Spalato rinascimentale, la fortezza e la città, Gli interventi veneziani dal sec. XV al sec. XVII*, Diplomski rad, Istituto Universitario di Architectura di Venezia, mentor prof. Enio Concina, Venecija 1988.
- ŠARIĆ, RISMONDO 2005.
- ŠARIĆ E., RISMONDO T., *Split- Dioklecijanova palača*, Hrvatski arheološki godišnjak 2/2005, Zagreb 2005., str. 399-402
- TUDOR 2003.
- TUDOR A., *Konzervatorska podloga za DUP istočnog dijela povjesne jezgre grada Splita*, Rukopis, Split 2003.
- ZGLAV MARTINAC 2010.
- ZGLAV MARTINAC H., *Kasnoantički grobovi na lokalitetu Domonikanski samostan u Splitu (zaštitna iskopavanja 2007.-2008. godine)*, Scripta Branimiro Gabričević dicata, Trilj 2010.